

TRACTATUS TERTIUS

DE TERTIO ET QUARTO PRAECEPTO

CAPUT I.

Quid Tertium Praeceptum: *Memento*, etc.

263. *An hoc praeceptum sit naturale, vel caeremoniale.* — 264. *An per hoc praeceptum praecipiatur cultus interior.* Et *an hoc praeceptum sit affirmativum.* — 265. *An observantia dominicae sit de jure divino.* — 266. *An episcopi possint festa indicere.* — 267. *A quo tempore incipiat obligatio festi.* — 268. *Ad quid obliget hoc praeceptum.* — *Quibus festis permittantur opera servilia in regnis Siciliae.* — 269. *An sit obligatio audiendi concionem.* Et *qualis sit obligatio episcorum et parochorum concionandi.* — 270. *Qui teneantur observare festa.* — 271. *An in festis liceat injungere servilia infidelibus.*

Praece-
ptum par-
tim natu-
rale, par-
tim caere-
moniale.

263. — «Praeceptum hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale; et adhuc obligat. — Quatenus vero tempus id designatur dies sabbatinus, est caeremoniale; et in Novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies dominicus, et festi, praescriptusque modus colendi, ut quaedam opera illis diebus fiant, quaedam non: haec prohibentur, illa praecipiuntur. — Bonacina, Laymann, ex D. Thoma¹.

Quaeritur 1°. *An praeceptum de sabbato sanctificando fuerit naturale, aut caeremoniale?*

Respondetur una cum Busenbaum quod praeceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit *naturale*, et obligavit omnes; et ideo inter decalogi praecepta computatur. Prout autem determinavit diem sabbati a vespera usque ad vesperram (ut in Lev. xxiii, 32), fuit *caeremoniale*; et obligabat tantum

Bonac., disp. 5, de 3° Praec., qu. unic., prooem., n. 1; et punct. 2, n. 1. — Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 1. — 1° 2° 2°, qu. 122, art. 4. — ³ Part. 3, cap. 4, de 3° Praec., post init. — ⁴ Loc. cit., ad 1. — ⁴ Tr. 28, de 3° Praec. decal. — ⁵ Loc. cit., cap. 1, a n. 1 ad n. 7. — Scotus, in 3, dist. 27, n. 18, § *Quantum ad secundum*. — Angel., v. *Feriae*, n. 41. — ⁶ Loc. cit., n. 8.

Hebreos. — Est commune cum Catechismo Romano², et S. Thoma³, qui sic docet: *Praeceptum de sanctificatione sabbati... est partim morale, partim autem caeremoniale. Morale quidem, quantum ad hoc quod homo depuet aliquod tempus vitae sua ad vacandum divinis... Sed in quantum in hoc praecepto determinatur speciale tempus, in signum creationis mundi, sic est praeceptum caeremoniale... Unde... ponitur inter praecepta decalogi, in quantum est praeceptum morale; non in quantum est caeremoniale.*

Vide Salmant.⁴, hoc punctum fuse disserentes⁵.

264. — Quaeritur 2°. *An in hoc praecepto praecipiatur cultus Dei etiam interior?*

Affirmant Scotus, Angelus et Tabiena^a, apud Salmant.^b. Unde dicunt teneri fideliess ex hoc praecepto, ad eliciendos actus caritatis et contritionis; sic enim obtinetur animae sanctificatio, quae hoc praecepto jubetur. — Sed communissime ne-

Juxta ali-
quos praecipi-
tus cul-
tus inte-
rior.

264. — ^{a)} Tabiena, v. *Charitas*, n. 20, dicit quidem hominem teneri his diebus actum caritatis elicere, seque ad Deum referre; quod iterum dicit, v. *Feriae*, n. 48. Attamen hoc

ultimo loco, quem Salmantenses non citaverunt, negat eam obligationem procedere ex praecepto sanctificationis sabbati, et ait procedere dumtaxat ex praecepto caritatis.

Communis-
sime nega-
tur.

gant S. Antoninus¹, Sanchez²; et Salmant.³ cum Covarruvias, Filiuccio, Bonacina, Sayro, ex D. Thoma⁴, ubi docet, quod ad interiore cultum non cogimur, sed movemur a Spiritu Sancto: *Et... ideo (ait) in tertio paecepto decalogi paecepitur exterior Dei cultus.* Idemque docet Catechismus Romanus⁵, ubi: *Hoc legis paecepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur..., paescribitur.* Sanctificatio autem animae est quidem finis paecepti; sed finis paecepti non cadit sub paecepto: *juxta commune axioma theologorum, utque docet idem D. Thomas, et expressius⁶, ubi: Non enim idem est finis paecepti, et id de quo paeceptum datur.*

Quaeritur 3°. *An hoc paeceptum sit affirmativum aut negativum?*

Et respondeatur esse affirmativum; dum non obligat semper et ad semper. Suarez⁷, Sanchez, Palau⁸, Leander⁹, Fagundez¹⁰ cum Salmant.¹¹; — contra Cajetanum¹² et Filiuccium, etc., qui tuerunt esse negativum; cum in eo nihil positivum Iudaeis paecipiebatur. Sed hoc negatur. — Vide Catechismus Romanum¹³.

265. — Quaeritur 4°. *An observantia diei dominici sit de jure naturali sive divino, vel tantum ecclesiastico?*

Prima sententia asserit de divino; quia dominicus dies successit loco sabbati, quod jure divino erat institutum ad Deum colendum. — Ita Abbas Panormitanus, Angelus, apud Salmant.¹⁴; et his adhaeret

¹ Part. 2, tit. 9, cap. 7, § 4, vers. *Sed quaeri.* — ² Decal., lib. 2, cap. 35, n. 8. — ³ Tr. 23, cap. 1, a n. 9. — ⁴ Covar., Variar., lib. 4, cap. 19, n. 11, concl. 6. — ⁵ Fill., tr. 27, n. 137 et 188. — ⁶ Bonac., disp. 5, punct. 2, n. 2. — ⁷ Sayr., Clav., lib. 7, cap. 3, num. 5. — ⁸ 2^a 2^a, qu. 122, art. 4. — ⁹ Part. 3, cap. 4, de 3° Praec., n. 1. — ¹⁰ 1^a 2^a, qu. 100, art. 9, ad 2. — ¹¹ Sanch., Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 1. — ¹² Loc. cit., n. 15. — ¹³ Fill., tr. 27, n. 8. — ¹⁴ Loc. cit., ante med. — ¹⁵ Abb. Panorm., in cap. *Licet* 3, de feriis, n. 1 et 4. — ¹⁶ Angel., v. *Feriae*, n. 3, v. f. — ¹⁷ Loc. cit., n. 37. — ¹⁸ Lib. 3, part. 1, num. 691. — ¹⁹ 2^a 2^a, qu. 122, art. 4.

¹² Suarez, *de Relig.*, tr. 2, lib. 2, cap. 1, n. 7, dicit materialiter esse paeceptum negativum, formaliter vero affirmativum. «Formaliter ergo, inquit, nihil ibi paecipiebatur, nisi dedicatio quaedam illius temporis ad cultum Dei, quae vocatur sanctificatio illius... Haec autem dedicatio formaliter fit per cessationem ab opere, quae pertinet ad externum cultum per signum negativum declaratum. Unde materialiter videtur esse illud paeceptum nega-

Croix¹⁰ cum Marchant et Sporer, qui dicit, excusat in festo a Missa, teneri in dominica colere Deum, saltem aliquo actu interno.

Sed longe probabilius et communis est secunda sententia, quod sit de jure ecclesiastico: ex Catechismo Romano¹¹, ubi: *Placuit autem Ecclesiae Dei, ut diei sabbaticultus et celebritas in dominicum transferretur diem.* Idem docet S. Thomas¹²: *Observantia diei dominicae... succedit observantiae sabbati, non ex vi paecepti legis, sed ex constitutione Ecclesiae.* — Et ideo observantia dominicae ab Ecclesia mutari et dispensari potest (quamvis dispensari non posset, quod nullus sit dies festivus cultui divino specialiter deputatus). Prout de facto Alexander III dispensavit, ut in dominicis fiat piscatio alecum; uti habetur in cap. *Licet, de feriis*, ubi sic dicit: *Licet tam veteris, quam novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, et tam eum, quam alios dies Majestati altissimae deputatos, necnon natalitia sanctorum martyrum Ecclesia decreverit observanda...; indulgemus, ut liceat... diebus dominicis, et aliis festis (praeterquam in majoribus anni solemnitatibus), si alecia terrae se inclinaverint, eorum captioni ingruente necessitate intendere.* — Hanc sententiam tenet Sotus¹³, D. Antoninus¹⁴, Navarrus¹⁵, Azor¹⁶, Suarez¹⁷, Sanchez¹⁸, Elbel¹⁹; et Salmant.²⁰ communiter cum S. Thoma²¹, Filiuccio, Cajetano, Bona-

Longe pro-
babilius, de
jure ecclae-
siastico,

Responde-
tur obiecto-
ni.

¹⁰ Petr. Marchant, Tribun., tom. 2, tr. 4, tit. 2, qu. 3. — Sporer, tr. 3, cap. 4, n. 36. — ¹¹ Part. 3, cap. 4, de 3° Praec., post med. — ¹² 2^a 2^a, qu. 122, art. 4, ad 4. — ¹³ De Just. et Jure, lib. 2, qu. 4, art. 4, vers. *Ad secundum.* — ¹⁴ Part. 2, tit. 9, cap. 7, vers. *Succedit.* — ¹⁵ Man., cap. 18, n. 1. — ¹⁶ Part. 2, lib. 1, cap. 2, qu. 2. — ¹⁷ De Relig., tr. 2, lib. 2, cap. 4, n. 8. — ¹⁸ Consil. mor., lib. 5, cap. 2, dub. 1, n. 2 et 3. — ¹⁹ In 3° Praec., n. 340. — ²⁰ Tr. 23, cap. 1, n. 38. — ²¹ Loc. cit., qu. 122, art. 4, ad 4. — ²² Fill., tr. 27, n. 16. — ²³ Cajetan., in cap. *Licet* 3, de feriis, n. 1 et 4. — ²⁴ Angel., v. *Feriae*, n. 3, v. f. — ²⁵ Loc. cit., n. 37. — ²⁶ Lib. 3, part. 1, num. 691. — ²⁷ 2^a 2^a, qu. 122, art. 4.

tivum; formaliter vero, et in genere signi ac cultus, esse affirmativum». — Eamdemque sententiam tenet Palau²⁷, tract. 9, disp. un., punct. 3, n. 2; Leander, part. 3, tr. 1, disp. 1, qu. 12; Fagundez, de 1° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 3, n. 1.

²⁸ Cajetanus, in 2^{am} 2^a, qu. 122, art. 4, haec scribit: «Paeceptum de sanctificatione sabbati ad litteram non est de interiori, sed de exteriori Dei cultu datum. Colebatur siqui-

cina; et cum aliis Cardenas¹ ac Bellarminus.

Sed urget magna oppositio, videlicet: Praeceptum sabbati erat certe naturale et morale; nam ideo inter decalogi paecepta numeratum fuit: ergo dominica, quae sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali sive divino est. — Respondeatur, quod, licet sit de jure divino et naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum; determinatio tamen hujus cultus, et dierum quibus conferendus erat, fuit a Christo dispositioni Ecclesiae reicta: ita ut posset nunc Papa decernere, ut observantia dominicae duraret tantum per alias horas, et quod licerent aliqua opera servilia; ut dicunt Salmant.² — Et ideo paeceptum hoc, quoad exhibitionem cultus, est quidem divinum; sed quoad determinationem cultus et temporis, est ecclesiasticum. Vide Salmant.³

266. — Quaeritur 5°. *An episcopi possint, pro suis dioecesibus, festa indicere?*

Constat posse, ex cap. *Conquestus*, fin. de feriis. — Sed dubium est, ex bulla Urbani VIII, ubi in Domino monentur episcopi, ut abstineant a festis instituendis. — Verum probabilius illa verba sunt potius monitiva, quam paeceptiva. Vide Salmant.⁴

Dubium majus vertitur: *an requiratur consensus cleri et populi?* — Affirmandum est cum Azor⁵, Covarruvias⁶, Bo-

¹ Bonac., disp. 5, prooem., n. 4. — ² Diss. 32, n. 15. — ³ Bellarm., de Cultu Sanctor., lib. 3, cap. 11. — ⁴ Tr. 23, cap. 1, n. 38. — ⁵ Loc. cit., n. 39, et in fin. prooem. — ⁶ Loc. cit., n. 105 et seqq. — ⁷ Bonac., disp. 5, punct. 1, n. 3. — ⁸ Trull., lib. 8, cap. 1, dub. 2, n. 2. — ⁹ Loc. cit., n. 108 et 109. — ¹⁰ Suar., de Relig., tr. 2, lib. 2, cap. 11, n. 9. — ¹¹ Bonac., loc. cit., n. 3. — ¹² Trull., loc. cit., n. 2. — ¹³ Pal., tr. 9, punct. 2, n. 6. — ¹⁴ Loc. cit., n. 110. — ¹⁵ Loc. cit., n. 111. — ¹⁶ Urban., bulla Universa, die 13 Sept. 1642, § 8, in Bullar. Rom. Mainardi. — ¹⁷ Loc. cit., n. 112. — ¹⁸ Bordón., Variar. resolut. 124, qu. 7, n. 20. — ¹⁹ Lib. 3, part. 1, n. 619. — ²⁰ Gobat, tr. 5, n. 72. — ²¹ Salmant., loc. cit., n. 112. — ²² Suar., loc. cit., n. 5.

dern Deus sabbato in ipsa exteriori quiete ab operibus servilibus, quia quiescebant ad repreäsentandam divinam quietem a creatione mundi».

266. — ^a Azor, part. 2, lib. 1, cap. 26, qu. 2, ita quidem tenet de jure communi; notat tamen (et id ipsum animadvertisit Salmant. n. 110) consuetudine receptum esse, ut nunc dies festi, populo minime vocato, sola episcopi auctoritate, adhibito clericorum consilio, constituti indicantur.

^b Covarruvias, Variar. lib. 4, cap. 19, n. 8, id non habet, quidquid falso asserant Salmantenses.

^c Barbosa revera de consuetudine intel-

nacina, Trullenç, etc., et Salmant.⁵: ex dicto cap. *Conquestus*.

Notandum tamen, quod sufficit, si clerici et populus non contradicant. — Notandum deinde, quod, licet episcopus, illis contradicentibus, nequeat festa indicere perpetuo; potest tamen una vel altera vice. — Immo Suarez, Bonacina, Trullenç, Palau, Barbosa⁶, etc., apud Salmant.⁶, dicunt sufficere ex consuetudine solum cleri consensum. Sed huic contradicunt Salmant.⁷, juxta jus antiquum.

Notant tamen, quod, attento jure novo, ex bulla Urbani VIII *Universa*, edita anno 1642, possunt episcopi sine consensu populi et cleri instituere festa perpetua. Ita Salmant.⁸ cum Bordono. — Sed contradicit Croix⁹, dicens, non teneri populum servare festum indictum ab episcopo sine ejus vel cleri consensu: cum Barbosa¹⁰, Gavanto¹¹, Gobat, etc. Et quidem probabilius. Nam, ex una parte, certum est ex dicto cap. *Conquestus* non posse episcopum sine consensu cleri et populi festa indicere. Ex altera autem parte, in praefata bulla (juxta verba ipsius, relata apud Salmant.) non aliud dicitur, nisi quod episcopi abstineant de facili festa instituere. — Unde non bene, saltem non satis deducitur, hanc facultatem absolute episopis concedi.

Utrum autem episcopi possint festa instituere in honorem Sanctorum tantum beatificatorum? — Affirmant Suarez, Trullenç,

Saltem pro-
festis perpe-
tuis.

Episcopus
non insti-
tuit festum
beati.

Princeps
sacerularis
nequit festa
indicare.

Probabi-
lius festum
incipit a
media nocte
ad aliam.

Quid, si
transferra-
tur festum.

Hoc pree-
ceptum ob-
ligat sub
gravi.

lench, Fagundez, etc., apud Salmant.¹ Sed ipsi² ut verius negant, cum Sanchez³, Barbosa⁴, Villalobos⁵, Diana, etc.

*Principes saeculares etiam posse indi-
cere dies festos, saltem quoad abstinentiam a
servilibus, dicunt Sà, Silvester⁶, etc. —
Sed negant communius Azor, Sanchez,
Fillucci et plures alii, cum Salmant.⁷*

267. - Quaeritur⁸. *A quonam tempore
incipiat obligatio diei festi?*

Angelus⁹, Panormitanus¹⁰, etc. tenent
incipere a vespera ad vesperam. — Pro-
babilius vero incipit a media nocte ad
aliam; talis enim est usus hodiernus Ecclesiae Romanae. Verum est tamen, quod
possunt institui festa usque ad meridiem
aut noctem. Ita Navarrus, Suarez, etc. cum
Salmant.¹¹; et Elbel¹².

Notandum autem, quod si festum, ob-
diem impeditam, transferatur in aliam
quoad Officium; non transfertur obligatio
audiendi Sacrum, et abstinendi a servili-
bus. — Est commune (vide Salmant.¹³);
quia talis est communis praxis Ecclesiae.

268. - Quaeritur¹⁴. *An hoc preeceptum
obliget sub gravi; et ad quid obliget?*

Ad primum respondetur affirmative;
cum damnata fuerit ab Innocentio XI pro-
positio 52, dicens: *Praeceptum servandi
festa non obligat sub mortali, seposito*

Trull., lib. 3, cap. 1, dub. 2, n. 2. - *Fagund.*, de 1° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 3, n. 14 et 15. - ¹ Tr. 23, cap. 1, n. 114. — ² Loc. cit., n. 115. - *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 9. — *Sà*, v. *Festum*, n. 1. — *Azor*, part. 2, lib. 1, cap. 26, qu. 5. — *Sanchez*, *Consil.*, lib. 5, cap. 2, dub. 5, n. 7 et 8. - *Fill.*, tr. 27, n. 94. - ³ Loc. cit., n. 117 et 118. — *Navar.*, *Man.*, cap. 18,

diatur an nimis gravetur, etc.; non vero ut
episcopus cum ipso populo statuat; « nam his
atque aliis auditis (sunt verba Barbosae), solus
episcopus statuet ».

e) Sanchez rem clare significat, scribens in *Decal.*, lib. 2, cap. 43, n. 9, facultatem episcopis concessam festa instituendi, intelligentiam esse « de Sancto ab Ecclesia in Sanctorum numero cooptato ». Et in *Consil.*, lib. 5, cap. 2, dub. 5, n. 6, episcopum etiam cum clero posse instituire « festa Sanctorum alias ab Ecclesia canonizatorum ». — Idemque significat Villalobos, part. 2, tr. 32, diff. 1, n. 3, dicens episcopum posse festum instituere solum de Sanctis quos Romana Ecclesia in kalendario posuit. — Barbosa vero, de *Episc.*, alleg. 105, n. 36, utramque sententiam affert, sed quamnam amplectatur non explicat.

f) Silvester, v. *Dominica*, n. 2, de festis
solemnibus loquens, negat posse principem ea

scandalo, si absit contemptus. — Ad secundum respondetur, quod obligat ad audiendum Sacrum¹⁵ et ad abstinentium a servilibus¹⁶. Et hoc, non solum in dominicis, sed etiam in aliis festis.

Hic opportune advertendum, quod ex brevi edito die 12 Decembr. anni 1748 a Pontifice Benedicto XIV pro regnis Utriusque Siciliae, permittuntur opera servilia in festis, exceptis *diebus dominicis Paschatis Resurrectionis et Pentecostes, altisque per annum dominicis diebus; necnon diebus Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis, Corporis Christi et Nativitatis Domini; diebus Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis et Conceptionis B. Mariae Virginis Immaculatae; natali die SS. Apostolorum Petri et Pauli, die festo Omnium Sanctorum, ac festo die cuiusvis praecipi quarumcumque civitatum vel locorum, dioecesum praedictarum Patroni.* — Pro aliis festis praecipitur tantum auditio Sacri.

269. - Utrum autem sit obligatio etiam audiendi concionem?

Sic videtur praecipi in can. *Sacerdote, dist. 1, de consecr.* — Sed respondetur negative, cum Busenbaum (infra, n. 308 et 323) ac Salmant.¹⁷ Explicat autem Glossa, textum citatum loqui tantum de contem-

n. 5, vers. *Ex quo. - Suar.*, de Relig., tr. 2, lib. 2, cap. 31, n. 3. - ⁴ Tr. 23, cap. 1, n. 124. — ⁵ In 3 Praec., n. 331. — ⁶ Loc. cit., n. 126. - ⁷ Extrav. com. *Vice illius*, de trengia et pace; can. *Si quis etiam 55*, de consecr., dist. 1. - ⁸ Ex Levit. XXIII, 8; et cap. *Licit* 3, de feriis; cfr. etiam cap. *Omnis I*, eod. tit. — ⁹ Loc. cit., n. 134.

praecipere sub culpa; posse autem violatores cogere ad poenam.

267. - a) Angelus, v. *Dies, post princ.*, dicit quidem festum incipere in vesperis, sed « quoad officium »; quoad cessationem vero ab operibus servilibus, incipere « secundum consuetudinem patriae... ». Et ideo, si est consuetudo quod incipiant festare in mane, tenenda est, dummodo cessent usque ad aliud mane; si in sero, sic serva ». Citatur tamen a Salmant. ut asserit S. Alphonsus.

b) Panormitanus, in *cap. 1, de feriis*, sic revera docet; sed addit: « Quia hodie de consuetudine non servatur, puto homines non pecare, quia in principio et fine cujusque festivitatis attendenda est consuetudo... » et videtur haec observantia honestior, ut sic tota die in dominica abstineatur ab opere servili, et ne in aliquo celebretur dies sabbati, ne christiani viderentur judaizare ».

nentibus concionem. Et, ut notat Suarez¹⁸, nil aliud ibi praecipitur, quam ut episcopi et parochi diebus dominicis et solemnioribus, per se aut per alios idoneos concionem faciant, et in Adventu et Quadragesima, saltem tribus diebus in hebdomada praedicent, si ita oportere duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quam episcopis et parochis praedicandi.

Hic obiter advertendum, quod in Tridentino¹⁹ praecipitur tam episcopis quam parochis, obligatio concionandi suis populis in dominicis et festis solemnibus, his verbis: *Omnes episcopos... et ... paelatos teneri per seipso, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum (vel per idoneos, si impediti fuerint) ... Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtae subjeccat ultiioni. Archipresbyteri quoque, plebani, et quicunque... curam animarum habentes, ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas, pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo, quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis, vita quae eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat.* Idem preeceptum renovatur episcopis in eodem concilio²⁰. — Hinc non dubito cum Salmant.²¹ et Barbosa, quin praedictum preeceptum obliget tam episcopos quam parochos graviter et absolute.

Nec obstat id quod sentit Suarez apud Bonacina²², nempe, quod hoc preeceptum non obliget tam rigorose, ita ut graviter peccant parochi, qui interdum vel saepius omittunt concionari. Id opinatur Suarez, tam ex consuetudine sic legem interpretante, quam ex ipso concilio, ubi²³, cum

¹ Sess. 5, de Reform., cap. 2. — ² Sess. 24, de Reform., cap. 4. — ³ Tr. 23, cap. 1, n. 136 et 137. - *Barbosa*, de Parocho, cap. 15, n. 1 et 2; de Off. et Potest. Episc., alleg. 76, n. 3. — *Suar.*, de Relig., tr. 2, lib. 2, cap. 16, n. 7. - ⁴ Disp. 5, de 3° Praec., qu. un., punct. 2, n. 31. — ⁵ Sess. 24, de Reform., cap. 4. — ⁶ Loc. cit., n. 31. — ⁷ Tr. 9, disp. un., punct. 4, n. 5. — ⁸ Tr. 23, cap. 1, n. 136. — ⁹ Tr. 10, de 4° Praec., cap. 5, qu. 6, resp. 2. — ¹⁰ Loc. cit., num. 138. — *Bonac.*, disp. 5, de 3° Praec., qu. un., punct. 2, n. 31. — ¹¹ Tr. 9, disp. un., punct. 4, n. 5. — ¹² Sess. 5, de Reform., cap. 2. — ¹³ Loc. cit., n. 138. — ¹⁴ Loc. cit., n. 144.

269. - a) Suarez, tr. 2, lib. 2, cap. 16, n. 7, hoc utique sensu explicat Tridentini preeceptum; sed preeceptum illud, quod inferius a Sancto Alfonso affertur.

agitur de hac obligatione episcoporum, dicitur. *Si ita oportere duxerint.* Et huic interpretationi adhaerent Bonacina²⁴ et Falaus²⁵.

Sed bene respondent Salmant.²⁶ quod conditio illa refertur ad tempus tantum Adventus et Quadragesimae, ut patet revera ex contextu concilii; sed non ad alia anni tempora.

Communiter tamen DD. in tali preecepto admittunt parvam materiam. — Roncaglia²⁷ vult, parvam materiam esse tantum duodecimam partem concionum infra annum: sed hoc videtur nimis rigidum. — Salmant.²⁸ autem rationabiliter asserunt, non excusari a culpa gravi parochos saepius praedicationem omittentes: quo videtur Salmant. excusare parochos interdum omittentes. Hinc non improbabiliter videntur tenere Bonacina et Falaus²⁹, non peccare graviter parochos, qui interdum concionari omittunt; secus vero, ut ajunt, si omitterent per unum integrum mensem continuo, aut per tres menses discontinuos in anno. Tanto magis, quia in Tridentino³⁰ dicitur, quod, si ab episcopo ipsi parochi moniti, trium mensium spatio numeri suo defuerint, per censuras, etc. cogantur, ut officium suum impleant. — Ex quo videtur, in hac materia, ejus parvitas majorem latitudinem habere.

Notant demum Salmant.³¹, bene posse parochos conciones omittere, ut postea opportunitus suppleant. — Episcopi autem rarius quidem quam parochi, tenentur conciones facere.

270. - Quaeritur³². *Quinam teneantur obserbare festa?*

Respondetur: Omnes fideles rationis compotes, id est, circa finem septennii. — Ita ex communi Croix³³ et Salmant.³⁴; contra alios, quorum opiniones passim reiciuntur.

*Sed datur
parvitas
materiae.*

*Omnes fi-
deles, ratio-
nibus com-
potes, tenen-
tur ad festa.*

Parochi et
episcopi te-
nentur con-
cionari.

Non datur
obligatio
audienti
concionem.

Sub gravi.

270. - a) Croix, lib. 3, part. 1, n. 615, memorat hanc sententiam, quam ex Gobat coarctat et exponit. Ipse vero non dicit eam a se teneri.

Item pueri, qui ante septennium certo pervenerint ad usum rationis, tenentur; ut censem probabilius Suarez¹, Navarrus², Azor³, et Salmant.⁴ cum Fagundez, ac Diana⁵, qui hanc sententiam probabiliorum vocant; (contra vero, non tenentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent). Ratio quia lex ista obligat omnes qui ad annos discretionis pervenient. — Sed non immerito sententiam oppositam probabilem putant Elbel⁶; Diana⁶ cum Trullenbach, Rocafull⁷ et Pasqualigo⁸; ac Croix⁹ cum Burghaber¹⁰, Illsung¹¹ et Joanne Sanchez¹², Zaccaria¹³; nempe pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas. Quia istae non obligant, nisi secundum communiter contingentia; ut habetur in lege *Nam ad ea, ff. de leg.*, ubi: *Nam ad ea potius debet aptari jus, quae et frequenter et facile, quam quae perraro eveniunt*. — Hac etiam ratione, D. Thomas¹⁴ excusat a jejunio juvenes ante 21 an-

Contrairem est etiam probabile.

Hinc pueri, qui ante septennium certo pervenerint ad usum rationis, tenentur; ut censem probabilius Suarez¹, Navarrus², Azor³, et Salmant.⁴ cum Fagundez, ac Diana⁵, qui hanc sententiam probabiliorum vocant; (contra vero, non tenentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent). Ratio quia lex ista obligat omnes qui ad annos discretionis pervenient. — Sed non immerito sententiam oppositam probabilem putant Elbel⁶; Diana⁶ cum Trullenbach, Rocafull⁷ et Pasqualigo⁸; ac Croix⁹ cum Burghaber¹⁰, Illsung¹¹ et Joanne Sanchez¹², Zaccaria¹³; nempe pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas. Quia istae non obligant, nisi secundum communiter contingentia; ut habetur in lege *Nam ad ea, ff. de leg.*, ubi: *Nam ad ea potius debet aptari jus, quae et frequenter et facile, quam quae perraro eveniunt*. — Hac etiam ratione, D. Thomas¹⁴ excusat a jejunio juvenes ante 21 an-

¹ In 3 P., de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 4, i. f. — ² Man., cap. 21, n. 1. — ³ Part. 1, lib. 7, cap. 2, qu. 1. — ⁴ Tr. 23, cap. 1, n. 145. — ⁵ Fagund., de 1^a Praec. Eccl., lib. 2, cap. 2, n. 7. — ⁶ Part. 10, tr. 12, resol. 37. — ⁷ Loc. cit., Trull., lib. 3, cap. 4, dub. 2, n. 11. — ⁸ Lib. 1, n. 676. — Diana, part. 4, tr. 3, resol. 52. — ⁹ Burghaber, centur. 2, cas. 24. — ¹⁰ Lib. 6, part. 2, n. 2026. — ¹¹ Tr. 23, disp. un., punct. 20, § 2, n. 2. — ¹² Silvest., v. Confessio II, n. 4, i. f. —

¹² Elbel, de Legib., n. 369, non solum eam appellat probabilem, sed etiam facit plane suam. — Et idem dicendum est de Burghaber, Centur. 2, cas. 24; Joanne Sanchez, Select. disp. 51, n. 31. — Illsung vero eamdem ut probabiliorem et communem sententiam tenet, tr. 1, disp. 2, n. 18.

¹³ Rocafull citatur a Diana pro annuae confessionis pracepto, ad quod revera, part. 3, tr. 6, de Praec. Eccl., lib. 4, cap. 4, n. 35, negat teneri pueros ante septennium, etiamsi rationis usum adepti sint. Sed, lib. 2, cap. 4, n. 50, de praesenti materia tractat, et quaerit: « An pueri teneantur Missam audire et qua aetate? » Et ita respondet: « In hac re convenientes pueri, convenientem ad usum rationis teneri audire Missam; et quia pueri, cum septennium attingunt, vel saltem excedunt, incipiunt habere usum rationis, proinde post septem annos tenentur audire Missam ». —

¹⁴ Pasqualigo pro lege jejunii citatur a Diana, et hanc sententiam tuerit, in *Praxi jejuni*, decis. 50, n. 2. Ratio autem qua nittitur, ad amussim applicari potest praesenti quaestioni; scribit enim: « Lex humano modo procedit in obligando; unde, quia non inten-

num, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: *Quia (ut ait) legislator attendit id quod communiter et in pluribus accidit*. Idem autem dicunt Sanctius¹⁵, Diana et Burghaber, apud Croix¹⁶, de pracepto annuae confessionis. — Sed tenendum cum Palao¹⁷, qui dicit esse communem sententiam cum Silvestro, Suarez, Coninck, Navarro, Laymann, Vasquez, Bonacina, etc., bene obligari ad confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes: dum ex cap. *Omnis utriusque sexus, tit. 38, l. 5, de poen. et rem.*, praecipitur, quod omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam confessionem. *Ad annos discretionis*, bene explicat Glossa: *id est, cum est dolí capax*.

Post septennium vero, in dubio rationis adeptae, pueri certe tenentur ad omnes leges. Quia tunc sine dubio, praesumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione; ut Elbel¹⁸; et Sanchez, Bonacina, Diana, etc., apud Salmant. ¹⁹

Suar., de Poenit., disp. 36, sect. 2, num. 3. — Coninck, de Poenit., disp. 5, n. 50. — Navar., Man., cap. 21, n. 33. — Laym., lib. 5, tr. 6, cap. 5, n. 6. — Vasq., in 3 P., qu. 90, art. 2, dub. 4. — Bonac., disp. 5, de Poenit., qu. 5, sect. 2, punct. 4, n. 2. — ¹⁸ De Legib., n. 369. — Sanch., Decal., lib. 1, cap. 12, n. 13. — Bonac., disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 6, n. 9. — Diana, part. 4, tr. 3, resol. 52. — ¹⁹ Tr. 23, cap. 1, n. 145.

dit obligare nisi habentes usum rationis, ideo solum intendit obligare quando praesumitur usus rationis. Usus autem rationis non praesumitur nisi expleto septennio; quia, si aliquando anticipat, per accidens est; et ea quae per accidens fiunt non computantur. Quare, cum lex non intendat obligare nisi eos, qui praesumunt usum rationis exercere, non intendit obligare ante septennium».

¹⁵ Id est Croix, loc. cit., in editione quam curavit Zaccaria.

¹⁶ S. Thomas, 2^a 2^a e, qu. 147, art. 4, corp., scribit: « Legislator in eis [status communibus] statuendis attendit id quod communiter habetur et in pluribus accidit ». In resp. vero ad 2, loquens de juvenibus, negat eos ad jejunia teneri, quamdiu sunt in statu augmenti, « quod est ut in pluribus usque ad finem tertii septennii ». Non tamen loquitur de eis qui non indigent frequenti cibo.

¹⁷ Sanctius, id est Joannes Sanchez, quamvis apud Croix citetur ut notat S. Alphonsus, ipse tamen, disp. 51, n. 31, non de confessio- nis pracepto in specie, sed in genere scribit: « Quamvis ante septennium puer dolí capax sit, nullo pracepto positivo obligari reor ». —

Confiteri
tenet puer
conscius de
mortali.

Post sep-
tennium, in
dubio de ra-
tione tene-
tur.

Caecus si-
mul surdus
et mutus.

Qui autem simul esset caecus, mutus et surdus, non tenetur adesse Missae; quia non posset praestare moralem assistentiam.

Secus, si tantum sit caecus vel surdus. — Croix²⁰.

An teneantur peregrini ad observanda festa?

Vide dicta supra, Lib. I, num. 156; et dicenda hoc Lib. III, num. 332, v. *An autem*.

²¹. — An autem *liceat in festis injungere opera servilia infidelibus?*

Negat Fernandez, apud Tamburinium²¹.

— Sed affirmant²² Diana et Merolla²³; Laymann²⁴, Croix²⁵, cum Viva, Tamburino, et Elbel merito putant non improbabile: cum Laymann permittat injungi perpetuo amentibus servilia. Utrique enim sunt extra legem; dum Apostolus (I Cor. v, 12) nos instruit, quod Ecclesia non judicat de iis qui foris sunt.

Die fe-
sto servilia
injungi pos-
sunt infide-
libus.

DUBIUM I.

Quae Opera, tum hoc Praecepto, tum ab Ecclesia, prohibeantur.

272. *Quae sint opera servilia*. — 273. *An sit duplex peccatum, peccare in die festo*.

— 274. *Quae opera non sint servilia*. — 275. *An itinerari*. — 276. *An ducere currus vel jumenta onusta*. — 277. *An molere*. — 278. *An docere, scribere, canere, etc., etiamsi teneantur ob lucrum*. — 279. *An transcribere*. — 280. *An pingere*. — 281. *An delineare, retrahere, et an sculpere*. — 282. *An liceat typographis componere*. — *Et an distillare*. — 283. *An venari et piscari*. — 284. *Quae sint opera forensia vetita in festis*. — 285. *An liceant venditiones et contractus*. — 286. *An liceant nundinae et mercatus*. — 287. *An liceat excommunicare, confidere testamenta et similia*.

272. — « Resp. I^o. Die festo prohiben-
tur omnia opera servilia: hoc est, quae
et versantur circa materiam externam;
et, vel mechanica et illiberalia sunt,
v. gr. suere, fabricare; vel requirunt tan-
tum labore corporis, et ab operariis
tantum et servis fieri solent. — Ita DD.
communiter. Vide Laymann²⁶, Suarez,
Filliuccium, etc., ex S. Thoma²⁷ ».

Praenotandum, triplex genus operum
dari communiter ab auctoribus.

Alia sunt opera corporis; quae per
corpus exercentur, et ordinantur imme-
diate ad utilitatem corporis: ut fodere,

Anton. Fernand. Instrucion de confessores, part. 3, mandam. 3, n. 16. — ²⁶ Laym., lib. 1, tr. 4, cap. 10, n. 3. — ²⁷ Lib. 4, tr. 7, cap. 2. — ²⁸ Suar., lib. 2, cap. 17, n. 6 et seqq., et n. 10. — ²⁹ Apud Tambur., loc. cit. — Diana, part. 5, tr. 14, resol. 7. — Viva, de Praec. decal., qu. 9, art. 1, n. 11. — Tambur.,

suere, etc. — Et haec dicuntur *servilia*, quia a servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab Illsung, apud Croix²⁸: *Actione, quae, quia vel immediate in utilitatem corporis, vel corporis potius quam animi viribus efficitur, vulgaribus communiter hominibus committi solet*.

Alia sunt opera animae, quae ab anima praecipue procedunt, et ad animum exco-
lendum spectant: ut legere, docere, can-
dere, organa pulsare. — Et haec dicuntur
liberalia, quia a liberis exercentur.

Alia denique sunt media seu commu-
nia, quae a liberis et servis promiscue

Opera li-
beralia.

Opera com-
munia.

²⁸ Croix, lib. 3, part. 1, n. 616, priorem partem distinctionis tenet; de altera vero di-
cit ad Missam teneri, « si... quis esset vel tan-
tum mutus et surdus, vel tantum caecus, vel
tantum caecus et mutus ».

²⁹ Laymann, lib. 1, tr. 4, cap. 10, n. 3, non quidem de infidelibus, sed de perpetuo amentibus loquitur, (uti notat ipse S. Alphon-
sus) affirmatque eis posse imponi diebus festis opera servilia. Ex quibus dictis aliqui a pari
vel a fortiori concludunt idem fieri posse re-
late ad infideles.

³⁰ Croix, lib. 3, part. 1, n. 579; Elbel, in 3 Praec., n. 410, non solum ut non improba-
bilem, sed ut probabiliorem hanc sententiam habent.

Tenendum est oppositum. ex S. Thoma ^{c)}, cum Soto ^{d)}, Navarro, Suarez et Salmant. ¹⁾. Ratio, quia intentio operantis non potest opus mutare.

279. — Quaeritur 2°. *An transcribere sit opus servile?*

Affirmat Cajetanus, Navarrus, Sanchez ^{a)}, Silvester ^{b)}, etc., apud Salmant. ²⁾; quia transcribere, dicunt, non est opus mentis, cum multi transcribant etiam quod non intelligunt. — Sed negant communissime et probabilius Elbel ³⁾, Roncaglia ⁴⁾, Salmant. ⁵⁾ cum Suarez, Sà ^{c)}, Trullench, Bonacina; et Viva ^{e)} cum Palao et communi; quia transcribere, sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam.

Et ideo Elbel ⁷⁾, Viva ⁸⁾ notant ex Tamburinio, licere etiam transcribere notas musicas et rationes; et etiam characteres componere, ut Laymann cum Diana, Bu-

^{a)} *Navar.*, Man., cap. 18, n. 14. — *Suar.*, lib. 2, cap. 19, n. 6. — ¹⁾ Tr. 28, cap. 1, n. 257 et 258. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 122, art. 4, ad 2 dub. — *Navar.*, loc. cit., n. 14. — ²⁾ Loc. cit., n. 261. — ³⁾ In 3 Praec., n. 399. — ⁴⁾ Tr. 9, de 3 Praec., qu. 1, cap. 3, qu. 4, resp. 1. — ⁵⁾ Loc. cit., n. 262 et 268. — *Suar.*, lib. 2, cap. 25, n. 2. — *Trull.*, lib. 3, cap. 1, dub. 8, n. 5. — *Bonac.*, disp. 5, de 3 Praec. decal., punct. 2, n. 25, v. *Quarto*. — ⁶⁾ De Praec. decal., qu. 9, art. 1, n. 3. — *Pai.*, tr. 9, punct. 5, n. 4. — ⁷⁾ Loc. cit., n. 400. — ⁸⁾ Loc. cit., n. 3. — *Tambur.*, Decal., lib. 4, cap. 3, § 1, n. 7. — *Laym.*, lib. 4, tr. 7, cap. 2, n. 3. — *Azor.*, part. 2, lib. 1, cap. 27, qu. 6. — *Regin.*, lib. 19, n. 41. — *Fill.*, tr. 27, n. 169. — ¹¹⁾ Disp. 5, de 3 Praec. decal., punct. 2, n. 25. — ¹²⁾ Tr. 3, cap. 4, n. 45.

dem tenet de actu scribendi; at cap. 28, qu. 1, negat ulum opus, quod sua natura liberalis est, fieri servile ratione quaestus; « alioquin enim opera servilia essent numerare, cantare, instrumenta musica pulsare, consilium dare, theologia aut leges aut jura docere, pila ludere, quotiescumque mercede fierent actiones hujusmodi ».

^{c)} S. Thomas, 2^a 2^{ae}, qu. 122, art. 4, ad 3, ita scribit: « Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam sabbati, puta si quis doceat verbo vel scripto ». Quae quidem verba Salmant. n. 258, ita commentantur, ut intelligantur non solum de eis qui gratis docent, sed etiam et potius de iis, qui ob mercedem docent.

^{d)} Sotus male invocatur a Salmant.; nam, de *Just.*, lib. 2, qu. 4, art. 4, vers. *Tertium genus*, concedit aliqua opera corporalia, ut sunt artium liberalium opera, et musica, et figuris geometricas ducere, esse genere suo libera, et licita diebus festis; alia vero esse liberis et servis communia, ut exscribere: « Et quidem si scribere ad id dumtaxat redditur, quod est cum absentibus loqui, ut scribere epistolas aut orationes habendas ad populum aut praelegendas lectiones, liquet esse licitum; si autem ad opus servile vergat, ut

senbaum (n. 282), Mazzotta; et Elbel ⁹⁾ cum Sporer, Tamburinio, Mayr et pluribus, contra Palaum.

280. — Quaeritur 3°. *An pingere sit opus servile?*

Prima sententia negat cum Lopez, Medina, Angelo, Silvestro, Sayro, Armilla, Rosella, Barbosa ^{a)}, apud Salmant. ¹⁰⁾, et apud Busenbaum et Laymann. Ratio, quia, ut dicunt, tale opus proprie servile non est; sed potius liberale, prout simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat recreationis causa. admittunt Azor, Reginaldus, Fillucci, etc., apud Bonacina ¹¹⁾. Hanc sententiam Sporer ¹²⁾ vocat probabiliissimam ^{b)}. — *Secunda* tamen communior sententia tenet esse opus servile: quia non potest dici actio liberalis, cum non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scri-

Pingere
juxta alios
non est ser-
vile.

Juxta alios
est servile.

Probabi-
lius est opus
medium.

⁹⁾ Loc. cit., n. 401. — *Sporer*, tr. 3, cap. 4, n. 45. — *Tambur.*, loc. cit., n. 7. — *Cherub.* *Mayr*, Trismegist. doctrin. christ. contin., dist. 8, cap. 3, num. 320. — *Pal.*, loc. cit., num. 5. — *Ludov. Lopez*, Instruct., part. 1, cap. 52, vers. *Licet scribere*. — *Barthol.* *Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 8. — *Angel.*, v. *Feriae*, num. 31. — *Silvestr.*, v. *Dominica*, n. 7, concl. 6. — *Sayr.*, Clav., lib. 7, cap. 2, num. 16. — *Armilla*, v. *Festum*, n. 21. — *Rosella*, v. *Feriae*, n. 13. — ¹⁰⁾ Tr. 28, cap. 1, num. 280. — *Laym.*, lib. 4, tr. 7, cap. 2, num. 3. — *Azor*, part. 2, lib. 1, cap. 27, qu. 6. — *Regin.*, lib. 19, n. 41. — *Fill.*, tr. 27, n. 169. — ¹¹⁾ Disp. 5, de 3 Praec. decal., punct. 2, n. 25. — ¹²⁾ Tr. 3, cap. 4, n. 45.

stata mercede transcribere aut alia ratione calamo mereri, id minime fas est ».

279. — ^{a)} Sanchez adducitur quidem a Salmant. quasi dicat transcribere ex genere suo non esse servile. Atvero Sanchez, *Consil.*, lib. 5, cap. 2, dub. 9, n. 4, distinctione utitur, dicens esse liberale et licitum, si transcribere fiat immediate ad docendum, dicendum, consulendum, explicandos conceptus proprios, vel aliquid hujusmodi spirituale; servile vero et illicitum esse, si fiat immediate ad acquiendum lucrum. Concedit tamen n. 5, satis esse probabile licere ob lucrum transcribere et tutum, in casu quo transcribere illud « proxime ordinatur ad studium ».

^{b)} Silvester, v. *Dominica*, n. 7, concl. 6, haec habet: « Nec licet scribere in aliquo grandi, ut de quaterno in quaternum..., quia scilicet est opus servile ».

^{c)} Sà male a Salmant. allegatur; dicit enim v. *Festum* n. 5: « In festo licet... secundum quosdam libros ob lucrum describere, vel pingere aliquid; sed alii negant probabilius ».

280. — ^{a)} Barbosa, in cap. *Licet 3, de feriis*, n. 4, v. *Sic eodem*, consentit quidem, casu quo quis pingit « sine apparatu et magno labore ».

^{b)} Quando scilicet pingitur « in tabula sine apparatu et magno labore ».

ptura; sed solum ad assimilandas imagines rerum. Deinde quia pingere simillimum est ac sculpere et acu depingere: quae, ex communi, sunt servilia. Ita Salmant. ¹ cum Cajetano, Suarez, Palao, Sanchez et aliis.

His tamen non obstantibus, Laymann ², Viva ³, Elbel ⁴, Holzmann ⁵, Roncaglia ⁶, Anacletus ⁷; Tamburinius ⁸ cum Sà ^{c)}, Pellizzario et Palao ^{d)} admittunt, primam sententiam esse probabilem: modo id fiat sine magno apparatu, scilicet, colores miscendo, tabulas edolando, etc. — Ratio, quia pingere, licet requirat operationem materialis, non videtur tamen proprie posse dici actio servilis; immo, potius dicenda videtur liberalis. Nam, sicut scriptura exprimit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt Castropalaus ⁹, Tamburinius et Viva; vel, ut ait Laymann, videtur pingere esse actio liberalis, quatenus tendit ad animum recreandum. — Negari non potest, praeditam opinionem satis esse probabilem, ut recte dicit Mazzotta. Nam, etsi non constaret quod pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile: quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. — Probabilius enim videtur esse actio saltem *media*, et *communis* servis et liberis; dum saepe communiter ob-

servamus, nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere et exercere; opera enim *in quantum* (loquitur S. Thomas ⁹) sunt *communia servis et liberis*, *servilia non dicuntur*. Saltem, ut dicit Roncaglia ¹⁰, non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem ut probabilem sequuntur.

281. — Committunt autem admittunt Sporer ¹¹, Felix Potestas ¹², Mazzotta et alii apud Tamburinium et Viva, non esse opus servile, delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent feminae. Haec enim (ait Tamburinius) magis referuntur ad exercendum ingenium, quam ad operandum. — Excusant etiam Azor, Fillucci, Silvester ^{a)} et Angelus ^{b)}, apud Bonacina ¹³, puellas acu pingentes, ut addiscant; cum Palao ^{c)}, Sà, Marchant ^{d)} apud Busenbaum (hic, n. 283, *in fine*).

Ars tamen sculptoria committerunt, saltem in aestimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. — Vide Tamburinius ¹⁴ cum Palao.

282. — « 6°. Videntur etiam excusari possesse in typographiis, litterarum collatione, quando post divina collocant negligenter pensum; ut habet Laymann ^{a)}. — Imprimere tamen, servile habetur. Escobar ¹⁵, Suarez, Laymann, etc.

¹⁾ Tr. 23, cap. 1, n. 281. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 122, art. 4, art. 4, vers. *Ad 2 dubium*. — *Suar.*, lib. 2, cap. 26, n. 4 et seqq. — *Pal.*, tr. 9, punct. 5, num. 7. — *Sanch.*, *Consil.*, lib. 5, cap. 2, dub. 12. — ²⁾ Lib. 4, tr. 7, cap. 2, num. 3. — ³⁾ De Praec. decal., qu. 9, art. 1, num. 4. — ⁴⁾ In 3 Praec., n. 396 et seqq. — ⁵⁾ De Praec. decal., n. 541, vers. *Nihilominus*. — ⁶⁾ Tr. 9, de 3 Praec., qu. 1, cap. 8, qu. 4, resp. 1. — ⁷⁾ Tr. 10, de Praec. Eccl., dist. 1, qu. 2, n. 18. — ⁸⁾ Decal., lib. 4, cap. 3, § 1, n. 8, et 9. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 4, n. 25. — *Tambur.*, loc. cit., num. 8, i. f. — *Viva*, loc. cit., num. 4. — *Laym.*, loc. cit., n. 3, p. med. — *Mazzotta*, tr. 2, dist. 1,

Delineare,
acu pingere,
etc., non
sunt servi-
lia.

Ars scul-
ptoria, me-
chanica.

Typogra-
phi.

^{c)} Sà, vide notam c ad n. 279, ubi dicit oppositionem esse probabilius; quibus verbis videtur inculcare hanc sententiam probabilem esse.

^{d)} Palaus non citatur pro hac sententia a Tamburino, nec ipse eam probabilem appellat, dum contrarium simpliciter tuerit.

^{e)} Castropalaus, loc. cit., n. 7, hanc utique differentiam inter scripturam et picturam interesse notat; sed ex hac differentia colligit picturam non esse opus liberale.

281. — ^{a)} Silvester, v. *Dominica*, n. 7, vers. *Quarta*, allegatur quidem a Bonacina, sed ex Fillucci; ipse vero in generali excusat eos, qui aliquid die festo operantur « ad vitandum otium vel alias occasiones vagandi et peccandi ».

peccatum; unde rationabiliter occupantur hoc fine domicellae post suas devotiones, non autem ad lucrum principaliter ».

^{b)} Angelus a Bonacina ex Fillucci pariter citatus, id tamen non habet.

^{c)} Palaus, tr. 9, punct. 5, n. 6, male a Busenbaum affertur; hanc enim opinionem ex Azorio refert, secundum sententiam quae docet licitum esse pingere; quam vero Palaus rejicit.

^{d)} Jacobus Marchant, *Resolut. pastor. circa Decal.*, cap. 3, qu. 2, vers. *Quarto*, licitum id esse concedit, quando fit ad vitandum otium vel alias occasiones vagandi et peccandi.

282. — ^{a)} Laymann, lib. 4, tr. 7, cap. 2, n. 3, i. f., probabiliter licitum esse dicit ty-

Distillatio
sine fatiga-
tione, licita.

« 7°. Excusat etiam Filiuccius¹ distil-
lationem, quae sine corporis fatigatione,
potius ad experientiam et peritiam fit,
quam ex officio et arte ». [Admittit eam
Croix², si parva sit applicatio].

An autem, ob eamdem rationem, liceat
emundare triticum manibus? — Tamburi-
nius³ in dubium revocat. Caeterum,
Pater Michel, apud Elbel⁴, permittit ad
vitandum otium leves labores, ut decer-
pere rosas, decorticare poma, etc. Sed in
his potius dicendum puto, quod requiratur
majus temporis spatium ad materiam
gravem.

283. — « 8°. Servile aliqui non putant
« (alii contrarium tenent, et excusant per
« consuetudinem, ad otium aliaque pejora
« vitanda) venari: Granado⁵; aucupari,
militare, gladiari, piscari (saltem in flu-
minibus recreationis gratia), et similia:
piscatio tamen moderata esse debet. Vide
Laymann et Filiuccium⁶, Bonacina⁷,
Escobar, qui docet, laboriosam et ex of-
ficio non licere. — Similiter quidam ex-
cusant pueras, ad otium vitandum acu-
pingentes. Armilla, Azor, Palau⁸, Sà,
Marchant⁹. Vide Diana¹⁰.

Quaeritur: an venatio, aucupatio et pi-
scatio sint opera vetita in festis? — Adest
duplex sententia.

¹ Tr. 27, n. 169. — ² Lib. 3, part. 1, n. 578. — ³ Decal., lib. 4, cap. 8, § 1, n. 18. — Michel, tom. 2, part. 2, (append. 2) § 6, punct. 1, n. 32. — ⁴ In 3 Praec., n. 408. — ⁵ In 2me 2me, controv. 3, tr. 12, disp. 4, sect. 7, n. 65. — Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 2, n. 6. — ⁶ Tr. 27, cap. 9, a. n. 172. — ⁷ Disp. 5, de 3 Praec., decal., punct. 2, n. 23, vers. Tertio. — Escob., tr. 1, exam. 5, cap. 4, n. 21 (edit. Lugd., s. d.) — Armilla, v. Festum, n. 21. — Azor, part. 2, lib. 1, cap. 27, qu. 6. — Sà, v. Festum, num. 5. — ⁸ Part. 4, tr. 4, resol. 62, i. f.; part. 6, tr. 6, resol. 15. — ⁹ Tr. 23, cap. 1, num. 234. —

pographis characteres ordinare; « saltem ipsi
(subdit) in ea persuasione sunt, quod post per-
actam rem divinam, quae praecedentibus die-
bus neglexerunt, compensare liceat ».

283. — ^{a)} De Palao et Marchant, vide no-
tas c et d ad n. 281 supra.

^{b)} Silvester, v. Dominica, qu. 5, vers. Sexta, haec licere dicit, si ad honestam re-
creationem fiant; secus vero, si ad lucrum.

^{c)} Angelus, v. Feriae, n. 26, de venatione
loquitur, quam licere negat in die festo; ad-
dit autem: « Non credo tamen peccent mortali-
ter, qui diebus festivis ipsi intendunt, nisi id
faciant causa lucri principaliter, vel dimissis
divinis ».

Prima affirmit; quia dicunt esse opera
servilia, maxime si fiant ob quaestum: ut
Silvester^d, Angelus^e, Corella^f, etc.,
apud Salmant.^g — Secunda tamen senten-
tia, probabilior et communior, negat
esse prohibita, etsi fiant causa lucri. Vel
quia non sunt opera servilia; ut tenent
Laymann^h, Elbelⁱ, Sanchez^j, Navarrus,
Medina, Granado, Rodriguez, Lopez. Vel
quia saltem excusantur a consuetudine;
ut recte Holzmann^k, Viva^l cum Palao,
Sanchez, Trullenbach, Filiuccio, Leandro:
modo, intellige, haec fiant sine magno
labore; alias, frustra videretur Pontifi-
cem dispensasse in pescatione halecum,
in cap. 3, de feriis.

284. — « Resp. II^m. Prohibentur praete-
re rea quaedam opera non servilia, quae
dicuntur forensia: ut sunt mercatus, pla-
citum, judicium ad mortem vel poenam;
et strepitus omnis judicialis, id est actio-
nes quae ad decisionem causarum, tam
civilium quam criminalium, tam saecu-
larium quam ecclesiasticarum, spectant.
— Ita communiter doctores, ex cap. 1,
de feriis.

Unde resolves:

« 1°. Festo non licet citare, adducere
testes, id est exigere juramentum judi-
ciale, proferre aut exsequi sententiam:

^{d)} Corella, tr. 16, cap. 9, § 2, pescationem
et venationem serviles actiones esse dicit,
ideoque die festo prohiberi; negat tamen sub
hac prohibitione comprehendendi pescationem
cum arundine factam.

^{e)} Laymann, lib. 4, tr. 7, cap. 2, n. 6, vi-
detur potius contrarium tenere: « Venari, in-
quit, aucupari, piscari ex genere suo servilia
opera esse evidentur...; consuetudo tamen obti-
nuit, ut festis diebus licita sit recreationis
causa instituta venatio, item pescatio in flumi-
nibus sine multis operis et labore. Immo aliqui...
negant talem venationem, pescationem
vel aucupium opus servile esse, cum ad ani-
mum recreandum spectent ».

Juxta
quosdam,
vetita die
festo.

Probabi-
lius licita,

modo fiant
sine magno
labore.

Opera fo-
rensis, pro-
hibitum.

Nundinae,
licitae.

« quae si feratur, est irrita. — Vide Lay-
mann^l ».

Prohibetur in festis praestare juramen-
tum judiciale pro rebus temporalibus^m:
ut S. Thomasⁿ. Sed licitum est praestare
juramentum inquisitoribus; et etiam jurä-
menta, quibus confirmantur contractus
permissi in die festo. Viva^o. — Prohi-
bentur etiam formatio processus, citatio
partis et sententiae prolatio, sive execu-
tio: nisi aliter requirat necessitas aut pie-
tas, ex cap. ult., de feriis.

285. — « 2°. Nec licet emere et vendere
res non necessarias, negotiari publice
vel privatim, inire contractus emptionis,
locationis, permutationis, etc. (nisi ex
consuetudine vel aliis justis causis ex-
cusentur) quia intelliguntur nomine mer-
catus, qui prohibitus est cap. 1, de feriis:
ut docet Bonacina ex Suarez^p et Filiuc-
cio^q ». — [Vide n. seq., v. An autem].

286. — Nundinae universales ex consue-
tu dine jam permittuntur; et alicubi etiam
nundinae particulares in quavis hebdo-
mada: ut Viva^r cum Palao, et Salmant.^s;
et ibid., Sanchez, Cajetanus, Sotus, etc.,
cum Croix^t, qui cum Palao et Tamburi-
nio dicit, quod ex consuetudine nunc vi-
detur omnino licitus esse mercatus^u. —
Emptiones autem mercium certe sunt ve-

titae a jure canonico; ut ait Sanchez^v, etc.,
apud Salmant.^w At ubi est contraria con-
suetudo, excusantur: Sanchez et Viva^x.
Consuetudo enim (ait Mazzotta^y) in hoc
magna ex parte legem abrogavit.

Hinc notant Salmant, permitti in fe-
stis vendere poculenta et esculenta, etsi
ad gulositatem, cum Cajetano^z, Sanchez,
Navarro, et Busenbaum (n. 289): juxta
decretum S. C. Rituum^{aa}, apud Salmant.^{bb}
— Item, vendere calceos, candelas, et si-
milia, quorum pretium jam aestimatum
sit. Item, vendere domum, equum, mer-
ces, etiam praesentes, et quamvis in hoc
multum tempus impendatur: tum quia sic
fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia
tantum venditionem in publicis officinis
prohibuit, ratione scandali. — Ita Salmant.^{cc}
cum Sanchez, Navarro^{dd}, etc.; et Croix^{ee}
cum Palao, Tamburino et Illsung^{ff}.

An autem nomine mercatus vetentur
etiam locationes, negotiationes et similia?

Affirmant Busenbaum, cum Tabiena^{gg},
Silvestro^{hh}, etc. — Sed communius negant
Sanchezⁱⁱ, Viva^{jj}, Salmant.^{kk} cum Trul-
lenbach, Palao^{ll}, Azor^{mm} et Leandroⁿⁿ.
Quia talis est sapientium consuetudo; qua
videtur derogatum decretis S. Pii V Cum
primum, anni 1566, et Sacrae Congr. Ri-
tuum^{oo}, apud Salmant.^{pp}

¹ Lib. 4, tr. 7, cap. 2, n. 7. — ² 2me 2me, qu. 89, art. 10, corp.
— ³ De Praec., cap. 1, qu. 9, art. 2, n. 5. — Bonac., disp. 5,
de 3 Praec., decal., punct. 2, n. 10. — ⁴ Lib. 2, cap. 29, n. 2.
— ⁵ Loc. cit., art. 2, n. 2. — ⁶ Pal., tr. 9, punct. 6, n. 5.
— ⁷ Tr. 28, cap. 1, num. 269 et 271. — Sanchez, Consil., lib. 5,
cap. 2, dub. 5, n. 5 et 7. — Cajetan., in 2me 2me, qu. 122,
art. 4, vers. His igitur expeditis; Sum., v. Festorum vi-
olatio, § Ut autem singula. — Sotus, de Just., lib. 2, qu. 4,
art. 4, vers. Sextum denique. — ⁸ Lib. 3, part. 1, n. 606.
— ⁹ Pal., loc. cit., n. 2. — ¹⁰ Tr. 5, n. 171. — ¹¹ Loc. cit., dub. 26, n. 3.
— ¹² Loc. cit., n. 4. — ¹³ Loc. cit., n. 277. — Trull., lib. 3,
cap. 1, dub. 9, n. 2, i. f. — ¹⁴ Tr. 28, cap. 1, n. 278 et 279.

declaratio ista ibi non loquitur de gulositate
immo quoad hoc contradicere videtur.

¹⁵ Navarrus, Man., cap. 13, n. 8; et Con-
sil. 1, de feriis, haec utique dicit, sed de sola
calceorum et candelarum venditione.

¹⁶ Tabiena, v. Feriae, n. 29; Silvester,
v. Dominica, n. 7, concl. 2, consentiunt plane;
et ista excusant solum ex necessitate.

¹⁷ Palau, tr. 9, punct. 6, n. 5; Azor, part. 2,
lib. 1, cap. 27, qu. 10, dicunt has actiones com-
prehendi quidem sub mercatus nomine; sed
magna ex parte, consuetudine abrogatum esse
hoc praeceptum. — Quod et Leander, tr. 1,
disp. 5, qu. 10, tenet, dicens haec ex consue-
tu dine licere.

¹⁸ Vide notam c hic supra.

Contractus
sine strepi-
tu judiciali,
liciti.

Hinc, licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis et judicis auctoritate^{h)} dicunt Sanchez, Illsung et alii, apud Croix¹. Ideo venditionem magni momenti cum solemnitate Mazzotta² damnat de mortali. — Sed Viva assert ex communi, cum Palao³, quod permittitur confidere testamento, contractus celebrare, aliosque similes actus facere, qui non requirant strepitum judiciale. Et revera, ubique inter nos in festis stipulantur instrumenta. Quamvis notarii alicubi solent ad hoc pe-

tere ab Ordinario generalem licentiam, quae ceterum communiter conceditur.⁴

287. — « 3º. Festo licet excommunicare, dispensare, judicem privatum informare, « advocatum consulere, consilia confidere, « eligere, etc.; quia non requirunt strepitum judiciale. — Vide Bonacina⁵. » [Est communis apud Viva⁶].

Licitum est etiam conferre beneficia, et etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali. Item, emancipare et etiam appellare. — Viva⁷.

Alia opera
licita.

tum ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ita Sanchez⁸; et Cajetanus⁹, Sotus¹⁰, Navarrus¹¹, Suarez, Palaus¹², Azor, Trullenbach, cum Salmant.¹³, et Viva¹⁴. — Qui notat, quod vicarius generalis etiam potest dispensare; sed tantum ex speciali mandato. Nam ex generali, ei non committuntur illa quae gratiam sapiunt, ut ait Tamburinius¹⁵ cum Merolla, Barbosa¹⁶ et Sanchez¹⁷.

Etiam vero praesente episcopo, parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus: in iis tamen rebus tantum, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare; prout in jejunio et in vacatione ab operibus servilibus in festis. Ita Viva¹⁸, Tamburinius¹⁹ cum Thoma et Joanne Sanchez²⁰; Sporer²¹ cum Suarez, Mazzotta²², ac Salmant.²³ communiter. — Censem autem Elbel²⁴ cum Suarez, Silvestro, Filliuccio, etc., quod, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio praesumpta, si dispensator adiri nequeat.

Suar., lib. 2, cap. 33, num. 2. — *Azor*, part. 2, lib. 1, cap. 28, qu. 6. — *Trull.*, lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 12 et 13. — ¹ *Tr.* 23, cap. 1, num. 352. — ² *Decal.*, lib. 4, cap. 3, § 2, num. 38. — *Merolla*, disp. 7, cap. 6, dub. 17, num. 147. — ³ *De Praec.* decal., qu. 9, art. 2, num. 18. — ⁴ *Loc. cit.*, n. 37; et cap. 5, § 7, n. 56. — *Thom. Sanch.*, de Matrim., lib. 8, disp. 9, n. 27. — ⁵ *Supplem. decal.*, cap. 1, n. 349. — *Suar.*, de Legib., lib. 6, cap. 14, i. f. — ⁶ *Tr.* 1, disp. 4, qu. 1, cap. 2, qu. 5, vers. *Tertio*. — ⁷ *Tr.* 11, de Legib., cap. 5, n. 40. — ⁸ In 3 *Praec.*, n. 414. — *Suar.*, de Relig.,

Hic autem notandum, quod habens potestatem ordinariam potest eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. — Croix⁹ cum Tamburinio, etc.

289. — « *Secunda. Consuetudo*. — Nam, « sic licent nundinae illae, in festis pas- « sim haberi solitae; et praeparationes de- « liciarum non necessariarum, ut cupedia- « rum, placentarum, et simili ciborum « artificiosorum. Item, emptiones et ven- « ditiones regularum parvi momenti. — « Bonacina¹⁰, Laymann¹¹ ».

290. — Hinc, ex consuetudine, Salmant.¹², et Sanchez apud Viva¹³ excusant eos, qui in area vertunt aut separant segetes, et hortulanos rigantes olera.

Fernandez autem, apud Diana, cum Tamburinio¹⁸ excusant barbitonenses, ex consuetudine (et idem ait Viva¹⁴, dici posse de sutoribus, calceantibus novos calceos). — Notat autem Viva, quod communius doctores dubitant de tali consuetudine approbata: de qua pariter dubitant Sanchez¹⁹; et Salmant.²⁰ cum Cajetano²¹ et

Quinam
consuetudi-
ne excusen-
tur.

Barbiton-
sores, qua-
ratione ex-
cusentur.

¹ *tr.* 2, lib. 2, cap. 33, n. 4. — *Silvest.*, v. *Dominica*, num. 6, qu. 4, v. f. — *Fili.*, tr. 27, cap. 11, n. 226. — ² *Lib.* 3, part. 1, num. 554. — *Tambur.*, *Decal.*, lib. 4, cap. 3, § 2, n. 36 et 37. — ³ *Disp.* 5, de 3 *Praec.* decal., punct. 3, n. 21, i. f. — ⁴ *Lib.* 4, tr. 7, cap. 4, n. 2, vers. fin. — *Sanch.*, *Consil.*, lib. 5, cap. 2, dub. 18, n. 11. — ⁵ *De Praec.* decal., qu. 9, art. 2, n. 12. — *Fernand. de Moure*, *Exam. theol.*, part. 1, cap. 7, § 1, num. 6; vers. fin. — *Diana*, part. 2, tr. 15, resol. 34. — ⁶ *Decal.*, lib. 4, cap. 3, § 2, num. 13. — ⁷ *De Praec.* decal., qu. 9, art. 2, n. 12. — *Viva*, loc. cit.

288. — *a) Sanchez, Consil.*, lib. 5, cap. 2, *dub.* 20, n. 6, haec dumtaxat scribit: « Parochus, ubi sic habet usus, potest dispensare ut quis laboret in aliquo festo ». — *Sotus* similiter, *de Just.*, lib. 2, qu. 4, art. 4, ad 3, admittit opera servilia licita fieri cum episcopi dispensatione, « vel saltem paroeci, ubi sic habet usus ». — Item Palaus, *tr. 9, punct. 10, n. 5*: « De parocho, inquit,.. dicendum est, ex recepta consuetudine hac potestate dispensandi gaudere, quoties episcopus adiri nequit, ne fideles remedium destituantur ». — Cajetanus vero, in *2am 2ae*, qu. 122, art. 4, vers. *In septimo casu*, recurrentum esse ait ad episcopum; « et ipso deficiente, ad sacerdotem cuius est major auctoritas ».

b) Navarrus, Man., cap. 13, n. 8, hoc non habet, quamvis a Salmant. pro hac sententia invocetur. — *c) Viva, de Praec. decal.*, qu. 9, art. 2, n. 13, de parocho sic loquitur: « Dispensare potest tum ex consuetudine, tum ne desit parochianis ad quem in facile occurrentibus et

minutis necessitatibus recurrit ». De vicario generali revera docet id quod a S. Alfonso ipsi tribuitur.

d) Barbosa, de Off. et Potest. episc., al- leg. 54, n. 121; Sanchez, de Matrim., lib. 2, disp. 40, n. 12, negant tantum vicarium generale habere ex generali vicariatus mandato, dispensandi facultatem; nec pro alia re auctores a Tamburinio allegantur. Sanchez tamen rationem subdit: « quia, inquit, dispensatio habetur instar restitutionis in integrum, quae in generali mandato non continetur ».

e) Joannes Sanchez, in Select., disp. 54, n. 36, de solo jejunio tractat, et consentit.

290. — *a) Salmant.*, *tr. 23, cap. 1, n. 329*, de solis hortulanis olera irrigantibus tractant.

b) Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 2, *dub.* 21, n. 1, non solum de hac consuetudine dubitat, sed negat ex ea excusari posse, quia praefati eam semper reprehenderunt. — Salmant. pariter, *loc. cit.*, n. 336, negant, ut verius, dari talem consuetudinem.

c) Cajetanus citatur quidem a Salmant. ex

Dispen-
satio excu-
sat.

sat.

Pontifex
dispensat.

288. — Tales praecipue sunt septem: « *Prima. DISPENSATIO* episcopi, vel habentis potestatem quasi episcopalem: « uti superiores religionum; immo et parochi, quando non datur facilis accessus ad episcopum. — Suarez⁶, Laymann⁷, Bonacina⁸.

In pracepto abstinenti ab opere servili, dispensare potest:

1º. Pontifex, ut supremus legislator et pastor, in omnibus festivitatibus, et pro tota Ecclesia.

Sanch., *Consil.*, lib. 5, cap. 2, *dub.* 26, n. 3. — *Illsung*, *tr. 5, n. 171, i. f.* — ¹ *Lib.* 3, part. 1, n. 606. — ² *Tr.* 2, *disp.* 1, qu. 4, cap. 2, vers. *Secunda causa*. — *Viva*, *de Praec. decal.*, qu. 9, art. 2, n. 4. — ³ *Disp.* 5, de 3 *Praec. decal.*,

Episcopus, capitulum, sede vacante; necnon praelati regulares erga suos religiosos subditos et eorum domesticos. — Et notandum, quod episcopi dispensare possunt etiam in festis communibus. Notandum tamen, quod, si in iis dispensent sine justa causa, peccant graviter, et invalida est dispensatio; secus, si dispensent in festis synodalibus, sive particularibus loci.

2º. Parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire episcopum; sed tan-

punct. 2, num. 7 et seqq. — ⁴ *Loc. cit.*, num. 4. — ⁵ *Loc. cit.* — ⁶ *Lib.* 2, cap. 33, num. 1 et 2. — ⁷ *Lib.* 4, *tr.* 7, cap. 4, num. 2, in fine. — ⁸ *Disp.* 5, *punct.* 8, num. 20 et 21.

mentis et judicis auctoritate ». Quod ipse Illsung videtur approbare.

¹ Palaus, *tr. 9, punct. 7, n. 11*, de alia re loquitur, de qua Viva *ibid.* tractat, scilicet de sententia excommunicationis, etc.

^{h)} Illsung rectius quam Croix adducit opinionem Sanchezii; dicit enim omnes contractus, praeter emptiones et venditiones, licitos esse die festo: « Id vero probat [Sanchez], non alii exemplis, quam quae fiunt sine instru-

Toleto^{d)}. — Admittunt tamen probabilitas [Cont.] Tournely¹, Mazzotta², Croix³, Elbel⁴, Tamburinius⁵ et Viva⁶, eos excusari posse, vel ex parvitate materiae, scilicet si unum vel alterum toneant; vel ex necessitate rusticorum, quibus tantum in festis conceditur tonderi. Et id concedunt Salmant.⁷ cum Trullench et Pasqualigo, non solum quando rustici alibi habitant, ut admittit Sanchez⁸; sed etiam in eodem loco, ubi degit barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. — Excusant eos etiam Viva, Mazzotta; et Tamburinius⁸ cum Fernandez; et Croix⁹ cum Diana et Ilsung, ratione notabilis lucrcessantis, si alias a plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum Sporer¹⁰, qui universe permittit id cum Fernandez, Diana¹¹, etc., ex consuetudine fere ubique tolerata.

Notandum autem, circa consuetudinem, id quod dicit Viva¹¹, scilicet, quod ad excusandum sufficit probabilitas consuetudo. Sufficit enim, ut dicunt Salmant.¹² cum Salas¹³, Granado, etc., dictum unius doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem asserat.

¹ De Decal., cap. 3, art. 1, collig. 4. — ² Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, v. *Tertia causa*. — ³ Lib. 3, part. 1, n. 591. — ⁴ In 3 Praec., n. 419. — ⁵ Loc. cit., n. 13. — ⁶ Loc. cit., n. 12. — ⁷ Tr. 23, cap. 1, n. 334. — *Trull.*, lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 14. — ⁸ *Pasqual.*, Moral. decis. 289, n. 6 et 9. — ⁹ *Viva*, loc. cit., n. 12. — ¹⁰ *Mazzotta*, loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., num. 13. — ¹² *Fernandez de Monre*, loc. cit. — ¹³ Loc. cit., num. 591. — ¹⁴ *Diana*, part. 2, tr. 15, resol. 34. — ¹⁵ *Ilsung*,

Bene autem advertit Mazzotta¹³, quod in dubio de consuetudine, possidet praecipsum; unde petenda est dispensatio. Secus, si probabile sit, adesse consuetudinem.

291. — « *Tertia. PIETAS in Deum*; per quam licent opera, quae proxime (non quae remote) spectant ad cultum Dei: « ut, pulsare campanas, circumferre imagines vel cruces in supplicatione. Ornare autem et verrere tempula, ac similia, quae ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in festum differantur, venialia habentur. — *Filiuccius*¹⁴, Bo-

Pietas in Deum excusat.

« *Quaeritur hic 1°. An liceat in die festo verrere templum, coquere hostias, ornare altaria aut ecclesiam tapetis, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulcrum, et similia?* — Tres sunt sententiae.

Prima sententia cum Corrado^{a)} et aliis, apud Diana, dicit haec esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa; quia sunt vere servilia. Sed haec est contra communem. — *Secunda* sententia cum Viva^{b)}, Suarez^{b)}, Toleto, Croix^{c)} et Tam-

Verrere templum, ornare, etc. alii negant licere.

Alii dicunt veniale, sed non servile.

tr. 5, num. 166. — ¹⁰ Tr. 3, cap. 4, num. 55. — *Fernandes*, loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., num. 8. — ¹² Tr. 11, de Legib., cap. 6, n. 18. — *Granado*, in 1^{am} 2^{ae}, controv. 7, tr. 3, disp. 16, n. 12. — ¹³ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, § *Prima causa*, vers. *Sexto*. — ¹⁴ Tr. 27, num. 218. — ¹⁵ Disp. 5, punct. 3, num. 6. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 8, vers. *An qui*. — ¹⁶ De Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 10, vers. *Decimo*. — *Tolet.*, lib. 4, cap. 25, n. 2. — ¹⁷ Lib. 3, part. 1, n. 586.

Sanchez, sed Sanchez minus recte eum adducit; Cajetanus enim, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 122, art. 4, v. *His igitur expeditis*, oppositum tenet, dicens: « Et eadem ratione [scil. « ubi antiquita est consuetudo, ac per hoc a praelatis scita»], licitum est barbitonsoribus artem suam exercere, usque ad tot noctis horas juxta patriae consuetudinem, vacando tamen per 24 horas, quia festa quoad principium et finem inchoant secundum consuetudinem regionum ».

^{d)} Toletus, citatus etiam a Salmant. ex Sanchez, ne verbum quidem de consuetudine habet, lib. 4, cap. 25, n. 1.

^{e)} Sanchez, loc. cit., dub. 21, n. 6 et 7, omnino et in cunctis cum Salmant. consentit, quidquid Salmant. asserant.

^{f)} Diana, loc. cit., resol. 34, eos excusat, « si omnes radant ratione consuetudinis, si adsit ».

^{g)} Salas non recte a Salmant. citatur; nam de Legib., disp. 19, sect. 18, n. 108, dicit ex

Sanchez quem approbat, hanc doctrinam valde dubiam esse et merito impugnari; at ubi communiter doctores id testantur, et nemo contrarium asseverat, fidem utique habendam esse. « Sed adverte pro foro interno (ita prosequitur Salas), nisi alia in contrarium faciant, unum doctorem sufficere; sed si alia in contrarium faciant, expendere oportebit, an illa melius probent ».

292. — *a)* Corradus, quamvis a Diana allegetur pro sententia asserente esse mortale; attamen in *Resp. casuum*, part. 2, qu. 253, non aliud habet quam: « *Praeparatoria ad festum, ut decoquere hostias, vel ornare templum tapetibus, ante festum debent fieri* ».

b) Suarez non eodem modo loquitur de omnibus his actionibus, lib. 2, cap. 21, n. 11. Et quidem ipsius altaris ornatum negat esse proprio opus servile, ideoque negat « esse peccatum praesertim grave ». De actione vero scopis mundandi templum, parietes tapetis

burinio¹ dicit non esse servilia; sed si possent expediti in die praecedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. — *Tertia* sententia satis probabilis tenet haec ne sub levi quidem vetari in die festum: tum quia est communis consuetudo, tum quia haec opera per se proxime concurrunt ad cultum divinum. Ita Elbel^{c)}, Salmant.² cum Diana^{d)}, Pasqualigo, Leandro, etc.

Notant autem Viva et Tamburinius³, quod scienter praeparare tabulata in die festo ad videndum processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridie, licite fiunt in die festo. Et idem tenet Mazzotta⁴.

293. — Quaeritur 2°. *An ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in festis laborare*, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros ecclesiae, vehere lapides et ligna ad ejus aedificium, dealbare parietes templi?

Affirmant Angelus⁵, Tabiena⁶, Glossa⁷, Sa⁸, Villalobos^{a)}, Filiuccius^{b)}; item Perez^{c)}, Silvester, Palacios, etc., apud Sanchez⁹. Limitat tamen Silvester: modo non sit in dominicis et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam defatigationem. —

¹ Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 3 et seqq. — ² Tr. 23, cap. 1, n. 251. — *Pasqual.*, Moral. decis. 287, n. 5. — *Leander*, tr. 1, disp. 6, qu. 62. — *Viva*, loc. cit., v. *Decimo*. — ³ Loc. cit., n. 4. — ⁴ Loc. cit., v. *Decimo*. — ⁵ V. *Feriae*, n. 9 et 28. — ⁶ V. *Feriae*, n. 37. — ⁷ In cap. *Conquestus*, de feriis, v. *Pietas*. — ⁸ V. *Festum*, n. 6 (in edit. genuina). — *Silvest.*, v. *Dominica*, num. 6, qu. 4; et num. 7, qu. 5, v. *Tertia*. — *Paul.*, *de Palac.*, Summa Cajet. traslad., v. *Festus*, cap. 2, § 4 1 e 2 *escusa*. — ⁹ *Consil.*, lib. 5, cap. 2, num. 58. — ¹⁰ Tr. 9, qu. 1, cap. 8, qu. 5, resp. 8. — ¹¹ Loc. cit., num. 350.

vestiendi, et similibus: « Magis remotae sunt, inquit, a cultu, et ex se sunt serviles... Neque id fiet sine aliqua culpa; non credo tamen esse mortalem, seclusio contemptu ».

c) Elbel pariter alio modo de aliis ejusmodi actionibus tractat, n. 420; et primo quidem excusat eos qui « parietes templi aulaeis adornant, hostias conficunt, etc...; qui sepulcrum Christi ejusve praeseppe exstruunt...; qui aras molesve artificiosas erigunt ad exponentium Venerabile Sacramentum, vel ad hunc finem vias publicas adornant, etc. ». De operibus vero, quae remote tantum ad cultum divinum pertinent, ait: « Quinimo ornatus altarium, Ecclesiae purgatio, etc., et similia, quae non adeo propinquae se habent in ordine ad cultum actualem Dei, debent anticipari; nec possunt sine peccato veniali (seclusa vera necessitate) ipso die festo peragi ».

d) Diana, citatus a Salmant. ut asserit S. Alphonsus, negat solum, loc. cit., esse peccatum mortale.

293. — a) Villalobos, part. 2, tr. 32, diff. 4, n. 10, consentit quidem; sed limitat hanc doctrinam ad opera quae possunt fieri secreto; opera vero majora, ut esset aedificare et similalia, negat licere.

b) Filiuccius, tr. 27, n. 156 i. f., et n. 157, nedum huic sententiae patrocinetur, tenet contrarium, quae etiam S. Alphonso certo probabilior videtur.

c) Didacus Perez, in suis *Commentar. in ordinationes regni Castellae*, lib. 1, tit. 1, leg. 5, in genere dumtaxat scribit: Legem, quae opera servilia prohibet, fallere « in operibus misericordiae, quae quamvis in opere consistant, non tamen ab intentione praecipi deviant ». Et similiter eamdem legem fallere

Roncaglia ^{a)}, et Salmant.¹ cum auctoribus citatis ^{a)} ita indiget, ut, nisi in festo laboreatur, non posset sua necessitati subveniri, et alias ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet Escobar ², dicens licere exstruere ecclesiam, ejus agros colere, etc., si ipsa sit adeo paupercula, ut aliunde sibi providere non valeat. — Advertit Tamburinius ³ cum Fagundez, ad hoc non sufficere necessitatem communem; sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particuli, vel gravis et certa necessitas in aliqua universitate.

Loquendo autem de locis piis, Salmant.⁴ sic ajunt: *Ceterum, quia fere omnes ecclesiae et monasteria jam his temporibus egestate laborant: ideo tam pro his quam pro aliis causis piis (quales sunt animarum et Sanctorum confraternitates) possunt licite agricolae aliquae officiales suas operas diebus festis impendere, templo v. gr. exstruendo, agros colendo, segetes metendo, terendo, etc.* Ita Salmant. cum Suarez, Soto, Palao, Bonacina, Trullenbach, Cajetano, Sanchez, etc. — Sic pariter permittit Mazzotta laborare, ad conficienda ornamenta necessaria pro ecclesia indigente.

294. — « Quarta. CARITAS erga proximum: per quam licent et valent actus judiciales pauperum, orphanorum, vi duarum et miserabilium personarum, ne

¹ Tr. 28, cap. 1, n. 350. — ² Lib. 30, sect. 2, n. 335. — ³ Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 18. i. f. - ⁴ Fagundez, de 1° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 14, n. 19. — ⁵ Loc. cit., n. 253, i. f. — ⁶ Salmant., loc. cit. - ⁷ Sotus, de Just. et Jure, lib. 2, qu. 4, art. 4, ad 3. - ⁸ Pal., tr. 9, punct. 10, n. 1 et 2. - ⁹ Bonac., disp. 5, punct. 3. - ¹⁰ Trull., lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 5. - ¹¹ Cajetan., in 2° 2°, qu. 122, art. 4, vers. *Ad hoc dicitur.* - ¹² Sanchez., Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 23, num. 3. - ¹³ Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, § Prima causa, vers. Octavo, i. f. — ¹⁴ Lib. 4, tr. 7, cap. 2, n. 7,

« expensis graventur. Sic etiam possunt rusticorum, in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, cause civiles agitari. Similiter licet pauperibus et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item, emere et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. — Laymann ⁵. « Vide Diana ⁶ ».

295. — « Quinta. NECESSITAS, propria vel aliena, corporis vei animae; si nimis sine gravi incommodo aut detimento, aliquid omitti non possit ». [D. Thomas ⁷ generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum]. — « Quo modo excusantur:

« 1°. Judicia, quae celeritatem requirunt: v. gr. si latro sit fugiturus, nisi tunc capiatur.

« 2°. Servi et ancillae, coacti a dominis laborare, nec audentes recusare: quod si tamen frequenter contingat, eos deserere debent. — Suarez, Laymann ⁸ ».

296. — Famuli, coacti a dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi; v. gr. si timeant dimitti, quin possint statim aut de facili alium dominum invenire. Ita Croix ⁹ cum Illsung, Roncaglia ¹⁰, Elbel ¹¹, Viva ¹²; Salmant. ¹³ cum Palao, Suarez, Azor, Bonacina, Navarro, Sanchez. — Quod si talis timor non adsit, verius dicunt Sanchez ¹⁴, Sal-

post med. — ¹⁵ Part. 2, tr. 15, resol. 34. — ¹⁶ 2° 2°, qu. 122, art. 4, ad 3. — ¹⁷ Suar., lib. 2, cap. 32, n. 4. — ¹⁸ Loc. cit.; et cap. 4, n. 2, in med. — ¹⁹ Lib. 3, part. 1, num. 593. — ²⁰ Illsung, tr. 5, num. 167, vers. Quinto. — ²¹ Tr. 9, qu. 1, cap. 8, qu. 5, resp. 2. — ²² De Praec. decal., qu. 9, art. 2, num. 9. — ²³ Tr. 23, cap. 1, n. 339. — ²⁴ Pal., tr. 9, punct. 10, n. 3, v. Septimo. — ²⁵ Suar., loc. cit., n. 4. — ²⁶ Azor, part. 2, lib. 1, cap. 28, qu. 5, vers. Quarto. — ²⁷ Bonac., disp. 5, punct. 3, num. 16. — ²⁸ Navar., Man., cap. 18, num. 7. — ²⁹ Sanchez., Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 18, n. 16.

296. — a) Elbel, in 3 Praec., n. 377, de omissione Sacri loquitur propter ministerium, quod famulis ab heris imponatur. Ergo et potiori ratione concedere censemur opera servilia fieri licita in eodem casu. b) Sanchez., Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 18, n. 18, de addiscitibus silet; de iis vero qui ad serviendum obligati sunt usque ad certum tempus, absolute dicit: Non tenentur propter hoc quod dominus eos facit laborare in festis, deserere dominos; addit tamen: « At finito tempore debent ab eis discedere ».

Caritas erga proximum excusat.

Pro locis piis fere semper adest necessitas.

Necessitas propria vel aliena excusat.

Reficienes proprias vestes.

Pauperes qui se alere non possunt.

Famuli coacti, quomodo excusentur.

Animalia occidere quando licet.

Coqui et culinarii.

mant. ^{c)}, Roncaglia ^{d)}, contra Busenbaum, ipsos teneri statim dominos deserere; nisi sint addiscitentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi vere grave damnum paterentur.

Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quae cogantur ad laborandum a viris; si nequeant renuere sine timore gravis damni aut gravis indignationis: ut Viva et Salmant. ¹ cum citatis auctoribus, cum Mazzotta.

297. — Excusantur « 3°. Idem, et similis, reficienes suas vestes, cum id aliis diebus non possint ». — [Cum Laymann et Sporer ²].

« 4°. Pauperes, qui se suosque alere non possunt, operantes privatum sine scandalo; maxime quando multi dies festi concurrunt. — Bonacina ³. [Cum Sanchez ⁴, et Salmant. ⁵ cum Azor ⁶, Suarez, Palao, etc.].

298. — Excusantur « 5°. Coqui et culinarii ».

Certum est, licere coquere cibos; ut DD. communiter, cum S. Thoma ⁷. — Et quod ad ipsos praeparandos pertinet, licitum est etiam animalia occidere et excoriare, si pridie commode non potuerit fieri: ut solet evenire in magnis civitatibus; non autem in oppidulis, nisi sit in tempore

Viva, de Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 9. — ¹ Tr. 23, cap. 1, num. 339. — ² Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, § Prima causa, vers. Septimo. — ³ Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 1, f. — ⁴ Tr. 8, cap. 4, num. 50. — ⁵ Disp. 5, punct. 8, n. 18. — ⁶ Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 18, n. 15. — ⁷ Loc. cit., num. 324. — ⁸ Suar., lib. 2, cap. 32, num. 8. — ⁹ Pal., tr. 9, punct. 10, n. 3, vers. Sexto. — ¹⁰ 2° 2°, qu. 122, art. 4, ad 3 et 4. — ¹¹ Loc. cit., n. 6. — ¹² Loc. cit., n. 326. — ¹³ Loc. cit., n. 3. — ¹⁴ Loc. cit., n. 327. — ¹⁵ Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 11. — ¹⁶ Loc. cit., n. 5. — ¹⁷ Loc. cit., n. 331. — ¹⁸ Roncaglia, tr. 9, qu. 1, cap. 3, reg. in praxi, num. 3. — ¹⁹ Salmant., loc. cit. — ²⁰ Roncaglia, loc. cit. — ²¹ Pal., loc. cit., n. 8, vers. Primo. — ²² Loc. cit., n. 9. — ²³ Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 10. — ²⁴ De Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 6, vers. Secundo. — ²⁵ Azor, part. 2, lib. 1, cap. 27, qu. 2. — ²⁶ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, § Prima causa, vers. Secundo. — ²⁷ Loc. cit. — ²⁸ Loc. cit., n. 9, punct. 10, n. 3, vers. Primo. — ²⁹ Loc. cit., n. 9 et 22.

praeparare; quod ex eadem consuetudine « extensem est... inquit, ad actionem occidendi et excoriandi animalia, praecipue si ratio aliqua necessitatis vel utilitatis intercedit, qualis est cibaria non esse ita suavia, si alio die disponantur ».

b) Sotus, de Just., lib. 2, qu. 4, art. 4, ad 3, vers. Quarta causa; Trullenbach, lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 8, haec sane licita esse dicunt, non quidem ex consuetudine, sed quia ad diurnum victimum pertinent.

c) Fagundez, de 1° Praec. Eccles., lib. 1, cap. 11, n. 20, actiones tum cibos artificiales praeparandi, tum fructus colligendi, licitas quidem esse dicit; sed hanc suam doctrinam coarctat « ad eas res, quae praecedenti die praeparari non possunt ».

Pastil-

los facere, quando li-

Conficere cibos ad delectationem, juxta alios per se vetitum.

Satis pro-
babilitate li-
citur.Colligere fructus, lici-
tum.

surripiantur, vel a pluvia contaminentur. Unde usu receptum est multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas et alias fructus silvestres.

Necessaria ad usum quotidiani, licita.

Pistores et laniones.

Certum est autem, licere in festis praestare opera, quae sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. — Elbel¹ cum Sporer², Henno, etc. communiter.

299. — Excusantur « 6°. Pistores, lanio-nes, et similes, in oppidis populosis, et « concursu festorum ». — [Dicit Continuator Tournely³ cum Pontas et Juenin⁴], bene excusari pistores et vendentes merces, si aliter nequeunt se suosque sustentare; vel, si non laborant, sunt aliis grave incommodum parituri].

Utrum liceat confidere et coquere panem?

Quoad pistores seu furnarios, ait Viva, eos communius a DD. non excusari, si possint illum confidere die antecedenti. Et idem dicunt Sanchez⁵ et Bonacina⁶; sed excusant, si interveniat concursus festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas populi. — Probabiliter tamen Mazzotta⁷, et Salmant.⁸ cum Sa⁹, Azor¹⁰, Pasqualigo, Leandro¹¹, etc., universe tales excusant, etsi ad panem conficiendum, farinam cribrent, triticum terant. Ratio,

¹ In 3 Praec., num. 394. — ² Tr. 3, cap. 4, n. 42. — ³ Henno, Decal., disp. 3, qu. 4, art. 2, concl. 1. — ⁴ De decal., cap. 3, art. 1, collig. 4. — ⁵ Pontas, v. Dies dominici, cas. 8. — ⁶ Viva, qu. 9, art. 2, n. 6, i. f. — ⁷ Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 18, n. 4. — ⁸ Disp. 5, punct. 3, n. 9. — ⁹ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, § Prima causa, v. Secundo. — ¹⁰ Tr. 23, cap. 1,

tum quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, a Sanchez et Bonacina mox assignatis; tum quia panis diurnus est aptior ad victimum, et alias minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tum quia adest consuetudo Romae, et crederem posse dici ubique cum Sporer⁸. — Ita, quoad pistores.

Sed quoad alios, an adsit consuetudo, permittens confidere panem? — Merito dubitat Tamburinius⁹. Nisi concurrant plura festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei (ut dixit de pastillis): quia tunc reducitur ad praeparationem proprii victimus. — Ita Tamburinius¹⁰ cum Sanchez¹¹, Bonacina¹² et Fagundez¹³.

De lanionibus autem, vendentibus carnes, vide dicta n. 298.

300. — « 7°. Chirurgi et pharmacopae. « 8°. Conflatores ferri et vitri, coctores « laterum, calcis, etc.; et quicumque, quo-« rum opus semel coeptum non potest in-« terrumpi sine damno ».

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem; quia talium coctio plures requiri dies. Et haec potest aliquando etiam inchoari die festo, ad vitandum grave damnum; ut Sanchez¹⁴, et Sotus¹⁵, Palaus, Trullench, Navarrus, etc. cum Salmant.¹⁶

n. 328. — Pasqual., Decis. 298 et 294, n. 7 et 8. — ⁵ Tr. 3, cap. 4, n. 55. — ⁶ Decal., lib. 4, cap. 8, § 2, n. 9. — ¹⁰ Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 18, n. 21 et 22. — ¹¹ Pal., tr. 9, punct. 10, num. 3, vers. Octavo. — ¹² Trull., lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 10. — ¹³ Navar., Man., can. 18, n. 7. — ¹⁴ Tr. 23, cap. 1, num. 341.

299. — ^{a)} Juenin, *Instit.*, part. 5, diss. 4, cap. 8, art. 3, § Quid vetet lex de sabbati sanctificatione, de hoc casu non tractat, sed de alia re, de qua Continuator Tournely ibidem disputat.

^{b)} Sa in generali tantum scribit: « Pistores necessitas [excusat] ». Ita in edit. genuina, v. Festum, n. 5, i. f.

^{c)} Azor quoque minus recte a Salmant. citatur; scribit enim, part. 2, lib. 1, cap. 27, qu. 2: « Justam merentur peccati excusationem pistores, quando tantus est dierum festorum concursus, ut pridie feriarum panis confici et coqui commode nequeat: secus vero, minime ».

^{d)} Leander, part. 3, de Praec. Eccles., tr. 1, disp. 6, qu. 19, de solis facientibus et coquentibus panem disputat, et consentit.

^{e)} Tamburinius, loc. cit., n. 9, dicit aliquam ex his rationibus in confidendo pane requiri a Fagundez, Bonacina, Sanchez aliisque. Sed jam supra audiimus S. Alphonsum exponentem in suo textu Bonacinae et Sanchezii sententiam de pistoribus. — Fagundez vero, de 1º Praec. Eccl., lib. 1, cap. 11, n. 20, dicit licitum esse panem coquere die festo, « ubi... id fieri non potuit propter multitudinem familiiae, vel propter occurrentiam multorum dierum festorum ».

300. — ^{a)} Auctores hic allegati adducunt quidem a Salmant. ut refert S. Alphonsus, non tamen ipsi (praeter Trullench et forte Sotum) loquuntur de inceptione operis die festo. — Immo Sotus, de Just., lib. 2, qu. 4, art. 4, vers. Quarta causa, distinctionem ponit inter haec opera; et excusat eos « qui furnos con-

Allii non
semper ex-
cuscantur.

Chirur-
gi, pharma-
copae, etc.

Coquere
calcem, vi-
trum, etc.

flandi vitri accendunt », quia « non possunt sine gravi jactura festis omnibus interpolari ». Et subjicit: « Sunt qui et eamdem facultatem illis faciunt qui lateres coquunt et calcem. Sed in his non tantum video necessitatis ».

^{b)} Diet scilicet sequentis, ut explicant Salmantenses.

^{c)} Sanchez, loc. cit., n. 14; Sotus, loc. cit.; Trullench, loc. cit., n. 9; Navarrus, Man., cap. 13, n. 6; Mazzotta, loc. cit., vers. Quinto,

de solis iter agentibus loquuntur.

^{d)} Filliuccius a Salmant. perperam adducit. Concedit enim tr. 27, n. 222, piscium quorundam punctionem licitam esse ex cap. Licet, de feriis, propter necessitatem, « quia alioquin amitteretur lucrum illud ingens, vel

Ferrare
equos.

Reficer
vomeres.

Moltores
et naucleri.

Occasio
magni lucri
probabi-
liter excu-
sat.

magna ex parte minueretur ». Sed n. 223, addit: « Non esse talem dispensationem exten-dendam ad privatam utilitatem, ita ut quan-dcumque occurrat occasio faciendi aliquod magnum lucrum privatae personae, liceat la-borare in die festo, nisi adjungeretur causa necessitatis aliqua ».

^{e)} Et etiam ad punctionem aliorum similium piscium, qui non omni tempore, sed certis tantum temporibus capiuntur.

^{f)} Reginaldus, lib. 19, n. 51, consentit qui-dem; sed excipit lucrum quod solet uno anni tempore contingere.

^{g)} Sporer, tr. 3, cap. 4, n. 51, ita scribit:

^{h)} Revera etiam notabile lucrum amittere, damnum grave est.. Neque enim existimandum est Ecclesiam piam Matrem, velle obligeare fideles suos ad rem sane difficultissimam, qualis esset abstinentia servilium operum, lucrum multorum aureorum, alias non ita fa-cile obvium, amittere ».

Licitum est pariter ferrare equos itinerantum, vel eorum qui summo mane^{b)} iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam alias grave damnum patenter. Est commune: Salmant.¹ cum Sanchez², Soto³, Trullench⁴, Navarro⁵, etc.; ac Mazzotta⁶. — Idcirco pariter possunt refici vomeres eorum qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam, reficere vias, pontes; ut Mazzotta⁷.

Excusantur « 9°. Moltores », [Vide supra, Dub. I, n. 277] « et naucleri, pen-« dentes a ventis.

« 10°. Piscatores halecum, thynnorum, « etc., qui certo tantum anni tempore id « possunt ».

301. — Quaeritur hinc 1º. An occasio quaerendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? — Duplex est sententia probabilis.

Prima affirmat: ut tenent Cajetanus⁸, Angelus⁹, Armilla¹⁰, Holzmann¹¹; Sanchez¹² cum Palacio, Rosella¹³ et Alcocker; Pater Zaccaria¹⁴, Renzi¹⁵, Sporer¹⁶, Mazzotta¹⁷, Elbel¹⁸, Bonacina¹⁹, Viva²⁰, Tamburinius²¹ cum Diana; et Filliuc-

¹ Tr. 23, cap. 1, n. 346. — ² Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 2, § Prima causa, vers. Quinto. — ³ V. Festorum violatio, § Quarto. — ⁴ V. Feriae, n. 34. — ⁵ V. Festum, num. 20, vers. Quinto. — ⁶ De Praec. decal., n. 546, vers. Quartu. — ⁷ Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 19, n. 2. — ⁸ Paul. de Palac., Sum., v. Festas, cap. 2, § A 4 escusa. — Alcocker, Sum., seu Confessionario breve, cap. 17, post. init. — ⁹ Id est Croix (edit. Zaccaria) lib. 3, part. 1, n. 588. — ¹⁰ Lib. 2, tr. 3, cap. 3, qu. 18. — ¹¹ Tr. 3, cap. 4, n. 51. — ¹² Loc. cit., vers. Septimo causa. — Cajetan., in 2me 24me, qu. 122, art. 4, vers. In septimo casu. — Navar., Man., cap. 13, num. 9. — ¹³ Sanch., loc. cit., n. 5. — ¹⁴ Tr. 9, qu. 1, cap. 3, qu. 5, resp. 2. — ¹⁵ Tr. 23, cap. 1, n. 343. — ¹⁶ Suar., lib. 2, cap. 38, n. 9. — ¹⁷ Pal., tr. 9, punct. 10, n. 3. — ¹⁸ Abulensi, in Exod., cap. xii, qu. 23.

cius^{b)}, Sayrus et alii, apud Salmant.¹⁶ — Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnae) idem est ac magnum pati damnum. Ideo Alexander III dispensasse fertur¹⁷, ut possent capi halecia in dominicis et aliis festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat Sanchez¹⁸). Idque Busenbaum (*hic*), cum Soto, Cajetano, Navarro, apud Sanchez, recte extendunt ad punctionem thynnorum^{c)}.

Secunda tamen sententia, quam tenent Roncaglia¹⁹, et Salmant.²⁰ cum Suarez, Reginaldo²¹, Palao, Abulensi, etc., negat excusare. Quia, ut dicunt, non est idem amittere lucrum quam damnum pati.

Sed prima satis est et forte magis probabilis; cum communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasio-nes talis magni lucri acquirendi; et existimant magnum damnum sustinere, quando magnum lucrum amittunt. In idem enim revera coincidunt, aliquid amittere, et prohiberi acquirere quod amplius acquiri non potest; ut ait Sporer²²: nam, in L. un. C. de sentent. quae pro eo, etc., ma-

Allii ne-
gant excu-
sare.

Prior op-
nio forte
probabilior.

gnum lucrum cessans gravi damno aequi-paratur. — Saltem, in tali circumstantia dicendum videtur, praeceptum festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura; ut ait Tamburinius. Necnon Roncaglia¹ non negat, saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providere et suis; cum Suarez², Reginaldo³ et Filiuccio.

Idem excusat ab auditione Sacri.

Iter ad vocationem non semper excusat.

Ob eamdem rationem, probabiliter dicunt Tamburinius² et Mazzotta³, contra Salmant.⁴, excusare etiam ab auditione Sacri, notabilis lucri amissionem. Vide seq. Dub. V, n. 332.

Merito autem reprobant Salmant.⁵ illud, quod adhuc probabile putat Tamburinius⁶ (et ei consentit Viva⁷), posse aliquem proficiisci in sabbato, ad venandum in nemore longinquu, licet in dominica ibi non possit audire Missam. Commu-niter enim (ait Tamburinius) excusantur itinerantes et vectores mercium, qui pridie festi iter aggrediuntur. — Qui vero die Jovis venatum iret, communiter excusa-

Tambur., Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 8. — ¹ Tr. 9, qu. 1, cap. 8, qu. 5, resp. 2. — ² Fili., tr. 27, n. 228. — ³ Loc. cit., cap. 2, § 2, n. 7. — ⁴ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 3, § 2, vers. Quartu. — ⁵ Tr. 23, cap. 1, n. 345. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ De Praec. decal., qu. 9, art. 3, n. 12. — Tambur., loc. cit., cap. 2, § 3, n. 9. — ⁸ De Praec. decal., qu. 9, art. 3, n. 12. — ⁹ Pal., tr. 8, disp. 1, punct. 21, n. 3. — Comitol., Respons., lib. 4, qu. 58, num. 6, v. f. —

¹) Suarez, dicit loc. cit., n. 9, i. f., lucri occasionem praebere rationem dispensandi, sed addit: « Immo neque ordinarie videtur ex illo solo capite [lucri acquirendi] resultare sufficiens causa dispensationis, nisi vel persona sit alias indigens, ita ut illa utilitas in aliquam necessitatem transeat, vel utilitas quae cessat tanti sit momenti, ut prudenti arbitrio aestimari possit ejus amissio non mediodice nocumentum ».

²) Reginaldus non aliud habet quam quae hic supra notavi, nota d.

³) Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 15, n. 4, id non habet, quidquid falso asserat Viva.

⁴) Merolla, disp. 4, cap. 3, n. 435 et 437, vers. Limit. 2°, laxiorem docet opinionem, eam nempe quae excusat in genere et indistincte eum, qui impedimenta apponit observationi jejunii vel auditioni Sacri.

⁵ 302. — ^{a)} Suarez minus recte a Croix citatur; loquens enim, lib. 2, cap. 26, n. 4 et 5, de actione pingendi, quam servilem, ideoque per se prohibitam existimat, addit: « Quidsi fortasse id permittitur ad modicum tempus,...

tur apud Viva⁸ cum Sanchez⁹, Merolla¹⁰ et Palao.

302. — Quaeritur 2°. *An excusat ratio otii vitandi?* — Adsunt tres sententiae.

Prima, cum Suarez¹¹, Comitolo et aliis, apud Croix¹², omnino negat; quia prius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit. Sed haec ratio non suadet; quia causa, quando est justa, licet naturam operis non mutet, tam-en excusat. — *Hinc secunda sententia*, quam tenent Sa, Silvester, et sequitur Laymann¹³, et Mazzotta cum Pellizzario¹⁴, et Burghaber¹⁵ apud Croix excusat eos qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excusat periculum damni temporali; tanto magis debet excusat periculum spiritualis.

Hanc sententiam admittunt Tamburinius¹⁶, Viva¹⁷, Sanchez¹⁸, Croix¹⁹, Zaccaria²⁰, tantum in casu, quo urgeret tentatio, quae aliter vinci non posset, nisi laborando. Et sic etiam vere loquitur Laymann²¹; qui ideo dicit cum Viva et Spor-

Ratio vi-tandi otii
juxta alios
non excusat.

Juxta a-
lios quando-
que excusat.

Sententia
S. Doctoris.

Agricola-
iae, quando
excusat.

Mercato-
res venden-
tes clausi
tabernis.

rer¹, raro talen necessitatē laborandi accidere. — Et haec est *tertia* sententia, cui libentius me subscribo.

303. — Excusantur « 11°. Instauratores « fontium, pontium, viarum publicarum et « similiū, quae moram non patiuntur.

« 12°. Sartores, in operibus necessariis, « ut funeribus, nuptiis, etc.; si aliter fieri « non potest ut satisfaciant ».

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in festis, urgente necessitate: v. gr. funerum, nuptiarum et similiū, puta (dicunt Salmant.), si advena careat vestibus decentibus: decentia enim status istius illos excusat. Ita Salmant.²², cum Laymann²³, Trullench, Diana, Pasqualigo. — Eos excusant etiam Viva²⁴, Mazzotta²⁵, Sporer²⁶; et Croix²⁷ cum Laymann et Diana, si alii exspectent ad usum vestes promissas. Sed intelligendum (ait bene Croix), si aliter sartores passuri essent grave incommode.

Idem dicunt Salmant.²⁸ de sutoribus: cum Viva²⁹ et Mazzotta, qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

Item « 13°. Agricolae, ad cavendum « damnum, ruri laborantes; ut si ob plu- « viam imminentem segetes vel foenum « congregent. — Bonacina³⁰, Filiuccius³¹. [Cum Croix³²].

« 14°. Denique excusantur etiam mer- « catores, qui clausi tabernis quaedam « vendunt; cum praesupponere possint, « emptoribus ea tunc esse necessaria, nec « alias commode emere posse ». — [Vide supra, n. 286, v. Hinc].

¹ Tr. 3, cap. 4, n. 54, i. f. — ² Salmant., tr. 23, cap. 1, n. 337. — ³ Loc. cit. — ⁴ Lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 2. — ⁵ Trull., lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 10. — ⁶ Diana, part. 4, tr. 4, resol. 62, vers. Nota 3. — ⁷ Pasqual., decis. 290, n. 2 et 3. — ⁸ Loc. cit., n. 50. — ⁹ Laym., loc. cit., cap. 4, n. 2. — ¹⁰ Diana, loc. cit. — ¹¹ Croix, lib. 3, part. 1, n. 592. — ¹² Tr. 23, cap. 1, n. 337. — ¹³ Diana, part. 4, tr. 4, resol. 62, vers. Nota 3. — ¹⁴ Lib. 3, cap. 1, dub. 10, num. 9. — ¹⁵ Pasqual., decis. 291, num. 4. — ¹⁶ Tr. 23, cap. 1, n. 347. — ¹⁷ Viva, de Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 8. — ¹⁸ Loc. cit., cap. 2, § Prima causa, vers. Sexto. — ¹⁹ Lib. 2, cap. 31, n. 2. — ²⁰ Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 1. — ²¹ Tr. 27, num. 205.

randi necessitas ad vitandum otium, quod ferat periculum peccandi; at si accidat casus, licitum est laborare ».

303. — ^{a)} Viva, qu. 9, art. 2, num. 7; et Mazzotta, loc. cit., vers. Quartu, id concedunt, quando bona fide sartores absolvere non potuerunt laborem die profesto.

« De supra dictis, vide Suarez⁹, Fil- « liuccium¹⁰, Laymann¹¹, Bonacina¹² ».

304. — « *Sexta*. UTILITAS non simpliciter « necessaria, sed ad communem laetitiam « vel splendorem: sic enim licet in adventu « vel ortu principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, etc. Quamquam « monet recte Suarez, praestare in hoc « casu petere veniam a pastoribus. — Vide « Bonacina ».

Licitum esse constat, ob publicam causam et honestam necessitatis vel laetitiae, puta ob victoriam, adventum vel ortum principis, etc., conficerest vestes, theatra et similia. — Extendunt haec fieri posse etiam ob recitandam comoediam, Sanchez¹³, Toletus; et Trullench, Pasqualigo, apud Salmant.¹⁴; qui a fortiori extendunt ad taurorum agitationes: dummodo talia in die profesto praeveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa laetitiae sunt re-publicae moraliter necessaria; et ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad haec omnia, ut notat Viva, sufficit probabilis necessitas aut probabilis consuetudo.

Sic pariter permittit Mazzotta¹⁵ conficerest theatra, vestes famulorum, etc., causa nuptiarum, si pridie perfici nequivent.

305. — « *Septima*. Excusat item, saltem « a gravi peccato, PARVITAS operis, seu « temporis. — Unde grave non videtur « una hora laborare, ut habet Suarez¹⁶: « maxime, ut notat Laymann, si labor non « sit nimis servilis, et fatigans corpus. « Immo durum videtur mortalis dampnare, « si quis duas aut tres horas impendat. — « Vide Filiuccium¹⁷ ».

Utilities
ad communem laetitiam.

Parvitas
materiae.

etiam excusari potest ex quadam colorato titulo moralis necessitatis, quia non potest homo praesertim saecularis, et ad id non assuetus, toto die integro lectio vel oratione vacare: et ideo ne sit otiosus, vel actionibus minus honestis occupetur, indiget moraliter loquendo aliqua hujusmodi operatione; et ideo potest illa operatio modica, vel alia similis rationabiliter permitte, tamquam medium ad sublevandam naturam sine culpabili otio ».

^{b)} Pellizzarius a Mazzotta citatur, ut opinans licitum esse paulisper laborare, praeceps ad vitandum otium. Quod revera tenet Pellizzarius, de Monial., cap. 6, n. 29.

^{c)} Burghaber item, centur. 1, cas. 77, negat mortaliter peccare eum qui laborat praeceps ad vitandum otium; et a Croix citatur quasi dicat id licere.

^{d)} Tamburinius, Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 18, dicit licere, « si quando in otio daemones tentatio urgeret, ut labore illo succurri posse tanto malo crederetur ».

^{e)} Viva, de Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 10, scribit: « Quamvis raro accidat... labo-

^{b)} Croix, lib. 3, part. 1, n. 592, id pariter concedit, « quando bona fide appromiserunt vestem, quam reipsa putaverunt ante diem festum perficiendam ».

^{c)} Viva, de Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 12, de sutoribus idem posse dici fatetur; sed addit doctores communius de hac consue-

Quaeritur 1°. *Quaenam in hoc sit gravitas materiae?*

Aliqui canonistae apud Suarez, ut ajunt Salmant.¹, ponunt pro materia gravi tertiam partem diei. — Sed haec opinio communiter rejicitur.

Alii contra nimis rigorose, ut Azor, Bonacina et Reginaldus, apud Croix², ponunt unam horam. — Et hos impugnant Suarez et Palaus: maxime, ut notat Busenbaum cum Laymann, si labor non sit nimis fatigans.

Alii ponunt pro materia gravi duas horas; ut Roncaglia³ cum Sanchez, Trullenbach, et Salmant.⁴ cum Palao, Elbel⁵, Holzmann⁶. Et hanc Sporer⁷, ac Mazzotta⁸ cum Marchant⁹ vocant communem sententiam. — Idem sentit Hennio, apud Continuatorem Tournely¹⁰, si labor sit valde servilis, ut caedere lapides, fodere terram, etc.; in aliis autem requirit tres horas.

Alii vero, generice loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabilius) duas saltem, et aliquantulum plus quam duas horas; ut Viva¹¹ cum communiori (ut asserit); et Diana¹², Granado,

Suar., lib. 2, cap. 31, n. 2. — ¹ Tr. 23, cap. 1, n. 312. — *Azor*, part. 2, lib. 1, cap. 28, qu. 5. — *Bonac.*, disp. 5, punct. 3, n. 2. — *Regin.*, lib. 19, n. 58, i. f. — ² *Lib.*, part. 1, n. 594. — *Suar.*, loc. cit., n. 2. — *Pal.*, tr. 9, punct. 3, n. 3 et 4. — *Laym.*, lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 1. — ³ Tr. 9, qu. 1, cap. 3, qu. 5, resp. 5. — *Sanch.*, Consil., lib. 5, cap. 2, dub. 31, n. 4. — *Trull.*, lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 2. — ⁴ Loc. cit., n. 313. — *Pal.*, loc. cit., n. 4. — *Hennio*, Decal., disp. 3, qu. 4, art. 4, concl. 1. — ⁵ Cap. 3, de 8 Praec., art. 1, vers. *Quaeres.* — *Joan. Henrig.*,

Henriquez, Bassaeus¹³, Leander, Valentinius¹⁴, Ilsung¹⁵, apud Salmant.¹⁶ et apud Croix¹⁷, cum Tamburinio¹⁸, qui dicit esse hanc sententiam nostra aetate jam receptam.

Alii, ut Marchant et Gobat, apud Croix¹⁹, requirunt tres horas. Quod Viva et Mazzotta etiam admittunt, si aliqualis necessitas vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. Busenbaum pariter, cum Filiuccio²⁰, ait durum esse, damnare peccati mortalis laborem duarum vel trium horarum. — Consentit Croix²¹, et concludit quod communior et probabilius nunc est sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas horas, puta duas horas cum dimidio.

306. — Quaeritur 2°. *An peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam?*

Gonet²² affirmit; et pariter non negat Arsdekin, cuius opinionem dicit probabiliorem Croix²³, casu quo dominus mandet, ut laborent successive. Nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum Sanchez²⁴, Bonacina²⁵, Trullenbach²⁶, etc.,

Compendio de casos, cap. 7, n. 4. — *Leand.*, tr. 1, disp. 6, qu. 6. — ⁶ Tr. 23, cap. 1, n. 312. — ⁷ Lib. 3, part. 1, n. 594. — ⁸ Decal., lib. 4, cap. 3, § 2, n. 1. — *Marchant*, Quaest. pastor. circa decal., cap. 3, qu. 2. — ⁹ Loc. cit., n. 594. — *Viva*, de Praec., decal., qu. 9, art. 2, num. 11. — *Mazzotta*, de 3 Praec., cap. 2, vers. *Secunda causa*. — ¹⁰ Loc. cit., n. 594, i. f. — ¹¹ Clyp., diss. de Opinion. probabil., art. 5, § 2, n. 112 et 113. — *Arsdekin*, tom. 2, part. 2, tr. 5, cap. 3, § 1, qu. 4. — ¹² Loc. cit., n. 581.

Probabi-
lius non pec-
cat gravi-
ter.

non esse mortale. — Caeterum, probabilius et longe communior est sententia, quod in utroque casu non est mortale; ut Viva²⁷ cum Bonacina, Sanchez¹, Roncaglia², Salmant.³ cum Trullenbach, Diana, Pasqualigo. Ratio, quia operae famulorum non uniuntur in unum: nequit autem dominus peccare magis, quam ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent, cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. — Secus certo esset, si dominus uni famulo mandaret

pluries laborare in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem et iudicibus, materiae quantitatem, non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam monet Escobar⁴, ex Palao⁵. — Sic, grave peccatum esse asserit, venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fiat. — Quod intellige (secundum supra dicta), nisi consuetudo vel necessitas excuset ». — Vide dicta n. 286, v. *An autem*.

Gravitas
materiae in
forensibus.

tudine dubitare. Cfr. S. Alphonsum supra n. 290.

305. — ^{a)} Elbel, in 3 Praec., n. 395; Holzmann, de Praec. decal., n. 545, negant peccare mortaliter eum, qui duabus horis laborebat.

^{b)} Sporer, tr. 1, cap. 5, n. 29, II, eamdem sententiam, quae nempe negat esse mortale, labore per duas horas protrahere, communem appellat; Mazzotta vero, cap. 2, vers. *Secunda causa*, communiorum.

^{c)} Marchant, Quaest. pastor. circa decal., cap. 3, qu. 2, requirit tres horas ad peccatum mortale. Et ita etiam Mazzotta citatur.

^{d)} Viva, de Praec. decal., qu. 9, art. 2, n. 11; Diana, part. 2, tr. 15, resol. 36, v. f.; Valentinus a Matre Dei, *Conscient. forum*, tr. 2, cap. 5, n. 207, hanc sententiam clare inculcat, dicentes materiam levem esse, per duarum horarum spatium laborare. Quam

sententiam Ilsung, tr. 5, n. 168, non improbatim existimat.

^{e)} Bassaeus, v. *Festum III*, n. 4, adducit Dianae aliorumque sententiam; deinde opinionem Marchant. Quamnam autem ipse amplexatur, non explicat.

^{f)} Filiuccius, tr. 27, n. 205, dicit dumtaxat per duas horas plus minusve laborare, materiam levem esse. Busenbaum vero eum non citavit pro sententia quae hic a S. Alphonso et supra ab ipso Busenbaum, exponitur; sed Busenbaum scripsit: « *V. Filiuccium* ».

306. — ^{a)} Auctores isti non distinguunt inter eos qui simul, et eos qui successively eodem die festo laborant. « Nec similiter, ait Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 4, n. 12, credo esse mortale... si quis efficiat ut multi eodem aut diversis festis magna temporis parte laborent, si omnium labor uniatur, at singuli tantum

Mandans
pluribus, ut
laborent
parvo tem-
pore.

Audi-
tio con-
cionis quan-
do praeci-
piatur.

308. — « Resp. Praecipitur 1°. *Auditio conicionis*: non tamen sub mortali, nisi quatenus quisque tenetur discere necessaria ad salutem. Vide Tridentinum⁶, *Filiuccium*⁷, Bonacina⁸, Suarez, etc. « Dixi: nisi quatenus, etc.; quia homines rudiores, ignorantes praecipua mystерия fidei, ea praesertim, quae sub gravи obligatione eos scire teneri dictum est supra (Lib. II, tract. I, cap. I), tenentur lege caritatis (si alias ea commode adscere non possint) sub gravi peccato

Bonac., disp. 5, punct. 3, n. 4. — ¹ Decal., lib. 1, cap. 4, n. 12. — ² Tr. 9, qu. 1, cap. 3, qu. 5, resp. 5. — ³ Tr. 23, cap. 1, num. 320, i. f., et num. 317. — *Trull.*, lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 3. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 8. — *Pasqual.*, Decis. 301. — ⁴ Tr. 1, exam. 5, cap. 4, n. 26, (edit. Lugdun.

« concioni vel potius catechesi interesse. « Bonacina⁹; addens eo casu conicionem etiam Missae preferendam esse. Trullenbach¹⁰, Fagundez, etc. ». — [Quando autem episcopi teneantur conicionem facere: Vide dicta n. 269, v. *Hic obiter*]. « Praecipitur II°, speciali pracepto, obligante sub mortali, audire Missam; hoc est, morali et humana assistentia sive praesentia ei interesse. — Est communis, ex cap. *Omnis fideles*, et ex can. *Missas, de consecr.*, dist. 1; contra Ange-

s. d.). — ⁵ Tr. 9, punct. 3, n. 5. — ⁶ Sess. 24, de Reform., cap. 4. — ⁷ Tr. 27, cap. 8, n. 132 et 133. — ⁸ Disp. 5, de 3 Praec., punct. 2, n. 27. — *Suar.*, lib. 2, cap. 16, n. 6 et 10. — ⁹ Loc. cit., num. 28. — *Fagund.*, de 1° Praec. Eccles., lib. 2, cap. 1, n. 10.

Praece-
piti audien-
ti Sacrum,
grave.

modico tempore. Quod illa modica singulorum tempora minime umiantur, et cujuslibet culpa non excedit veniale». — Ita etiam loquuntur Bonacina, disp. 5, punct. 3, n. 4; Trullenbach, lib. 3, cap. 1, dub. 10, n. 3, aliam tamen rationem afferentes, quod scilicet ille non magis peccat quam ipsi serviliter laborantes. Minus igitur accurate Croix, n. 580, hos auctores citavit pro ea tantum sententia quae excusat eum qui mandat ut plures successive laborent.

^{b)} Viva, qu. 9, art. 2, n. 11, loquitur de eo qui pluribus imponit, ut successively laborent; et allegat Bonacina. Bonacina vero, ut supra notavi, ceterique auctores hic citati, indistincte loquuntur, proindeque videntur utrumque casum a mortali excusare.

308. — ^{a)} Trullenbach, lib. 3, cap. 1, dub. 4, num. 12, consentit quidem, sed addit: « At moraliter loquendo, impossibilis videtur hic casus ».

« lum et Rosellam, qui semel vel iterum « negligere ^{b)}, dicunt esse veniale ». (Est praeterea damnata haec propositio ab Innocentio XI, propos. 52).

Quando et
quod non am
obligerit.

« Obligat hoc praeceptum omnibus fe-
stis, omnes baptizatos, usum rationis ha-
bentes: non autem infantes, amentes
vel catechumenos. — Ratio primae par-
tis est, quia est universale. Ratio secun-
dae est, quia assistentiam humanam ha-
bere non possunt. Ratio tertiae est, quia
non sunt Ecclesiae subjecti. — Card.
Lugo ¹, ex Navarro ^{c)}, Sanchez ^{c)} et Co-
ninck ^{c)}.

« Unde resolves:

« 1°. Non est obligatio audiendi concio-
nem in parochia propria: tum, quia DD.
multi nullum hac de re praeceptum agno-
scunt; cum Tridentinum ², dicat teneri...
ubi commode id fieri potest; tum quia, si
qua obligatio fuit, ei derogatum est per
privilegia regularium et generalem con-
suetudinem contrariam. Suarez ³, Azor,
Navarrus ^{d)}, Cenedo ^{d)}, Zerola ⁴, Trul-
lench ⁵. Vide Barbosa ⁶. — Immo Fra-
tres Praedicatorum et Minores, et qui
cum ipsis in privilegiis communicant,
concionantes in suis ecclesiis, quovis

Angel., v. Feriae, n. 42, in med. — Rosella, v. Missa,
n. 18, v. f. — ¹ De Euchar., disp. 22, n. 1. — ² Sess. 24, de Ref.,
cap. 4. — ³ Lib. 2, cap. 16, a. n. 10. — Azor, part. 1, lib. 7,
cap. 6, qu. 4; et cap. 3, qu. 7. — ⁴ Prax., epis. v. Prae-
dicatio, num. 4. — ⁵ Lib. 3, cap. 1, dub. 4, n. 11. — ⁶ In
Trid., sess. 24, cap. 4, n. 15. — ⁷ Part. 4, tr. 4, resol. 22,
v. f. — Hieron. Rodriguez, Quæst. regul., resol. 77, n. 58; et
resol. 112, n. 20. — Azor, part. 1, lib. 7, cap. 4, qu. 2. —
⁸ De Sacrif. Miss. disp. 88, sect. 5, v. Sed hinc. — Navar-
Man., cap. 21, n. 2. — Sua., loc. cit., sect. 2, vers. Ultimo

^{b)} Angelus et Rosella id censentur dicere, in quantum scilicet dicunt esse veniale, si quis Missam negligat, « si tamen ad hoc non est assuetus ».

^{c)} Auctores isti non citantur a card. de Lugo. — Insuper Navarrus, cap. 13, n. 17, v. Undecimo, et cap. 21, n. 1; Coninck, de Sacram., qu. 83, n. 284 et seqq., non loquuntur de catechumenis; in reliquis vero consentiunt. — Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 12, in genere loquitur de legibus Ecclesiae, et consentit.

^{d)} Navarrus, cap. 21, n. 5, v. Excusatur; Cenedo, Collectan. ad jus can., part. 2, collect. 104, de praecepto Missae assistendi dis-
putant, et negant fideles teneri ad audiendum Sacrum in propria parochia.

^{e)} Henriquez, lib. 9, cap. 25, n. 3, de sola hebdomada sancta loquitur.

« anni tempore, possunt auditoribus suis concedere 18 annos et 320 dies indulgentiae, nomine Papae. Diana ⁷, ex Rodriguez, etc. ». — [Vide dicta supra, num. 269; et dicenda apud Busenbaum, num. 323].

« 2°. Non est obligatio ad audiendum Missam feria quinta, et sexta, et sabbato majoris hebdomadae, neque diebus rogationum. — Azor, Henriquez ^{e)}, Suarez ^{f)}.

« 3°. In die Nativitatis Christi, tantum teneris audire unam Missam. — Navarrus, Suarez, Filiuccius ».

309. — ^{4°.} Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione) horas canonicas, vel poenitentiam injunctam in confessione; ut, contra Cajetanum ^{a)}, Silverstrum, Angelum, Armilla, docent Suarez, Rodriguez, Filiuccius, etc. — Ratio est, quia duobus praeceptis potest simul satisficeri. [Idem sentiunt Sporer ⁹, Elbel ¹⁰, Salmant. ¹¹ cum Palao, Bonacina, Sanchez, et communissima] « ut vide supra, Lib. I, tract. 2, cap. 3, dub. 5.

« Idem, de eo qui confitetur tempore Missae, affirmit Reginaldus ^{b)}; dummodo intentionem habuerit audiendi

hic. — Fill., tr. 5, n. 207. — Silvest., v. Missa II, qu. 6, i. f. — Angel., v. Feriae, n. 46. — Armilla, v. Festum, n. 11; et v. Missa, n. 39. — Sua., in 3 Part., de Poenit., disp. 38, sect. 6, n. 6. — Sua., v. Missae auditio, num. 2. — Emman. Rodriguez, Sum., part. 1, cap. 123, num. 3. — Fill., tr. 5, num. 216. — ^{c)} Tr. 8, cap. 4, num. 16. — ^{d)} In 3 Praec., num. 359. — ^{e)} Tr. 5, de Sacrif. Miss., cap. 6, num. 20. — Pal., tr. 8, disp. 1, punct. 20. — Bonac., disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 9, num. 8. — Sanch., Decal., lib. 1, cap. 14, num. 11.

309. — ^{a)} Cajetanus male citatur a Busenbaum; nam v. Festorum violatio, § Intelligitur autem, negat videri « tutum prima facie »; sed subdit: « Si tamen de facto oppositum quis fecerit, non damno illum, quia licet forte male fecerit, satisfacit tamen praecepto utriusque, quantum ad vitandum peccatum mortale omissionis utriusque, ex eo quod idem tempus compatitur utrumque simul persolvit. Dixi autem forte male fecerit, quia non oportet persolvit, intra tempus Missae præceptae, alias de præcepto quoque orationes, peccare; sed tunc tantum cum impedimentum præstatur debitate attentioni ad Missam ».

^{b)} Reginaldus, lib. 19, n. 14, i. f., id affirmit in speculatione; addens: « Sed in praxi, cum nulla necessitas urget, curandum est, ut utrique suum tempus proprium detur ad maiorem securitatem ».

Missa in
hebdomada
sancta.

Die Nati-
vitas Christi.

Recitans
horas in
Missa satis-
facent.

Confitens
tempore
Missae.

« Missam. Negat autem Suarez ^{c)}, Azor ^{c)}, Gordonus ^{d)}, card. Lugo ¹, si quidem possit differre confessionem, nec adsit necessitas præcepti confessionis. Idem dicit Bonacina ², ubi contrariam proximam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel intentionem audiendi Missam aliam, vel denique ob bonam fidem ». [Vide infra, n. 314].

« 5°. Satisfaciunt etiam inservientes Missae, si recedant allatum necessaria, v. gr. vinum, hostiam, thus, etc. Quia, cum haec ordinentur ad officium, non censentur abesse: dummodo non recedant ab ecclesia, vel saltem non longe. — Vide Bonacina ». [Ita etiam Lugo ³; et Salmant. ^{e)} cum Sua ^{f)}, Navarro ^{g)}, Silvestro ^{h)}, Dicastillo ⁱ⁾, etc. — Et sic tenendum cum Elbel ⁴, Palao et Bonacina, si sit per breve tempus, vel non exeat ab ecclesia ^{j)}, contra Dicastillum ^{k)}, Leandrum ^{l)} et Diana ^{m)}, apud Salmant. ⁿ⁾.

¹ De Euchar., disp. 22, n. 22. — ² Disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. 11, n. 26. — Bonac., loc. cit., n. 18. — ³ Loc. cit., n. 6, qu. 4, i. f. — ⁴ In 3 Praec., n. 356. — Pal., tr. 22, punct. 16, n. 7. — Bonac., loc. cit., n. 18. — ⁵ Tr. 5, cap. 6, n. 22. — Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 8, n. 8, v. f. — ⁶ Disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. 11, a num. 11. —

^{c)} Suarez, de Sacrif. Miss. disp. 88, sect. 6, v. Septimum caput; Azor, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 8, non videntur ad rem citari; nam potius loquuntur de excusatione ab auditione Missae propter confessionis necessitatem, quam de impossibilitate utrumque simul praestandi.

^{d)} Gordon, lib. 6, qu. 7, n. 13, simpliciter negat probabile esse quod satisfaciat sic tota Missae tempore confitens; neque excipit confitendi necessitatem aut differendi impossibilitatem.

^{e)} Salmant., tr. 5, cap. 6, n. 21, dicunt eos qui Missae inserviunt satisfacere, etsi a sacrificio recedant; ibique auctores allegant. At n. 22, probabile dicunt limitationem: dummodo ab ecclesia non recedant, nisi ad breve tempus. Auctores vero allegati: Sua., v. Missae auditio, n. 2; Navarrus, in cap. Quando, de consecr. dist. 1, (seu de Orat. et horis canon.) cap. 10, n. 70; Silvester, v. Missa II, qu. 1, vers. Dicitur 5, non apponunt hanc limitationem. — Navarrus tamen dicit videri sub mortali supplenda, ea quae fuerunt omessa, si partem notabilem constituant. — Dicastillus vero negat limitationem appositam esse necessariam.

^{f)} Auctores illi non disjunctive loquuntur: et dicunt conjunctim satisfacere, si ab ecclesia non recedant nisi ad breve tempus.

^{g)} Dicastillus, de Sacr., tr. 5, disp. 5, dub. 3,

« 6°. Peccat qui non audit integrum Missam. Et quidem venialiter, si omittatur parva pars; mortaliter, si non estabilis, v. gr. media vel tertia pars. —

Laymann tamen et alii durum putant, mortaliter damnare eum, qui ab offerto-rio usque ad finem adsit. Additque communiter excusari a mortali, qui audiunt a principio epistolæ, vel secundum alios, evangeliū usque ad finem; vel ab initio usque ad Communionem. — Vide Bonacina ⁶, card. Lugo ⁷.

Quaeritur 1°. Quænam omissio, in audiendo Sacro, sit peccatum grave? — Diversæ sunt sententiae.

Prima dicit esse grave omittere ab initio usque ad epistolam exclusive ^{a)}. — Ita Toletus, Bonacina, Navarrus, Turrianus, apud Croix ⁸.

Secunda dicit esse grave, si omittatur inclusive usque ad epistolam ^{b)}. — Ita teneant Viva ^{c)}, Croix; et Salmant. ^{d)} cum Soto,

Fracep-
tum audiend-
di integrum
Missam.

Variae
opiniones
de gravita-
te quantita-
tis.

¹ De Euchar., disp. 22, n. 3. — ² Tolet., lib. 6, cap. 7, n. 2. — Bonac., loc. cit., n. 16. — ³ Navar., Man., cap. 21, num. 2. — ⁴ Turrian., Select. disput., part. 2, disp. 31, dub. 28. — ⁵ Lib. 3, part. 1, n. 665. — Croix, loc. cit., — ⁶ Tr. 5, cap. 6, num. 2. — ⁷ Sotus, in 4, dist. 18, qu. 2, art. 1, vers. Unde ad aliud.

n. 42 et 43; Diana, part. 10, tr. 11, resol. 7, v. f., limitationem probabilem, sed minime necessariam existimant. — Leander vero, part. 3, tr. 2, disp. 1, qu. 46, satisfacere dicit eum, qui ad ministerium necessarium ab ecclesia exit consecrationis tempore aut alio.

⁸ ^{a)} Auctores pro hac sententia citati, dicunt esse grave omittere usque ad epistolam inclusive, et ita etiam a Croix referuntur. Turrianus tamen aliam tenet sententiam, negans satisfacere præcepto, « si culpabiliter incepit quis audire Missam post finitum evangelium ». Male ergo citatur a Croix.

^{b)} Secunda sententia negat esse grave, si omittatur usque ad evangelium exclusive. Sed ex auctoribus pro hac sententia allegatis, Summa Tabiena, quam Salmant. et Fagundez citant, obscure loquuntur, dicens notabilem partem esse « medium vel tertiam partem, vel epistolam vel evangelium ». Henriquez autem, a Salmant. et Dicastillo citatus, scribit: « Satis putant integrum, quamvis epistolam omisisset. Et sane debet graduale et partem epistolæ audire ».

^{c)} Viva, qu. 9, art. 3, n. 2, dicit auctores variare in hac notabili quantitate assignanda: « Putat Suarez esse usque ad epistolam inclusive; Coninck et Azor probabiliter usque ad evangelium inclusive, seu usque ad offertorium exclusive ». Ita Viva.

Suarez, Tabiena, Azor, Fagundez, Coninck, Henriquez, Dicastillo ^{d)}, etc., cum communiori, ut asserunt Salmant.

Tertia sententia dicit non esse grave, si omittatur ab initio usque ad evangelium inclusive: modo audiat usque ad ultimum evangelium. — Ita Dicastillus, Palaus ^{e)}, Lugo, Tamburinius, Sà ^{f)}, apud Salmant. et apud Croix. Et probabile hanc censem Holzmann ¹, Elbel ^{g)}; et, apud Salmant. ², Suarez, Azor ^{h)}, Bonacina, Laymann, Herincx ⁱ⁾, Rodriguez ^{j)}, etc. — Etiam omittatur *Credo*, ut Lugo ^{k)}, Henriquez, Burghaber, apud Croix ^{l)}; quia *Credo* non est pars regularis. Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat ante offertorium; ex quo, teste Isidoro, olim Missa incipiebat.

Opinio
S. Doctoris.

Secunda sententia mihi est probabilior. — Sed hanc ultimam (recte dicunt Salmant.), quis neget esse probabilem, in re quae pendet ab aestimatione hominum, cum sit fulcita tot et talibus auctoribus?

Suar., in 8 Part., de *Sacrif. Miss.*, disp. 88, sect. 2, n. 4. — *Tabiena*, v. *Missa*, n. 51. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 3, qu. 2. — *Fagund.*, de 1° Praec. Eccles., lib. 2, cap. 6, n. 2 et 3. — *Coninck*, de *Sacram.*, qu. 88, n. 285. — *Henrig.*, lib. 9, cap. 25, num. 7. — *Dicast.*, tr. 5, de *Sacrif. Miss.*, disp. 5, dub. 3, n. 35. — *Lugo*, de *Euchar.*, disp. 22, n. 3. — *Tambur.*, *Decal.*, lib. 4, cap. 2 § 1, num. 3. — *Salmant.*, tr. 5, cap. 6, n. 2. — *Croix*, lib. 3, part. 1, n. 665. — 1° De Praec., decal. n. 525, p. m. — 2° Loc. cit., n. 2. — *Suar.*, de *Sacrif. Miss.*, disp. 88, sect. 2, n. 5. — *Bonac.*, de *Euchar.*, qu. ult., punct. 11, num. 17. — *Laym.*, lib. 4, tr. 7, cap. 3, num. 3. — *Joan. Henrig.*, *Questiones praticas*, sect. 13, qu. 1, num. 2. — *Burghab.*, centur. 2, cas. 86. — 3° Loc. cit., n. 667. — 4° Loc. cit., n. 666. — 5° Loc. cit., n. 666. — 6° Tr. 5, cap. 6, n. 3. — 7° Loc. cit., n. 667. — 8° Loc. cit., n. 667. — 9° Loc. cit., n. 667. — 10° Loc. cit., n. 667. — 11° Loc. cit., n. 667. — 12° Loc. cit., n. 667. — 13° Loc. cit., n. 667. — 14° Loc. cit., n. 667. — 15° Loc. cit., n. 667. — 16° Loc. cit., n. 667. — 17° Loc. cit., n. 667. — 18° Loc. cit., n. 667. — 19° Loc. cit., n. 667. — 20° Loc. cit., n. 667. — 21° Loc. cit., n. 667. — 22° Loc. cit., n. 667. — 23° Loc. cit., n. 667. — 24° Loc. cit., n. 667. — 25° Loc. cit., n. 667. — 26° Loc. cit., n. 667. — 27° Loc. cit., n. 667. — 28° Loc. cit., n. 667. — 29° Loc. cit., n. 667. — 30° Loc. cit., n. 667. — 31° Loc. cit., n. 667. — 32° Loc. cit., n. 667. — 33° Loc. cit., n. 667. — 34° Loc. cit., n. 667. — 35° Loc. cit., n. 667. — 36° Loc. cit., n. 667. — 37° Loc. cit., n. 667. — 38° Loc. cit., n. 667. — 39° Loc. cit., n. 667. — 40° Loc. cit., n. 667. — 41° Loc. cit., n. 667. — 42° Loc. cit., n. 667. — 43° Loc. cit., n. 667. — 44° Loc. cit., n. 667. — 45° Loc. cit., n. 667. — 46° Loc. cit., n. 667. — 47° Loc. cit., n. 667. — 48° Loc. cit., n. 667. — 49° Loc. cit., n. 667. — 50° Loc. cit., n. 667. — 51° Loc. cit., n. 667. — 52° Loc. cit., n. 667. — 53° Loc. cit., n. 667. — 54° Loc. cit., n. 667. — 55° Loc. cit., n. 667. — 56° Loc. cit., n. 667. — 57° Loc. cit., n. 667. — 58° Loc. cit., n. 667. — 59° Loc. cit., n. 667. — 60° Loc. cit., n. 667. — 61° Loc. cit., n. 667. — 62° Loc. cit., n. 667. — 63° Loc. cit., n. 667. — 64° Loc. cit., n. 667. — 65° Loc. cit., n. 667. — 66° Loc. cit., n. 667. — 67° Loc. cit., n. 667. — 68° Loc. cit., n. 667. — 69° Loc. cit., n. 667. — 70° Loc. cit., n. 667. — 71° Loc. cit., n. 667. — 72° Loc. cit., n. 667. — 73° Loc. cit., n. 667. — 74° Loc. cit., n. 667. — 75° Loc. cit., n. 667. — 76° Loc. cit., n. 667. — 77° Loc. cit., n. 667. — 78° Loc. cit., n. 667. — 79° Loc. cit., n. 667. — 80° Loc. cit., n. 667. — 81° Loc. cit., n. 667. — 82° Loc. cit., n. 667. — 83° Loc. cit., n. 667. — 84° Loc. cit., n. 667. — 85° Loc. cit., n. 667. — 86° Loc. cit., n. 667. — 87° Loc. cit., n. 667. — 88° Loc. cit., n. 667. — 89° Loc. cit., n. 667. — 90° Loc. cit., n. 667. — 91° Loc. cit., n. 667. — 92° Loc. cit., n. 667. — 93° Loc. cit., n. 667. — 94° Loc. cit., n. 667. — 95° Loc. cit., n. 667. — 96° Loc. cit., n. 667. — 97° Loc. cit., n. 667. — 98° Loc. cit., n. 667. — 99° Loc. cit., n. 667. — 100° Loc. cit., n. 667. — 101° Loc. cit., n. 667. — 102° Loc. cit., n. 667. — 103° Loc. cit., n. 667. — 104° Loc. cit., n. 667. — 105° Loc. cit., n. 667. — 106° Loc. cit., n. 667. — 107° Loc. cit., n. 667. — 108° Loc. cit., n. 667. — 109° Loc. cit., n. 667. — 110° Loc. cit., n. 667. — 111° Loc. cit., n. 667. — 112° Loc. cit., n. 667. — 113° Loc. cit., n. 667. — 114° Loc. cit., n. 667. — 115° Loc. cit., n. 667. — 116° Loc. cit., n. 667. — 117° Loc. cit., n. 667. — 118° Loc. cit., n. 667. — 119° Loc. cit., n. 667. — 120° Loc. cit., n. 667. — 121° Loc. cit., n. 667. — 122° Loc. cit., n. 667. — 123° Loc. cit., n. 667. — 124° Loc. cit., n. 667. — 125° Loc. cit., n. 667. — 126° Loc. cit., n. 667. — 127° Loc. cit., n. 667. — 128° Loc. cit., n. 667. — 129° Loc. cit., n. 667. — 130° Loc. cit., n. 667. — 131° Loc. cit., n. 667. — 132° Loc. cit., n. 667. — 133° Loc. cit., n. 667. — 134° Loc. cit., n. 667. — 135° Loc. cit., n. 667. — 136° Loc. cit., n. 667. — 137° Loc. cit., n. 667. — 138° Loc. cit., n. 667. — 139° Loc. cit., n. 667. — 140° Loc. cit., n. 667. — 141° Loc. cit., n. 667. — 142° Loc. cit., n. 667. — 143° Loc. cit., n. 667. — 144° Loc. cit., n. 667. — 145° Loc. cit., n. 667. — 146° Loc. cit., n. 667. — 147° Loc. cit., n. 667. — 148° Loc. cit., n. 667. — 149° Loc. cit., n. 667. — 150° Loc. cit., n. 667. — 151° Loc. cit., n. 667. — 152° Loc. cit., n. 667. — 153° Loc. cit., n. 667. — 154° Loc. cit., n. 667. — 155° Loc. cit., n. 667. — 156° Loc. cit., n. 667. — 157° Loc. cit., n. 667. — 158° Loc. cit., n. 667. — 159° Loc. cit., n. 667. — 160° Loc. cit., n. 667. — 161° Loc. cit., n. 667. — 162° Loc. cit., n. 667. — 163° Loc. cit., n. 667. — 164° Loc. cit., n. 667. — 165° Loc. cit., n. 667. — 166° Loc. cit., n. 667. — 167° Loc. cit., n. 667. — 168° Loc. cit., n. 667. — 169° Loc. cit., n. 667. — 170° Loc. cit., n. 667. — 171° Loc. cit., n. 667. — 172° Loc. cit., n. 667. — 173° Loc. cit., n. 667. — 174° Loc. cit., n. 667. — 175° Loc. cit., n. 667. — 176° Loc. cit., n. 667. — 177° Loc. cit., n. 667. — 178° Loc. cit., n. 667. — 179° Loc. cit., n. 667. — 180° Loc. cit., n. 667. — 181° Loc. cit., n. 667. — 182° Loc. cit., n. 667. — 183° Loc. cit., n. 667. — 184° Loc. cit., n. 667. — 185° Loc. cit., n. 667. — 186° Loc. cit., n. 667. — 187° Loc. cit., n. 667. — 188° Loc. cit., n. 667. — 189° Loc. cit., n. 667. — 190° Loc. cit., n. 667. — 191° Loc. cit., n. 667. — 192° Loc. cit., n. 667. — 193° Loc. cit., n. 667. — 194° Loc. cit., n. 667. — 195° Loc. cit., n. 667. — 196° Loc. cit., n. 667. — 197° Loc. cit., n. 667. — 198° Loc. cit., n. 667. — 199° Loc. cit., n. 667. — 200° Loc. cit., n. 667. — 201° Loc. cit., n. 667. — 202° Loc. cit., n. 667. — 203° Loc. cit., n. 667. — 204° Loc. cit., n. 667. — 205° Loc. cit., n. 667. — 206° Loc. cit., n. 667. — 207° Loc. cit., n. 667. — 208° Loc. cit., n. 667. — 209° Loc. cit., n. 667. — 210° Loc. cit., n. 667. — 211° Loc. cit., n. 667. — 212° Loc. cit., n. 667. — 213° Loc. cit., n. 667. — 214° Loc. cit., n. 667. — 215° Loc. cit., n. 667. — 216° Loc. cit., n. 667. — 217° Loc. cit., n. 667. — 218° Loc. cit., n. 667. — 219° Loc. cit., n. 667. — 220° Loc. cit., n. 667. — 221° Loc. cit., n. 667. — 222° Loc. cit., n. 667. — 223° Loc. cit., n. 667. — 224° Loc. cit., n. 667. — 225° Loc. cit., n. 667. — 226° Loc. cit., n. 667. — 227° Loc. cit., n. 667. — 228° Loc. cit., n. 667. — 229° Loc. cit., n. 667. — 230° Loc. cit., n. 667. — 231° Loc. cit., n. 667. — 232° Loc. cit., n. 667. — 233° Loc. cit., n. 667. — 234° Loc. cit., n. 667. — 235° Loc. cit., n. 667. — 236° Loc. cit., n. 667. — 237° Loc. cit., n. 667. — 238° Loc. cit., n. 667. — 239° Loc. cit., n. 667. — 240° Loc. cit., n. 667. — 241° Loc. cit., n. 667. — 242° Loc. cit., n. 667. — 243° Loc. cit., n. 667. — 244° Loc. cit., n. 667. — 245° Loc. cit., n. 667. — 246° Loc. cit., n. 667. — 247° Loc. cit., n. 667. — 248° Loc. cit., n. 667. — 249° Loc. cit., n. 667. — 250° Loc. cit., n. 667. — 251° Loc. cit., n. 667. — 252° Loc. cit., n. 667. — 253° Loc. cit., n. 667. — 254° Loc. cit., n. 667. — 255° Loc. cit., n. 667. — 256° Loc. cit., n. 667. — 257° Loc. cit., n. 667. — 258° Loc. cit., n. 667. — 259° Loc. cit., n. 667. — 260° Loc. cit., n. 667. — 261° Loc. cit., n. 667. — 262° Loc. cit., n. 667. — 263° Loc. cit., n. 667. — 264° Loc. cit., n. 667. — 265° Loc. cit., n. 667. — 266° Loc. cit., n. 667. — 267° Loc. cit., n. 667. — 268° Loc. cit., n. 667. — 269° Loc. cit., n. 667. — 270° Loc. cit., n. 667. — 271° Loc. cit., n. 667. — 272° Loc. cit., n. 667. — 273° Loc. cit., n. 667. — 274° Loc. cit., n. 667. — 275° Loc. cit., n. 667. — 276° Loc. cit., n. 667. — 277° Loc. cit., n. 667. — 278° Loc. cit., n. 667. — 279° Loc. cit., n. 667. — 280° Loc. cit., n. 667. — 281° Loc. cit., n. 667. — 282° Loc. cit., n. 667. — 283° Loc. cit., n. 667. — 284° Loc. cit., n. 667. — 285° Loc. cit., n. 667. — 286° Loc. cit., n. 667. — 287° Loc. cit., n. 667. — 288° Loc. cit., n. 667. — 289° Loc. cit., n. 667. — 290° Loc. cit., n. 667. — 291° Loc. cit., n. 667. — 292° Loc. cit., n. 667. — 293° Loc. cit., n. 667. — 294° Loc. cit., n. 667. — 295° Loc. cit., n. 667. — 296° Loc. cit., n. 667. — 297° Loc. cit., n. 667. — 298° Loc. cit., n. 667. — 299° Loc. cit., n. 667. — 300° Loc. cit., n. 667. — 301° Loc. cit., n. 667. — 302° Loc. cit., n. 667. — 303° Loc. cit., n. 667. — 304° Loc. cit., n. 667. — 305° Loc. cit., n. 667. — 306° Loc. cit., n. 667. — 307° Loc. cit., n. 667. — 308° Loc. cit., n. 667. — 309° Loc. cit., n. 667. — 310° Loc. cit., n. 667. — 311° Loc. cit., n. 667. — 312° Loc. cit., n. 667. — 313° Loc. cit., n. 667. — 314° Loc. cit., n. 667. — 315° Loc. cit., n. 667. — 316° Loc. cit., n. 667. — 317° Loc. cit., n. 667. — 318° Loc. cit., n. 667. — 319° Loc. cit., n. 667. — 320° Loc. cit., n. 667. — 321° Loc. cit., n. 667. — 322° Loc. cit., n. 667. — 323° Loc. cit., n. 667. — 324° Loc. cit., n. 667. — 325° Loc. cit., n. 667. — 326° Loc. cit., n. 667. — 327° Loc. cit., n. 667. — 328° Loc. cit., n. 667. — 329° Loc. cit., n. 667. — 330° Loc. cit., n. 667. — 331° Loc. cit., n. 667. — 332° Loc. cit., n. 667. — 333° Loc. cit., n. 667. — 334° Loc. cit., n. 667. — 335° Loc. cit., n. 667. — 336° Loc. cit., n. 667. — 337° Loc. cit., n. 667. — 338° Loc. cit., n. 667. — 339° Loc. cit., n. 667. — 340° Loc. cit., n. 667. — 341° Loc. cit., n. 667. — 342° Loc. cit., n. 667. — 343° Loc. cit., n. 667. — 344° Loc. cit., n. 667. — 345° Loc. cit., n. 667. — 346° Loc. cit., n. 667. — 347° Loc. cit., n. 667. — 348° Loc. cit., n. 667. — 349° Loc. cit., n. 667. — 350° Loc. cit., n. 667. — 351° Loc. cit., n. 667. — 352° Loc. cit., n. 667. — 353° Loc. cit., n. 667. — 354° Loc. cit., n. 667. — 355° Loc. cit., n. 667. — 356° Loc. cit., n. 667. — 357° Loc. cit., n. 667. — 358° Loc. cit., n. 667. — 359° Loc. cit., n. 667. — 360° Loc. cit., n. 667. — 361° Loc. cit., n. 667. — 362° Loc. cit., n. 667. — 363° Loc. cit., n. 667. — 364° Loc. cit., n. 667. — 365° Loc. cit., n. 667. — 366° Loc. cit., n. 667. — 367° Loc. cit., n. 667. — 368° Loc. cit., n. 667. — 369° Loc. cit., n. 667. — 370° Loc. cit., n. 667. — 371° Loc. cit., n. 667. — 372° Loc. cit., n. 667. — 373° Loc. cit., n. 667. — 374° Loc. cit., n. 667. — 375° Loc. cit., n. 667. — 376° Loc. cit., n. 667. — 377° Loc. cit., n. 667. — 378° Loc. cit., n. 667. — 379° Loc. cit., n. 667. — 380° Loc. cit., n. 667. — 381° Loc. cit., n. 667. — 382° Loc. cit., n. 667. — 383° Loc. cit., n. 667. —

ratione, scilicet, quia audiri potest pars notabilis caeremoniae sacrae ab Ecclesia praeceptae^{s)}.

Quaeritur 3°. *An omittens levem partem Missae, teneatur supplere, si possit?* Negat Filiuccius. Quia, si omisit cum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. — Sed probabilius contradicunt Salmant.¹ cum Leandro; quia, cum potest, tenetur Missam integrum audire.

Omitteras partem levem probabilitus tenetur supplerre.

Audiens successives duas dimidiias Missas.

311. — « 7°. Non peccat, saltem mortalis liter, qui a duobus sacerdotibus successive sive duas dimidiias Missas audit: ut habet Navarrus², Sà, Sotus, Henriquez, « Diana³, Bonacina⁴, Hurtadus; contra « Suarez⁵, Coninck⁶, Fagundez⁷: quia « audit integrum Missam. — Ob quam causam, est probabile» (nunc improbabile ob damnatam ab Innocentio XI propositionem 53), « etsi simul audiat: ut habet « Bonacina⁸, Hurtadus et Diana; contra

Fili., tr. 5, n. 205. — ¹ Tr. 5, de Sacrif. Miss., cap. 6, num. 15. — ² Leand., tr. 2, disp. 1, qu. 65. — ³ Man., cap. 21, num. 2. — ⁴ Sà, v. Missae auditio, num. 2. — ⁵ Sotus, in 4, dist. 18, qu. 2, art. 1, vers. *Neque vero*. — ⁶ Henrig., lib. 9, cap. 25, num. 8. — ⁷ Part. 2, tr. 17, resol. 18. — ⁸ Disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. 11, nu. 18. — ⁹ Gasp. Hurtad., de Sacrif. Miss., disp. 5, diff. 4. — ¹⁰ Loc. cit., qu. ult., punct. 11, n. 18. — ¹¹ Gasp. Hurtad., loc. cit. — ¹² Diana, loc. cit., resol. 18. — ¹³ Regin., lib. 19, num. 26, v. f. — ¹⁴ Coninck, de Sacram., qu. 88, num. 288. — ¹⁵ Lugo, de Euchar., disp. 22, n. 10. — ¹⁶ Man., cap. 21, n. 2. — ¹⁷ V. Missae auditio, n. 2, v. f. — ¹⁸ Lib. 4, tr. 7, cap. 3, n. 4. — ¹⁹ Theor. jur., lib. 2, cap. 32, n. 5. — ²⁰ Id est Croix (edit. Zaccaria), lib. 3, part. 1, n. 611. — ²¹ Tribun., tom. 2, tr. 4, tit. 2, qu. 1, dub. 2. — ²² Sotus, in 4, dist. 18, qu. 2, art. 1, vers. *Neque vero*. — ²³ Bonac., disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. 11, num. 18. — ²⁴ Pal., tr. 22, punct. 16, n. 8. — ²⁵ Tr. 5, cap. 6, num. 7. — ²⁶ Carden., diss. 32, cap. 7. — ²⁷ Lib. 3, part. 1, n. 611. — ²⁸ Salmant., loc. cit., n. 7. — ²⁹ Loc. cit., n. 611. — ³⁰ De Praec. decal., qu. 9, art. 3, n. 1. — ³¹ Diana, part. 2, tr. 17, resol. 18. — ³² Decal., lib. 4, cap. 2, § 1, n. 10. — ³³ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 3, § 1, qu. 3.

que aliqui censem peccare mortaliter eum, qui consecrationi non assistit.

^{s)} Aliam rationem hujus adducit S. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 6, n. 33: « Cum sit satis etiam probabile, inquit, quod essentialia sacrificii in sumptione consistat, dicimus illum bene obligari ad reliquam Missae partem audiendam: qui enim implere nequit praecipuum impositum certe, tenetur saltem, si potest, implere probabiliter; nam hujusmodi onus satisfaciendi praecipuum probabiliter, cum non possit satisfaciendi certe, inclusum est in praecipuum certe satisfaciendi: cum enim praecipuum stet in possessione, debet ipsum impleri ut melius impleri potest ».

^{311.} — ^{a)} Suarez, loc. cit., disp. 88, sect. 2, n. 9, contradicit huic opinioni pro eis saltem quae « ab oblatione usque ad consumptionem » continentur. Ceterum concludit: « Nihilominus proper autoritatem... auctorum, non potest practice condemnari contraria sententia; et ideo qui ex illa fuerit operatus, non peccabit mortaliter ».

^{b)} Coninck non magis recte quam Suarez a Busenbaum citatur. Nam, qu. 83, n. 287,

« Reginaldum, Coninck, card. Lugo, etc., « quorum sententia videtur probabilior ».

Quaeritur igitur: *an satisfaciat praecipuum Missae, audiens duas illius dimidiias partes successive a duobus sacerdotibus?*

Ad hoc praenotanda est propositio 53 damnata ab Innocentio XI, quae dicebat: *Satisfacit praecipuum Ecclesiae de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.*

Sed Dubium est, *si audiat successive*.

Prima sententia, quam tenent Navar-
rus⁶, Sà⁷, Laymann⁸, Cabassutius⁹, Pa-
ter Zaccaria¹⁰, Marchant¹¹; item Sotus,
Bonacina, Palaus, etc., apud Salmant.¹²,
Cardenas apud Croix¹³; et probabilem
putant Salmant. et Croix¹⁴, Viva¹⁵ cum
Diana, Pasqualigo¹⁶, et Tamburinius¹⁷,
Mazzotta¹⁸, affirmit satisfacere: etiam si
audiantur dueae partes dimidiae, inverso
ordine¹⁹, et etiam cum aliqua interposi-
tione temporis, nimis rurum horae, ut sentit

Propositio
damnata de
audiente
plures si-
mul.

Audiens
successives
juxta alios
satisfacit.

Quo casu
sit probabi-
le.

Quo casu
non satisfa-
ciat.

Responde-
tur objec-
tibus.

Mazzotta. — Ratio hujus sententiae: tum, quia auditio tunc bene terminatur ad unam Missam integrum, si non physice, saltem moraliter; tum quia, cum Christus sit principalis offerens Missae, jam illae duae partes ab ipso integrantur; tum, quia illae duae medietates, licet non sufficient ad unitatem sacrificii, sufficient tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia praecipiti, cum jam praestetur assistentia partibus sacrificium componentibus. — Hanc sententiam dicimus, non esse satis probabilem.

Si quis autem audiat Missam ab uno sacerdote usque ad consecrationem exclusive, et ab altero a consecratione usque ad finem, putamus probabilem.

Si vero audiat ab uno usque ad consecrationem inclusive, et ab altero usque ad finem; probabilem censemus secundam sententiam, quod non satisfaciat: ut tenent Suarez²⁰, Continuator Tourneley²¹, Sporer²², Tamburinius²³, Lugo²⁴ cum Azor²⁵ et Coninck²⁶. — Ratio potissima, quia Ecclesia praescribit audire et assistere Missae, quae sit unum integrum sacrificium. Sed, sicut non dicitur unum sacrificium illa Missa, quae ab uno sacerdote celebratur usque ad consecrationem, et ab altero usque ad finem; ita, nec dici debet assistere uni sacrificio, qui duas Missae dimidiias partes a diversis sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1° ut ait Viva, quod, si dicatur Missa ab uno, et eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicitur sacrificium. Nam respondet, tunc vere unum sacrificium perfici; sed aliter res se babet in casu nostro, ubi duae dimidiiae partes minime unum sacrificium integrant.

Massotta, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 3, § 1, qu. 3, v. f. — ¹ De 3 Praec., cap. 8, art. 2, sect. 1, collig. 5. — ² Tr. 3, cap. 4, n. 23. — ³ Decal., lib. 4, cap. 2, § 1, n. 10. — ⁴ De Euchar., disp. 22, n. 8. — ⁵ *Viva*, de Praec. decal., qu. 9, art. 3, n. 1. — ⁶ Croix, lib. 3, part. 1, n. 611, v. f. — ⁷ Sal-

Non obstat 2° dicere cum Croix, quod, cum Christus sit principalis offerens, bene ex illis duabus partibus unum conficitur sacrificium. Quia respondet, quod, licet Christus in illis duabus Missis sit unus offerens: tamen, quia Christus tunc bis offert, ideo non jam conficitur unum sacrificium; sed vere sunt duo sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidiias partes, non potest dici quod uni sacrificio assistat, sed duobus sacrificiis imperfectis.

Caeterum, omnes convenient et dicunt, quod, qui sine justa causa duas medias Missas sic audiret, nullo modo excusaretur saltem a peccato veniali; ut ajunt Salmant., Viva et alii communiter.

^{312.} — « 8°. Non satisfacit, qui sub Sa-
cro dormit », [Vide infra, n. 316] « pin-
git, docet; vel qui est post murum aut
aliam rem, tali loco, unde nihil audiri,
videri vel notari possit quid fiat: quia
non censemur moraliter praesens.

« Satisfacit tamen surdus, caecus; et
« quicumque (licet sit post ostium, aut
« columnam, vel in fenestra, vel procul
« a templo) ita est praesens, ut ex si-
« gnis externis colligere possit, quid a ce-
« lebrante agatur, spectata loci natura
« (etiam si ipse per accidens nihil audiat,
« videat aut intelligat), sitque pars per
« moralem conjunctionem ejus multitu-
« dinis, quae dicitur praesens, et est in
« conspectu altaris. — Bonacina⁵ ».

Idem, quod Busenbaum asserit, docent Lugo, Reginaldus, Dicastillus, Leander, Gordonus, apud Salmant.⁶

Sufficit enim audire Missam in choro post altare, vel per fenestram quae fert in templum; etsi non cernatur sacerdos:

⁷ *Coninck* male adducit a Lugo pro sententia negante sic satisfaci; ipse enim loc. cit., n. 287, loquitur non de casu hic proposito, sed de eo « qui venit ad unum Sacrum paulo ante consecrationem v. c., et audit reliquam partem illius Sacri, et aliud sequens usque ad consecrationem exclusive », quem quidem probabiliter satisfaciere dicit, ut supra notavi.

Audire
sine causa
duas dimi-
diias Missas,
veniale.

Praesen-
tia requisi-
ta.

quamvis dicat satis efficaciter probari sententiam quae negat satisfaciendi sic praecipuum: continuo subdit: « Quia tamen plurimi DD. docent contrarium, absolute loquendo talis est securus, ac probabile est eum satisfacere ». Et n. 288: « Nota tamen, inquit, hanc proximam decere minusque religiosam esse, ideoque nec usurpandam sine rationabili causa. Quare eum qui omnino sponte veniret serius ad primum Sacrum cum intentione audiendi partem sequentis, credo peccatum veniale.

^{c)} Fagundez, de 1 Praec. Eccles., lib. 2, cap. 6, n. 12, negat quidem ut probabilius, hunc satisfaciendi praecipuum; sed n. 11, affirmavit valde probabile esse contrarium.

^{d)} Pasqualigo a Viva non allegatur, neque hanc opinionem probabilem putat; immo, de Sacrif. Missae, qu. 1291, n. 4, haec scribit: « Audientem diversas partes Missae a diversis sacerdotibus successive, non satisfacere praecipuum ».

^{e)} De inverso ordine non loquuntur Navarrus, Sà, Laymann, Sotus, Palaus; de reliquis tamen consentiunt.

modo per alios assistens advertere possit quid fiat. — Ita Croix¹ et Mazzotta², qui subdit, bene posse audiri Missam post altare; et etiam post parietem aut columnam: modo assistens uniatur aliis audentibus. — Et adhuc e loco extra tempulum, si junctus sit multitudini protensae usque ad altare; ut admittunt etiam Croix³ et Elbel⁴ cum communi.

Dicit autem Mazzotta, non satisfacere qui in magna basilica esset in aliqua cappella, et in altera distantissima fieret Sacrum. — Sed hoc non videtur probabile, si es bene possit respicere celebrantem, et quid agat. Quisque enim qui adest in templo, quamvis procul ab altari, satis praestat Missae moralem assistantiam; ut bene ait Sporer⁵.

An autem possit audiri Missa ab eo, qui e domo sua, interjecta via, respicit altare?

Affirmant Sporer⁶; ac Lugo, Dicastillus, Gobat, etc., apud Croix⁴. Idque non improbabiliter admittunt Mazzotta⁵, et Elbel⁶ cum Escobar et pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit Con-

¹ Lib. 3, part. 1, n. 641. — ² Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 3, § 1, qu. 1, vers. *Sequitur* 3. — ³ Loc. cit., n. 642. — ⁴ Mazzotta, loc. cit. — ⁵ Lugo, disp. 22, n. 21. — ⁶ Dicast., de Sacrif. Miss., disp. 5, dub. 5, n. 59. — ⁷ Gobat, tr. 5, n. 172. — ⁸ Loc. cit., n. 643. — ⁹ In 3 Praec., n. 355. — ¹⁰ Escobar, lib. 42, num. 230. — ¹¹ De 3 Praec., cap. 3, art. 2, sect. 1, concl. 2, n. 3. — ¹² Lugo, loc. cit., n. 21. — ¹³ Escobar, loc. cit. —

312. — ^a Elbel non requirit ut junctus sit multitudini usque ad altare protensae; sed n. 334, dicit pracepto satisfacere eos, « qui physice quidem et corporaliter existunt extra ecclesiam, v. g. in coemeterio vel alio loco contiguo etc., ita ut ex aliorum intra ecclesiam existentium signis, sive visu sive etiam auditu, percipere valeant, quidnam sacerdos ad aram litans agat ».

^b Sporer, tr. 3, cap. 4, n. 10, non aliud scribit quam: « Satisfaceres, si adesset magna eadem ecclesia, quia tunc moraliter faceres unum cum ea multitudine praesentium ».

^c Sporer, loc. cit., n. 11, aegre consentire videtur; nam refert sententiam card. de Lugo, quem vocat gravem et accuratum doctorem; deinde adducit sententiam quae negat ita satisfieri, de qua subdit: « Et videtur magis habere prius sensus fidelium. Et certum est non satisfacere, si magna sit distantia, arbitrio prudentis aestimanda ».

tinuator Tournely⁷. — Dicunt autem Lugo et Escobar, non obstare distantiam 30 passuum. Sed Tamburinius⁸ et Gobat⁹, apud Croix⁸, id non admittunt.

313. — ^a Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter et in confuso, ut aliquo modo advertat quid fiat. Hinc, si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit quid fiat, licet peccet irreverentia, non tamen damnandus est mortaliter. — Immo Coninck⁹ cum Silvestro, Rosella¹⁰ et Medina¹¹, docet eum satisfacere, qui voluntarie toto Sacro est distractus: modo sibi sit praesens, et cum reverentia externa assistat. Quod probabile esse docet Laymann, contra Suarez, Bonacina et alios. Vide Coninck¹⁰ et card. Lugo¹¹. — Plura de tota hac materia, vide supra Lib. I. [n. 163 et 165].

Circa debitam attentionem ad Missam.

Quaeritur 1°. *An, ad satisfaciendum pracepto Missae, requiratur etiam attentione interna?* — Adest duplex sententia.

Prima negat; quia Ecclesia actus internos non praecipit. Itaque sufficit assistere attentione externa morali, ita ut

Attentionis
requisita.

Probabi-
lius requi-
ritur.

Satis cst-
tentio vir-
tualis.

Alii non re-
quirunt in-
ternam.

possimus testari quae fiunt. — Ita Lugo¹; et Coninck, Dicastillus, Pellizzarius, Herinx², Silvester, Medina³, Hurtadus et alii multi, apud Salmant.² Et probabilem vocant Laymann, Lessius⁴, Mazzotta⁵, Zaccaria⁶, (cum communi, ut asserit) ac Sporer⁷, etc.

Secunda tamen sententia communior et probabilior, quam tenent S. Thomas⁸, Elbel⁹, Sporer¹⁰, Laymann, Bonacina, Diana¹¹ et alii cum Salmant.⁸, affirmat requiri attentionem internam; quia Ecclesia, licet non possit praecipere directe actus internos, potest tamen indirecte. Juxta autem sententiam hanc, sufficit, ut dicunt Salmant.⁹ cum Cajetano¹², Soto¹³, Suarez, Navarro¹⁴, ad satisfaciendum, sicut in Officio, attentio virtualis, scilicet, quod quis sub initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet. Nam, si postea distrahit, etiam adverterenter, sed non advertat se distrahi a Missa vel ab Officio, etiam satisfacit; quia iste, licet voluntarie se distrahat, non tamen distrahit voluntarie a Missa. Ita Salmant.¹⁰ cum Cajetano¹², Soto¹³, Suarez, Navarro¹⁴, et Sanchez¹⁵ cum pluribus. Attentio autem sufficiens ad Missam duplex¹⁶ est: 1° ad verba et actiones celebrantis, animo colendi Deum; 2° ad mysteria; vel ad Deum, scilicet, ad contemplanda ejus attributa, amorem, etc.: modo attendatur ad principiores partes Missae, et praeceps ad consecrationem et sumptionem.

— At post factum, bene advertit Elbel¹¹ cum Tamburino¹⁷ et Sporer¹⁸, quod nemo anxius esse debet, ob scrupulum hujus attentionis non praestitae; quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Caeterum, primam sententiam (quam Croix¹⁹ vocat spectata ratione probabilitatem, et vocat communem), negari non potest, esse satis probabilem, juxta dicenda de Hor. can., Lib. IV, n. 177, v. Tertia. Et a fortiori, quoad Missam audiendam, cui

¹ Disp. 22, n. 29. — ² Coninck, qu. 88, n. 300 et 301. — ³ Dicast., tr. 5, de Sacrif. Miss., disp. 5, dub. 8, n. 100 et seqq. — ⁴ Pelliz., tr. 5, cap. 4, n. 48. — ⁵ Silvest., v. Missa II, qu. 6. — ⁶ Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 3, n. 2. — ⁷ Gasp. Hurtad., disp. 5, diff. 2, — ⁸ Tr. 5, cap. 6, num. 38. — ⁹ Laym., lib. 4, tr. 7, cap. 3, n. 2. — ¹⁰ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 3, § 1, vers. *Sequitur* 2. — ¹¹ Id est Croix (edit. Zaccar.), lib. 3, part. 1, n. 658. — ¹² Tr. 3, cap. 4, n. 18. — ¹³ In 3 Praec., n. 385. — ¹⁴ Loc. cit., n. 14. — ¹⁵ Laym., loc. cit., n. 2. — ¹⁶ Bonac., de Euch., qu. ult., punct. 11, n. 4. — ¹⁷ Loc. cit., n. 39. — ¹⁸ Loc. cit., n. 41. — ¹⁹ Suar., disp. 88, sect. 3, v. *Atque hinc*. — ²⁰ Tr. 5, cap. 6, n. 42. — ²¹ Suar., loc. cit. — ²² Loc. cit., n. 337.

b) Herinx, de Sacrif. Missae, n. 212, negat esse improbabile; sed ipse contrarium tenet cum S. Alphonso, et requirit internam attentionem.

c) Medina loquitur de horarum recitatione. Vide notam a hic supra.

d) Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 63, i. f., probabile quidem reputat; sed loquitur de casu simili, scilicet de horarum recitatione.

e) S. Thomas, in 4, dist. 15, qu. 4, art. 2, solut. 4, de oratione pracepta in genere disputat; sed potius tenet sententiam quea dicit satis esse attentionem externam, uti S. Alphonsus fuse explicat, lib. 4, n. 177, v. *Et pro hac sententia*.

f) Diana, part. 4, tr. 4, resol. 107, hanc opinionem probabilem et consulendam esse docet; oppositam tamen probabilem adhuc esse existimat.

g) Cajetanus, Sum., v. Horae canonicae, § Quoad tertium; Sotus, de Just., lib. 10, qu. 5, art. 5, concl. 7; Navarrus, Man., cap. 25, n. 105 et 106; Sanchez, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 28, n. 11, de horarum recitatione disputant. — Cajetanus vero, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 83, art. 13, ad 3, loquitur etiam de oratione pracepta in genere.

h) Seu rectius *triplex*, uti constat ex ipso

Attentionis
sufficiens,
triplex.

Post fa-
ctum, nemo
sit anxius.

Sat proba-
biliter suf-
ficiat exter-
na.

Tamburinius male a Croix citatur; non enim loquitur, *Decal.*, lib. 4, cap. 2, § 1, n. 14, de triginta passuum distantia. — Gobat pariter male a Croix citatur; adhaeret enim cardinali de Lugo, licet non sine distinctione: « Existimavit [Lugo]... distantiam triginta passuum non esse nimiam, quod et ego arbitror, saltem in casu quo sunt inter hunc spectatorem Sacri et ipsum sacerdotem complures alii interjecti, qui simul audiant Sacrum: tunc enim reperitur illa praesentia moralis ». Ita Gobat, tr. 5, n. 174; haec etiam n. 176 addens: « Distantiam triginta passuum admitto quidem cum Lugone, etiam non interjectis personis inter te et sacerdotem, sed solum in casu quo Sacrum fit sub dio, et tu etiam es sub dio ».

313. — ^a Rosella, v. Horae, n. 3; Joannes Medina, Cod. de Oratione, tr. 6, qu. 15, vers. *Itaque secundum*, de casu tantum simili disputatione, nempe de officiis divini recitatione et ita etiam a Coninck allegantur.

sufficit praestare assistentiam moralem, ut dicunt auctores citati, cum Renzi^{k)}, quin expresse requiratur oratio. — Saltem (dico), stante auctoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiae lex (ab aucto-ribus contrariis supposita), quae etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget; cum plures graves DD., ut Lessius^{l)}, Suarez, Medina^{m)}, etc., doceant, ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantum intendere Deum colere. — Hinc Croixⁿ⁾ ponit contraria inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis, ut audiens nullo modo attendat ad Missam; ut notat Croix¹.

314. - Quaeritur 2°. *An satisfaciat, qui tempore Missae se confiteatur?*

Confessio tempore Missae non satisfacit.

Resp. Negative, cum sententia communi: quam tenent Continuator Tourelly² cum Cabassutio et Pontas; Salmant.³, Tamburinius⁴, Escobar⁵, Bonacina⁶, qui a contraria sententia se retractavit; Holzmann⁷, qui oppositam vocat improbabilem; item cum aliis Lugo⁸, qui docet, hanc nostram omnino tenendam.

Suar., de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 3, n. 7, v. *Dicendum ergo*. — ¹ Lib. 3, part. 1, num. 659. — ² De 3 Praec. decal., cap. 3, art. 2, sect. 1, concl. 2. - *Cabass.*, Theor. et prax., lib. 2, cap. 32, n. 1. *V. Missa*, cas. 48. — ³ Tr. 5, cap. 6, n. 46. — ⁴ Decal., lib. 4, cap. 2, § 1, n. 15. — ⁵ Lib. 42, num. 183. — ⁶ Disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. 11, n. 26. — ⁷ De Praec. decal., n. 527. — ⁸ De Euchar., disp. 22, n. 22. - *Bonac.*, loc. cit., n. 26. - *Bass.*, v. *Missa VIII*, num. 7. — *Suar.*, loc. cit. - *Gobat*, tr. 5,

cum mercatoribus tractaret, etc. Auctores tamen istos, Lessium scilicet et Medina, S. Alphonsus ex Croix allegavit, qui et ipse eos nimis leviter ex Gobat desumpsit.

⁹) Lessius, *Auctar.*, v. *Missa*, cas. 2, vers. *Addo*, hanc opinionem satis inculcat, scribens: « Ad satisfaciendum praecepto absolute, non opus esse audire verba aut videre sacrificantem; sed sufficere ut intersit cum reverentia, ut sacrificium sua praesentia honoret. Unde sufficit attentio quaedam confusa, qua advertat ibi sacrificium offerri ».

¹⁰) Joan. Medina, *Cod. de Confess.*, qu. 44, dub. 1, multo laxior est; nam dicit praeceptum hoc non obligare nisi ad assistendum Missae, nec requiri ut attendatur ad mysteria; quin etiam satisficeri praecepto, tametsi quis toto tempore confabularetur, vel de negotiis suis

Utuntur autem diversis rationibus. Bonacina enim et Bassaeus negant: quia non oraret. Sed huic obstat id quod docent Suarez, Lessius^{a)}, Medina^{a)}, Gobat, apud Croix⁹ (ut mox supra diximus), scilicet, quod sufficit audire Missam colendo Deum: pro quo cultu, oratio non est absolute necessaria. — Melius Tamburinius, Dicastillus, Pasqualigo, etc., negant: quia nec externa praestaretur attentio, dum confitens tunc adasset ut reus, non jam ut offerens sacrificium cum sacerdote.

Alii dicunt satisfacere.

Secunda vero sententia affirmat satisfacere, si se confitens aliquo modo attenderet simul ad Missam. — Hanc tenent Palaus¹⁰ cum Reginaldo^{b)} et Molfesio^{b)}; Gobat¹¹, Lessius¹² (sed Lessius requirit, audiri saltem bonam partem Sacri extra confessionem); item Hurtadus¹³. Et probabilem putant Croix¹⁴, Zaccaria¹⁵, et Elbel¹⁶ cum Pichler et Pellizzario. — Ratio, quia talis bene assisteret moraliter: dum, per piam actionem confessionis, satis Deum directe coleret. Item (dicunt Gobat et Elbel) confessio facta sacerdoti est ac si fieret Christo; quis autem negabit, confitentem Christo peccata sua, Missae non satisfacere? — Et idem dicunt

*S. Doctor
hoc non pu-
tat probabi-
le.*

Elbel¹ Zaccaria² (cum communi, ut asserit), et Palaus ac Gobat apud Croix³, de sacerdote excipiente confessiones.

Haec *secunda* sententia non videtur omnino probabilitate destituta; et olim probabilem ipsomet censui. Sed, quia postmodum observavi, eam a pluribus gravibus DD. rejici, modo non audeo probabilem dicere. — Absolute autem illam tenet, et consultit Croix⁴ cum Lessio, casu, quo obligati ad Missam essent famuli, qui aliter non confiterentur. Tunc enim (ut ait) saltem praesumitur, quod Ecclesia consentiat. Vide dicenda n. 332, v. *Non excusat*.

Commune vero est, quod satisfacit, qui inter Missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spiritualem: nisi legeret historiam sacram, animo descendit stylum; ut Suarez, Croix⁵, etc. — Sicut etiam celebrans potest audire Missam alienam, ut probabiliter putant Croix⁶, Zaccaria⁷ et Sporer^{c)}; quia hic, dum celebra, jam orat.

315. - Quaeritur 3°. *An satisfaciat praecepto, qui, dum Sacrum audit, extasim patitur?*

Negant^{a)} Lugo, Torre et Leander, apud Salmant.⁸; quia tunc, cum sit alienatus ab usu sensuum, non assistit praesentia

*Patiens
extasim in
Missa, pro-
babiliter
non satisfa-
cit.*

¹ In 3 Praec., n. 342. — ² Id est Croix, lib. 3, part. 1, num. 656. — ³ Pal., tr. 22, punct. 16, num. 4. — ⁴ Gobat, tr. 5, n. 269 et seq. — ⁵ Loc. cit., n. 656. — ⁶ Loc. cit., n. 655. — ⁷ Less., Auctar., v. *Missa*, cas. 2. — ⁸ Suar., loc. cit., n. 654. — ⁹ Loc. cit., n. 657. — ¹⁰ Ibid. — ¹¹ Lugo, disp. 22, n. 19. - Luis. Turian., Select., part. 2, disp. 16, dub. 7. - Leand., tr. 2, disp. 1, qu. 78. — ¹² Tr. 23, n. 23. - ¹³ 3 Praec. decal., cap. 1, num. 198. — ¹⁴ Tr. 23, cap. 1, a num. 199 ad num. 205. - ¹⁵ Suar., de Sacrif. Miss., num. 15.

^{c)} Sporer, tr. 3, cap. 4, n. 16, loquitur dumtaxat de « ministrantibus ad Sacrum solenne, dum occupantur circa ceremonias ». Atvero, de *Sacram.*, part. 3, cap. 4, n. 579, disputat de satisfactione sacramentali, et ait: « Celebrans Missam de praecepto, non potest pro poenitentia simul audire aliam Missam, ab alio simul lectam vel celebratam, quia haec invicem se excludunt, cum Missam audiire opponatur Missae celebrationi ».

¹⁶) Casu scilicet quo homo ille ab omni sensuum usu alienatus sit, ut notant auctores allegati.

^{b)} Etiam casu quo omnino ab usu sensuum abstractus sit.

^{c)} S. Thomas, 2^a 2^{ae}, qu. 83, art. 13, corp., tres modos orationi attendendi assignat; et de tertia attentione, qua scilicet attenditur ad

Probabi-
lius satisfa-
cit.

humana et morali. — Sed satisfacere affirmant^{b)} Salmant.⁹ cum Suarez Trulench, Ledesma et aliis: quia tunc adest attentio ad Deum, quae perfectior est prae aliis; ut communiter docent DD. cum S. Thoma^{c)}.

Utraque est probabilis. — Sed probabilius est secunda, cum Continuator Tourelly¹⁰: quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet D. Thomas^{d)}.

316. - Quaeritur 4°. *An dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem Officii, satisfaciat?*

Respondetur cum Sanchez¹¹, Navarro^{a)} et Salmant.¹², quod, si post debitam intentionem, audiat Sacrum vel recitet horas, ea attentione, qua saltem advertat non omittere audire vel dicere ullum verbum: licet, vexatus a somno, non attendat ad significationem, satisfacit; et saltem non peccat graviter.

317. - Quaeritur 5°. *An satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando?*

Busenbaum hic affirmat, si confabulatio eum non impedit advertere, saltem in confuso, quid fiat. — Sed verius contradicunt Salmant.¹³ cum Suarez, Dicastillo et Filliuccio. Et eis adhaerent Laymann^{a)}, Bonacina^{a)}, Trulench cum

Dormi-
tans quan-
doque satis-
facit.

Audiens
sacrum con-
fabulando
non satisfa-
cit.

disp. 88, sect. 3, v. *Altis vero*. - Trull., lib. 3, cap. 1, num. 14. - Petr. Ledesm., Sum., de Euchar., cap. 27, concil. 12, dub. — ¹⁰ De 3 Praec., cap. 3, art. 2, sect. 1, concl. 2. — ¹¹ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 33, n. 1. — ¹² Tract. 5, de Sacrif. Miss., cap. 6, num. 48. — ¹³ Loc. cit., num. 50. - Suar., loc. cit., sect. 3, vers. *Ex his autem*. - Dicast., tr. 5, de Sacrif. Miss., disp. 5, dub. 8, num. 109. - Fill., tract. 5, num. 216. — Trull., loc. cit., num. 15.

Deum et ad rem pro qua oratur, dicit: « Et quandoque in tantum abundat haec intentio qua mens fertur in Deum, ut etiam omnium aliorum mens obliviscatur ».

^{d)} S. Thomas, 1^a 2^{ae}, qu. 113, art. 3, ad 2, de somno propheticō loquitur, et dicit: « In quo casu aliquis usum liberi arbitrii habet ».

316. - ^{a)} Navarrus citatur quidem a Sanchez, uti refert S. Alphonsus, attamen, de Hor. canon., cap. 9, n. 9, haec tantum habet: « Obdormire ad verbum unum aut alterum, dum tamen non dormiatur parte notabilis horae vel Missae quae cantatur, non est peccatum mortale ».

^{317.} - ^{a)} Laymann, lib. 4, tr. 7, cap. 3, n. 2, v. *Secundum*, his aucto-ribus ita adhaeret: « Licet reprehendendi sint, non statim peccati mortalis damnandi aulici aut merca-

Soto^{b)}, Medina^{b)} et aliis, apud Croix¹⁾; qui dicunt non satisfacere, si confabulatio esset per magnam Missae partem, et de re seria; secus, si esset per parvam partem, vel discontinuatim de re levi, quae omnem attentionem non impediret: et sic sentit etiam Elbel²⁾. — Sed huic ultimo neque omnino acquiesco; dum confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Sevestiens,
calceans,
satisfacit.

Item au-
diens Mis-
sam deam-
bulando.

Colligens
eleemosynas,
quando
satisfacit.

Musici,
organoedi.

Satisfat
praecepto
in quovis
loco.

« in parochiali aut cathedrali, sive in regularium ecclesia, sive in oratoriis pri- vatis, sive extra ecclesiam audiatur. — « Ratio, quia Ecclesia tantum auditionem Missae praecipit, non autem locum: ergo « quovis loco impletur ». [Ita Salmant.³⁾ cum Lugo, Dicastillo^{a)}, etc., communiter. Sed quoad oratoria privata, vide num. seq. 319]. « Toletus¹⁰, Azor¹¹, Rodriguez, « Navarrus, Filiuccius, Nuñez, Suarez, « Coninck, Bonacina¹² et plures.

« Quae doctrina, licet certa satis sit, « nihilominus, quia post omnes supra ci- tatos auctores, a quodam moderno, viro « alias docto, in dubium vocatur; peculiari « Dubio examinanda est, ne cui (quia liber « obvius est) scrupulus, aut conscientia « nascatur erronea ».

319. — Hic operae pretium est plura ad trutinam revocare, circa privilegium *Oratorii privati*. Et ante omnia, refert adnotare verba Brevis pontificii, quo solet hujusmodi indulmentum concedi:

CLEMENS XIII. *Tibi, N. N., dioecesis Neapolitanae, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domus tuae solitae habitationis oratorio, existente in civitate N. et dioecesi N., ad hoc decenter muro exstructo, et ornato, seu exstruendo et ornando, ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci prius visitando et approbando, de ipsis Ordinarii licentia ejus arbitrio du-*

Oratoria
privata.

Tenor pri-
vilegiis.

ratura, unam Missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licen- tia, quae adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque sacerdotem, ab eodem Ordinario approbatum saecularem, seu de superiorum suorum licentia regu- larem, sine tamen quorumcumque jurium parochialium praefudicio, ac Paschatis Resurrectionis, Pentecostes et Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis, in tua, et natorum, ac familiae tuae, nec non hospitum tuorum nobilium praesen- tia, celebrari facere libere et licite pos- sis et valeas, indulgemus. Non obstanti- bus, etc. Volumus autem quod familiares, servitio tuo tempore dicto actu non neces- sarii, ibidem Missae hujusmodi interes- sentes, ab obligatione audiendi Missam in ecclesia diebus festis de preecepto mi- nime liberi censeantur.

Oportet nunc unanimquamque indulti clausulam breviter ad examen ponere, ut difficultatibus occurratur.

CLAUSULA I. *Tibi, N. N., dioecesis Neapolitanae.*

Hic quaeritur: an privilegiatus, trans- ferendus domicilium in aliam dioecesim, poterit ibi illo uti?

Affirmant communissime Barbosa¹, Salas^{a)}, Pasqualigo², Pellizzarius³, Tamburinius⁴, Lacroix⁵ cum Silvestro^{b)}, Bonacina^{b)}, et Diana⁶ cum aliis pluribus. Ratio horum est, quia hoc privilegium est personale: cum non concedatur loco, sed personae, ob illius nobilitatem. Quapropter, sicut cessante causa privilegii, privilegium cessat; ita perseverante ejus causa, nempe nobilitate personae, privilegium perseverat. — Nec obstante dice- bant illud: *Tibi, N. N., dioecesis Neapolitanae*. Id enim non apponitur taxative; sed tantum demonstrative, nimurum *tibi, qui*

¹ Lib. 8, part. 1, n. 658. — ² In 3 Praec., n. 343. — ³ Dicast., de Sacr. Miss., disp. 5, dub. 8, n. 109. — ⁴ Leand., tr. 2, disp. 1, qu. 80. — ⁵ Bonac., de Euchar., qu. ult., punct. 11, n. 24. — ⁶ Tr. 5, cap. 6, n. 52. — ⁷ Dicast., loc. cit. — ⁸ Gobat, tr. 5, n. 305. — ⁹ Loc. cit., n. 652. — ¹⁰ Herinckx, de Sacrif. Miss., n. 217. — ¹¹ Tr. 5, cap. 6, n. 52. — ¹² Less., Auctar., v. Miss., cas. 3. — ¹³ Lib. 3, part. 1, n. 652. — ¹⁴ Loc. cit. — ¹⁵ Tr. 3, cap. 4, num. 16. — ¹⁶ Loc. cit., num. 1. — ¹⁷ Lugo, de Euchar.,

tores, qui inter Missarum solemnia modo at- tendunt, modo confabulantur ». — Bonacina pariter, *de Euch.*, qu. ult., punct. 11, n. 24: « Eum, inquit, non satisfacere preecepto, qui tempore Missae notabiliter confabulatur..., ita ut omnino impediatur attentio ad Missam... Existimo tamen eum satisfacere preecepto, ita ut non teneatur novam Missam sub mortali audire, qui ita confabulatur..., ut non omnino impediatur attentio requisita ad Mis- sae sacrificium audiendum».

¹ De Jure eccles., lib. 2, cap. 8, n. 16, i. f. — ² De Sacrif. Miss., qu. 629. — ³ Tr. 8, cap. 2, num. 152. — ⁴ Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 2. — ⁵ Lib. 6, part. 2, n. 269. — ⁶ Part. 4, tr. 4, resol. 208. — ⁷ De Orator. domest., cap. 2, animadv. 12. — ⁸ De Orator. domest., cap. 22, num. 20. — ⁹ Merolla, disp. 6, cap. 8, dub. 22, n. 126. — ¹⁰ Part. 6, tr. 8, resol. 11. — ¹¹ Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, num. 1. — ¹² Loc. cit., n. 31. — ¹³ Pelliz., tr. 8, cap. 2, num. 149. — ¹⁴ Cap. 3, n. 3, animadv. 1. — ¹⁵ De Matrim., lib. 8, disp. 1, n. 1 et 4.

319. — ^{a)} Salas, *de Legib.*, disp. 20, sect. 16, n. 123, id non habet, quidquid investigare potuerim; et hoc solum reperi potui, quod auctor iste scribit, disp. 17, n. 10, scilicet pri-

vilegium personale « cum persona incedit, durat et finitur ». Ex quibus sane verbis sententia affirmans colligi potest.

^{b)} Silvester et Bonacina a Croix allegan-

nunc es dioecesis Neapolitanae: et hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio alterius dioecesis, qui forte sit ejusdem nominis. Advertunt tamen praefati auctores, quod semper requiritur inspectio loci, ac approbatio ab Ordinario illius alterius dioecesis.

Sed his non obstantibus, sentio cum Patre Fortunato a Brixia⁷ et Patre Gattico⁸, ac Merolla apud Diana⁹, quod, translato domicilio in aliam dioecesim, privilegium cessat. Ratio, quia in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti, nomen civitatis et dioecesis non solum applicatur personae, nempe: *Tibi, dioecesis N.*, sed etiam ipsi oratorio, cum ibi dicatur: *In privato domus tuae solitae habitationis oratorio, in civitate N. exsistente*; et aliquando additur etiam nomen dioecesis: ergo, sicut limitatur privilegium circa personam, sic etiam circa locum.

— Et ideo puto auctores pro prima opinione citatos, olim fere communiter illam tenuisse, quia olim nomen dioecesis apponebatur tantum personae, non autem loco; sic enim habetur in exemplari re- lato a Tamburino¹⁰: *Tibi, dioecesis N..., ut in privato domus tuae solitae habitationis oratorio, ad hoc decenter muro exstructo, etc.* Sed hodie, posito quod nomen civitatis, aut etiam dioecesis, apponitur adhuc loco; non dubitandum quin non demonstrative apponatur.

Praeterquam quod, etiamsi hoc dubium esset, hujusmodi privilegium in dubio stri- cte est interpretandum. — Scio, Tamburi- nium¹¹, citando pro se Pellizzarium, mihi adversari, dicentem, quod tale indulmentum oratorii late interpretari debet, cum sit privilegium principis, quo nulli preejudicium inducitur. Sed oppositum mihi verius appareat; et Pater a Brixia¹² asserit id commune esse apud omnes. Ratio, quia alias communiter docent Sanchez¹³, Bon-

s. Doctor
id negat.

obesse debitae attentioni. Idemque docet Sotus, in 4, dist. 13, qu. 2, art. 1, v. *Hinc colligitur*.

c) Navarrus et Cajetanus, de simili casu tractant; Navarrus enim, *de Horis canon.*, cap. 13, n. 49, loquitur de eo qui Officium divinum recitat dum se vestit. — Cajetanus autem, in 2am 2ae, qu. 83, art. 13, resp. ad 3, de eo qui orat dum se vestit.

d) Bonacina, loc. cit., n. 24, non loquitur de eo qui deambulando Missam audiret.

318. — ^{a)} Dicastillus consentit quidem, tr. 5, de Sacrif. Miss., disp. 5, dub. 4, n. 56; limitatione tamen apponit n. 59 circa oratoria privata.

Privile-
gium istud,
strictè in-
terpretan-
dum.

cina¹, Suarez², Salmant.³ cum Palao, Laymann, Bassaeo, Tamburinio et alii passim, quod, licet privilegia, prout sunt favorabilia, late, immo latissime sint interpretanda; tamen privilegia illa, quae juri communi derogant (sicut est hoc), regulariter stricte interpretari debent, quia privilegium contra jus commune continet et importat dispensationem, quae semper est odiosa. Idque confirmatur ex reg. 28 juris, in 6°, ubi dicitur: *Quae a jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda. Dixi: regulariter; nam excipiuntur aliqui casus, quos recensuimus in Appendice de Privilegiis, posita Lib. I, post Tract. de Legibus. (Vide ibi n. 7).*

Dicunt autem Pignatellus et Pasqualigo, posse dominum, etiamsi per breve tempus maneret ruri, ut ibi privilegio oratorii: cum privilegium hoc sit personale. — Sed etiam hoc negandum, cum Roncaglia⁴; juxta verba ut supra relata indulti, ubi dicitur: *In privato domus tuae solitae habitationis oratorio. Domus autem rusticana, ubi per breve tempus dominus degit, nequit dici solitae habitationis.*

CLAUSULA II. Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.

Primo loco, hic advertendum cum Tamburinio⁵, quod, non verificata hac conditione nobilitatis, omnino corruit hoc privilegium. Quia, ex communi doctrina tradita a Sanchez⁶, cum non verificatur conditio, qua non existente, privilegium non concederetur, privilegium cessat: eo quod conditio illa tunc requiritur ut causa finalis et principalis concessionis.

Dicunt autem Pignatellus⁷, et Pasqualigo⁸ ac Clericatus⁹, apud Patrem a Brixia¹⁰, sufficere ad id quamcumque nobilitatem, sive ex genere, sive ex privilegio, sive ex dignitate aut gradu, vel alio

¹ Disp. 1, de Legib., qu. 3, punct. 7, § 1, num. 5. — ² De Legib., lib. 8, cap. 27, n. 5. — ³ Tr. 18, de Privileg., cap. 1, n. 79. — ⁴ Fal., tr. 3, disp. 4, punct. 10, n. 2. — ⁵ Laym., lib. 1, tr. 4, cap. 23, num. 5. — ⁶ Bass., v. *Privilegium II*, n. 10. — ⁷ Ascan. Tambur., de Jure Abbat., tom. 1, disp. 16, qu. 5, n. 6; et disp. 18, qu. 6, n. 72. — ⁸ Pignat., tom. 6, consult. 98, n. 60. — ⁹ Pasqual., Quaest. mor. canon., cen-

modo. — Sed hoc negat praefatus Pater a Brixia, dicens, Pontificem principaliter ob nobilitatem moveri ad hoc privilegium alicui impertiendum; et ideo non praesumi, quod velit illud participari ab eo qui non sit realiter nobilis. De cetero ait Tamburinius⁸, hic censeri nobilem, qui per aliquot generationes artem mechanicam non exercuerit.

Hinc censeo, semper distinguenda esse loca; nam qui forte nobilis aestimabitur in aliqua civitate, non aestimabitur talis in alia.

CLAUSULA III. Ut in privato domus tuae solitae habitationis oratorio, in civitate N. existente, ad hoc decenter muro exstructo, ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.

Nota 1° verba: *Muro exstructo.* — Dicunt hic Lacroix⁹ et Tamburinius¹⁰, non esse opus quatuor muris cum janua, qui oratorium ab aliis dividant locis; sed posse pro quarto muro aptari tapetem aut telam, quae reseretur vel claudatur ad commoditatem audientium Missam.

Censem autem Pater Fortunatus a Brixia, non sufficere ampla armaria intra cavitatem parietis, qui lignea tabula post absolutum Sacrificium claudantur. Nulli dubium, quod hujusmodi oratoria decentius intra quatuor, vel saltem tres parietes, in separato cubiculo construerentur; sed ego novi praefata armaria in usu esse Neapoli; novique ab archiepiscopo approbari. — Et revera, hujusmodi oratoria sic formata non videntur, juxta tenorem indulti (ut supponit Pater a Brixia), esse vetita. Quia tabulae laterales satis gerunt vices parietum: modo tamen altare lignum ita sit parieti colligatum, ut non sit amovibile; juxta decretum S. C. Rituum, emanatum die 3 Decembr. 1661, quo dictum fuit: *Habens indultum... eri-*

In hoc, distinguenda loca.

Non requiri-
runtur qua-
tuor muri.

Sufficiunt
amplia ar-
maria.

modo al-
tare non sit
amovibile.

gendi oratorium privatum in propria domo, si quis voluerit ibi aedificare altare ligneum, non indiget facultate apostolica: dummodo altare ligneum cum sacro la- pide, parieti colligatum, amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non praeseferat^d.

Nota 2° verbum: *Ornato.* — Omnes conveniunt, locum oratorii debere ita esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis, ad profanos usus designatis: ut, ex ornatu, sacer appareat. Immo ait Pasqualigo¹, quod in his oratoriis splendidior requiritur ornatus, quam in ecclesiis: in quibus, cum adsit locus jam permanenter divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat: sed cum id cessest in oratoriis privatis, ideo nitor ornatus venerationem supplere debet.

Nota 3° verba: *Ab omnibus domesticis usibus libero.* — Dicunt Pasqualigo² et Tamburinius³ ex Sà⁴, quod, occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in ecclesia consecrata comedere, dormire et similia agere; tanto magis ea permittenda in oratorio, quod solum ad tempus est ad sacram usum deputatum. — Addit Lacroix⁵, quod hujusmodi actiones, licet absque necessitate fierent, non excedunt culpam veniale. Docent enim DD., apud Bonacina et Suarez⁶, quod illae, etiamsi fierent in ecclesia consecrata, non sunt mortalia: nisi^e fierent constanter et per modum habitus, utendo ecclesia vel ora-

¹ De Sacrif. Miss., qu. 618, n. 3. — ² De Sacrif. Miss., qu. 618, n. 7 et 8. — ³ Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 9. — ⁴ V. Ecclesia, n. 3. — ⁵ Lib. 6, part. 2, n. 266. — ⁶ Bonac., disp. 3, de 1° Praec., qu. 6, num. 14, v. *Quinto*, et v. f. — ⁷ De Relig., tr. 2, lib. 8, cap. 6, n. 7. — ⁸ Loc. cit., n. 8. — ⁹ Tambur., loc. cit., n. 10. — ¹⁰ Castrop., tr. 25, de bull. Cruciat., punct. 6, n. 3. — ¹¹ Tr. 18, qu. 2, de Sacrif. Miss., num. 17.

P. Fortunato allegantur pro nobilitate hospitum dumtaxat, de quibus sermo redibit infra in 9 clausula.

^d Ita quidem apud P. Fortunatum a Brixia, cap. 1, n. 4, *animad.* 5. Et omnino quoad substantiam, sin minus quoad verba, consentit cum decreto ipso S. R. C., quod habetur in Collectione authentica decretorum hujus S. C., sub n. 1219.

^e Limitatio haec ex Lacroix desumpta est.

^f Sanchez, de Matrim., lib. 9, disp. 15, n. 26, negat ecclesiam violari aut sacrilegium esse, si copula habeatur supra ecclesiae tectum. — Glossa similiter, in cap. unic. de con-

torio tamquam quocumque loco profano. Quo tamen casu, censem Pasqualigo⁷ cum alijs, locum effici ineptum, et ideo cessare privilegium; saltem, ait Tamburinius, ex Castropalao, tunc locum indigere nova approbatione episcopi.

An autem sit illicetum supra tectum oratorii vel ecclesiae ponere lectos, aut alia profana exercere?

Negant Roncaglia⁸ cum Pignatello, et Croix⁹ cum Quarti, et Tamburinius¹⁰ ex Sanchez¹¹ et Glossa¹², dicentes quod abstineret ab his erit quidem de congruentia, non vero de praeecepto; qui enim supra tectum ecclesiae dormit, extra ecclesiam dormit. — De caetero, S. Carolus Borromeus in concilio quarto Mediolanensi, prohibuit ne supra ecclesiam, capellam aut oratorium, ubi Missa peragitur, locus sit in quo dormiatur aut habitetur, aut quidquam profani fiat. Sed Pater Gattico¹¹ censem quod, si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam domus privilegiati, in hac re aliquid indulgendum sit¹³.

CLAUSULA IV. Per Ordinarium loci prius visitando et approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio du-

ratura.

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari et approbari, ut aptetur in loco decenti; id vero, non nisi semel et gratis.

— Approbato autem oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in eo celebretur¹⁴; prout decisum refert Barbosa¹⁵.

Et tunc in-
diget nova
approbatione.

Ponere
lectos, etc.
supra te-
ctum orato-
rii, licitum.

Oratorium
ab Ordina-
rio appro-
bandum.

Data ap-
probacione,
negavit im-
pediri cele-
bratio.

tur ex Diana; sed allegatio horum auctorum non est ad rem.

^c Pasqualigo, de Sacrif. Miss., qu. 622;

et Clericatus, de Euch. sacram., decis. 8, n. 32, affirmant utique de ipso privilegiato ea quae hic dicuntur. Sed auctores isti a

Quisnam
dicitur Or-
dinarius.

Nomine *Ordinarii*, veniunt tam vicarius generalis episcopi, quam capituli, sede vacante; ex Sanchez¹. — Potest autem episcopus etiam alteri hanc visitandi facultatem committere: cum haec facultas officio episcopali perpetuo sit adnexa. Sanchez² et alii passim.

Verba illa: *Ac de ipsius Ordinarii li-
centia, ejus arbitrio duratura, asserit Tam-
burinius³, non in omnibus indultis apponi;
sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet
licentiam, non potest quidem in oratorio
celebrari; tantum poterit ipse cogi ut con-
cedat, si neget injuste.* — Advertit tamen idem auctor⁴ ex Sanchez⁵, quod verbum *arbitrio* differt a libera voluntate; unde ait, non posse Ordinarium hujusmodi licen-
tiam revocare sine justa causa. Justa cau-
sa tamen existente, bene poterit celebra-
tionem suspendere: et non solum vi praefatae clausulae; sed etiam vi Tridentini⁶, ubi universe episopis tamquam delegatis apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi quae ipsis visa fuerint circa celebationem Missarum.

CLAUSULA V. *Unam Missam pro uno-
quoque die, dummodo in eadem domo ce-
lebrandi licentia, quae adhuc duret, alteri
concessa non fuerit.*

Nota: *Unam missam; id est, unicam, ut declaravit⁷, quicquid alii dixerint, Be-
neditus XIV in bulla *Magno*.* — Vide dicenda super hoc punctum, Lib. VI, n. 359, v. *Notandum III*.

Per verba autem: *Dummodo in eadem
domo, etc., etiam si unus ex duobus domi-
nis haberet proprium oratorium in sua ha-
bitione separata (vulgo appartamento)
ejusdem domus, nulliter alter dominus
privilegium impetraret.*

Revocata
licentia non
potest cele-
brari.

Arbitrium
differt a li-
bera volun-
tate.

Ex justa
causa po-
test suspen-
di licentia.

Unica
Missa cele-
branda.

In una
domo, unus
tantum ha-
bet privile-
gium.

¹ De Matrim., lib. 3, disp. 29, n. 3 et seqq. — ² Loc. cit., disp. 31, n. 1. — ³ Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 14 et 15. — ⁴ Loc. cit., num. 16. — ⁵ Consil., lib. 7, cap. 1, dub. 55, num. 7 et 8. — ⁶ Sess. 22, decret. de obser-
vand. etc. in celebrat. Miss. — ⁷ Bened. XIV, Encycl. *Magno*,

rii privati a Summo Pontifice concessum, ut declaravit eadem S. C. C. in *Maceraten.*, die 26 Aprilis 1664; et habetur apud Pallottini, loc. cit., n. 47.

⁸ Idemque jam declaraverat S. C. C. in *Taurinen.*, die 26 Januar. 1669, negans posse celebrari Missas « ultra numerum praescri-
ptum in Litteris Apostolicis »; ut habetur apud

CLAUSULA VI. *Per quemcumque sacer-
dotem, ab eodem Ordinario approbatum,
saecularem, seu, de superiorum suorum
licentia, regularem.*

Quidam auctor apud Tamburinium⁹ putavit, per hanc clausulam, sacerdotes indigere speciali approbatione ad celebrandum in oratorio privato. Sed recte id negat Tamburinius; quia passim sacerdotes solent, tantum ex universali approbatione celebrandi, in predictis oratoriis Sacra facere.

CLAUSULA VII. *Sine tamen quorum-
cumque iurium parochialium pree-
dicio.*

Clausula haec importat, ut celebrantes nequeant in privatis oratoriis annuntiare matrimonia, jejunia et similia, ad parochos spectantia. — Importat etiam, ut non possint ministrare (quicquid dicat Tamburinius¹⁰) Eucharistiae sacramentum; sicut expresse prohibuit Benedictus XIV in quadam Encyclica ad episopos Poloniae. (Vide dicenda Lib. VI, n. 359, in fine, v. *Quaeres hic*). — Sacramentum au-
tem Poenitentiae, universe prescribitur in Rituali Romano, a nemine posse mi-
nistrari domi, nisi ex rationabili causa.

CLAUSULA VIII. *Paschatis Resurrec-
tione, Pentecostes et Nativitatis Domini no-
stri Jesu Christi, nec non aliis solemnio-
ribus festis diebus exceptis.*

Advertit Tamburinius¹¹ ex Gavanto¹⁰, nomine *Paschatis et Pentecostes* tantum primam diem intelligi, in qua revera solemnitas est. — Quinam autem dies sub-intelligatur pro rō solemnieribus; vide Lib. VI, n. 359, v. *Ex quo deductur 1*, ubi affertur decretum Sacrae Congregationis illos explicans¹².

de die 2 Junii 1751, § 19. — ⁷ Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, num. 23. — ⁸ Tambur., loc. cit., num. 23. — ⁹ Loc. cit., num. 26. — ¹⁰ Bened. XIV, Encycl. *Magno*, § 23 et 24. — ¹¹ Loc. cit., num. 27. — ¹² Part. 1, tit. 20, v. f., v. *Sciendum quoque*.

eumdem Pallottini, loc. cit., n. 72. Cfr. etiam v. *Miss., § 8, n. 13.*

¹² Decretum cuius S. Alphonsus hic mentionem facit, non reperitur inter decret. authent. S. R. C.: aliud tamen de eadem re, et quidem authenticum, habetur sub n. 3896, quod declarat: « Illi per se sunt solemniores in casu, qui describuntur in Caeremoniali Epi-

CLAUSULA IX. *In tua, et natorum, ac
familiae tuae, nec non hospitum tuorum
nobilium praesentia, celebrari facere.*

Nomine *Tua*, omnino requiritur praesentia domini. — Olim Roncaglia¹ cum Barbosa² probabilem putavit opinionem, posse celebrari Missam assistente familia, quamvis dominus abasset: dicens, particulam ac (*in tua praesentia, et natorum, ac familiae*) intelligi pro vel. Alias (ait) non sufficeret praesentia domini, si abasset familia. — Sed hodie sancitum habemus a Benedicto XIV, in decreto incipiente: *Cum duo nobiles, non posse celebri in privato oratorio, nisi actu inter-
sit aliqua persona ex iis, quibus indultum principaliter concessum et directum est³.*

Nomine *Natorum*, dicunt Pignatellus² et Pasqualigo⁴, venire etiam filios illegitimos: modo sint nati ex certo patre, et de ipso constet. — Sed Pater Gattico⁴, et Pater Fortunatus a Brixia⁵ cum Barbosa⁶ tenant, venire tantum legitimos;

¹ Tr. 18, qu. 2, de Sacrif. Miss., cap. 5, qu. 3, v. *Quinto*. — ² Tom. 6, consult. 98, num. 103. — ³ De Sacrif. Miss., qu. 654, num. 7. — ⁴ De Orator. domest., cap. 25, num. 4. — ⁵ Loc. cit., n. 102. — ⁶ Loc. cit., n. 5. — ⁷ Loc. cit., n. 6 et 7. — ⁸ Tambur., Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 31. — ⁹ Pelli, tr. 8, cap. 2, n. 149.

scoporum, lib. II, cap. 34, § 2, et de preecepto servantur». Hi vero sunt: dies Nativitatis D. N. J. C., Epiphania, Feria V in Coena Dñi, dominica Resurrectionis, Ascensio, dominica Pentecostes, Immaculatae Conceptio, Annuntiatio, Assumptio B. M. V., festum S. Joseph Sponsi B. M. V., festum SS. Ap. Petri et Pauli, festum Omnitum Sanctorum, Sancti titularis Ecclesiae et patroni; dies anniversarius dedicationis Cathedralis ecclesiae. — Si tamen occurrat aliquod ex dictis festis in aliam diem alicubi transferri, die qua celebratur officium transferenda vel translatae solemnitatis non subsistit prohibito celebrandi Missam in oratorio mere privatis, ut habetur in decret. authent. n. 3890, ad 1. — Denique prohibitum quidem esse, Missam celebrari in oratorio privato in festo patroni civitatis vel dioecesis; sed non in festo titularis parochiae, quod non inducit preeceptum audiendi Sacrum et abstinenti a servilibus; uti declaravit eadem S. R. C. suo decreto authent. n. 2802, ad 2.

¹⁰ Barbosa allegatur a Roncaglia dumtaxat pro interpretatione particulae copulativa et, quam profecto Barbosa, *Tract. var., Diction. usu frequent., dictio 110*, n. 37, dicit saepe pro disjunctione vel usurpari.

¹¹ Benedictus XIV, suo decreto *Cum duo nobiles*, die 7 Januar. 1741, confirmavit, et omnibus notam fieri jussit declarationem S. C. C. in una Marsicen., die 3 Decembr. 1740

non vero spurios nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens matrimonium vel per auctoritatem Principis. Atque huic sententiae ego magis adhaereo, cum hujusmodi privilegium stricte sit interpretandum: prout probavimus in expli- cando clausulam I.

Nomine *Familiae* veniunt quidem tam consanguinei, quam affines.

Utrum autem *veniant omnes propinqui cujuscumque gradus?* — Affirmant Pignatellus⁵ et Pasqualigo⁶. Verumtamen Pater Gattico⁷ sentit, privilegium non extendi nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) praesens disciplina, postquam impe- dimentum matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit amplius ad gradus inferiores.

Praeterea, dicit Tamburinius cum Pelizzario, gaudere privilegio propinquos, etiamsi vivant propriis expensis et in se- paratis partibus; modo habitent in eadem domo. — Sed communius et verius id ne-

Gaudent e-
stiam propin-
qui usque
ad quartum
gradum.

Requiri-
tur praesen-
tia domini.

Celebrans
non indiget
speciali ap-
probacione.

Jura pa-
rochialia.

In oratorio
privato non
potest mini-
strari Eu-
charistia.

Poeniten-
tia potest
ex rationa-
bili causa.

Festa in
quibus non
celebratur
in oratorio
privato.

data, qua haec S. C. negaverat posse in oratorio privato celebrari Missae sacrificium in absentia domini, ac praesente sola familia. Vide Pallottini, v. *Oratorium*, § 2, n. 78, et Thesaur. Resolut., tom. 9, p. 2, pag. 89 et seqq. Et prosequens ipse Pontifex negat posse in oratorio privato Missam celebrari, « quando eidem Missae actu non intersit *aliquis* ex iis, quibus principaliter indultum concessum est ». Deinde addit: « Indultum vero, principaliter concessum intelligi iis tantum, quibus Breve dirigitur, nimis personis illis, quae a tergo eiusdem Brevis proprio nomine nuncupantur ». — Si tamen ad viaticum infirmo ministrandum, necesse foret celebrare in oratorio privato, posset sacerdos celebrare etiam indultario absente. Quaesitum enim fuit a S. R. C.: Cum parochus noverit sacram Viaticum difficilime porrigi posse infirmo morti proximo, nisi celebret in oratorio domestico, indulto apostolico erecto domui infirmi, quaeritur: Num possit a privato oratorio SS. Sacra- mentum deferre? et quatenus affirmative: Num in tali casu celebrare possit etiam indultario ab- sente? Et Sacra Congregatio respondit: « Af- firmative, etiam absente indultario ». Vide decret. authent., n. 2745, ad 7.

¹¹ Fortunatus a Brixia, cap. 3, n. 2, ani-
madv. 1, utramque opinionem afferit; non tam-
en explicat quamnam ipse amplectatur, ne-
que adducit Barbosam pro secunda sententia.

Modo vivant expensis indulta.
rii.

Hospes
unius diei
aut prandii
gaudet pri-
vilegio.

Secus, fa-
muli hospi-
tis.

Requisita
in familia-
ribus.

gant Pignatellus¹, Pasqualigo², Roncalgia³, Croix⁴) et Pater a Brixia⁵; quia ex indulto requiritur, ut cognati non solum degant in eadem domo, sed etiam ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *Hospitum*, dicit Pater a Brixia⁵ cum Pellizzario et Gattico, admitti posse etiam hospitem (modo sit nobilis, juxta indulatum) unius diei; et adhuc qui ad prandium invitatur a privilegiato, ut de privilegio participet. — Non possunt tamen de eo gaudere hospitis famuli, cum non sint de privilegiati familia.

CLAUSULA X. *Volumus autem, quod familiares, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii, ibidem Missae hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de praecerto minime liberi censeantur.*

Ut ergo familiares privilegio oratorii gaudent, requiritur 1° ut vivant expensis domini, et ejus servitio incumbant, ex cap. *Sicut nobis, fin., de verbor. signif., in 6°.* — Requiritur 2° ut actu ipsi sint necessarii servitio domini. — Requiritur 3° ut actu sint necessarii, non solum aliquando intra diem, sed tempore quo Missa

¹ Tom. 6, consult. 98, n. 95. — ² Qu. 649, n. 2. — ³ Tr. 18, qu. 2, de Sacrif. Miss., cap. 5, qu. 3, v. *Sexto*. — ⁴ Cap. 3, n. 2, animadv. 3. — ⁵ Loc. cit., n. 3, animadv. 2. — *Pelliz.*, tr. 8, cap. 2, n. 150. — *Gattic.*, cap. 25, n. 30. — ⁶ Cap. 3, num. 4, animadv. 1. — *Gattic.*, loc. cit., num. 20. — ⁷ Tom. 6,

celebratur. Ita recte Pater a Brixia⁶ cum Gattico; idque patet ex verbis indulti.

Censet autem Pignatellus⁷, quod familiares *utiles servitio*, habendi sunt pro necessariis; idque admittit Pater Gattico⁸, saltem casu quo famuli sint necessarii convenienti decori domini. — Sed neutrum concedit Pater a Brixia, ex principio plures supra repetito: quia privilegium hoc stricte et juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum. Tantum admittit cum Gattico⁹, unicum famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat domino in iis, quae tempore Missae ei occurruerit possunt.

Familiares autem cognatorum non gaudent hoc privilegio: nisi assumantur ab ipso privilegiato, ut assistant (et sint necessarii modo praedicto) cognatis qui sunt sub cura privilegiati.

Dubitatur 1°. *An gaudeant famuli, viventes quidem expensis domini, sed habitantes extra ejus dominum?*

Negant Bonacina¹⁰, Barbosa¹¹, Lezana¹² et Gobat, apud Croix¹³. — Sed affirmant Pater Mazzotta¹⁴, Pellizzarius¹⁵; Pater Gattico apud Patrem a Brixia¹⁶; et Palaus¹⁷,

consult. 98, n. 107. — ⁸ Loc. cit., n. 19 et 20. — ⁹ Fortun. a Brixia, loc. cit., animadv. 4 et 5. — ¹⁰ Gobat, Quinar., tr. 5, cap. 42, num. 170. — ¹¹ Lib. 6, part. 2, num. 272. — ¹² Tr. 5, disp. 4, qu. 2, cap. 3, § 3, qu. 4. — ¹³ Tr. 8, cap. 2, n. 149. — *Gattic.*, loc. cit., n. 13 et 14. — ¹⁴ Cap. 3, n. 4, animadv. 3.

¹⁰ Croix, lib. 3, part. 1, n. 627, perspicue rem innuit, dicens gaudere isto privilegio omnes eos de familia, « qui habitant in domo privilegiati cum quadam habitudine ad illum... habitantes cum illo ».

¹¹ Fortunatus a Brixia, loc. cit., anim. 7, dicit plures famulos admitti posse, « si justa adsit causa, puta aetatis vel infirmitatis ». — Itemque Gattico, cap. 25, n. 22, plures concedit famulos.

¹² Bonacina, quem ex Gobat Croix adduxit, non est ad rem; nam, *disp. 8, de Ordine, punct. 4, n. 18*, uti citat Gobat, loquitur de privilegio, quo gaudent episcopi ordines conferendi suis familiaribus; in *Repertor.* autem, v. *Familiares*, explicat in universum quinam veniant nomine familiarium; et in utroque casu dicit familiares intelligi eos, qui expensis alicuius continuae aluntur, et commensales existunt. — Lezana, *Sum.*, tom. 2, cap. 16, n. 1, querit quidnam in familiaribus regularium requiratur ad hoc, ut iisdem privilegiis fruantur ac ipsi regulares; et pariter requirit, ut cohabitent et sint quasi commensales.

¹³ Palaus, tr. 25, disp. un., punct. 6, n. 6, ita quidem docet, loquens de privilegio quo quis vi bullae Cruciatæ, potest Sacrum tempore interdicti in oratorio privato cum familia audire.

Famili-
ares cogni-
torum non
gaudent pri-
vilegio.

Famili-
habitan-
tes extra do-
num.

Diana¹⁸, Quarti et alii, apud Croix¹⁹. Quorum sententia non videtur reprobanda, si familiares illi assistant continuo servitio domini, et revera (ut diximus) sint domino necessarii tempore Missae.

Dubitatur 2°. *An omnes extranei, audi-
entes Missam in oratorio privato, satis-
facent praecerto?*

Affirmat Busenbaum, cum Azor et aliis.

— Sed merito opinionem hanc rejiciunt Tamburinius²⁰, Sporer²¹, Mazzotta²² et alii, ex verbis indulti, ubi dicitur: *Volumus autem, ut qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in ecclesia.*

Nec obstat dicere quod extranei illi jam Missam audiunt, et de loco non adest praecemptum. Verba enim illa, *volumus, etc.*, ajunt apponi de stylo curiae, pro tempore quo olim Missa audienda erat in parochia. — Sed recte respondet Tamburinius, quod Pontifex, dicendo *volumus, etc.*, satis clare imponit praecemptum etiam de loco: jubendo, ut qui non sunt de familia teneantur audire Missam, non jam in parochia, sed in ecclesia publica, excluso oratorio privato²³.

Dubitatur 3°. *An aliquando teneatur dominus uti privilegio oratorii, si non possit ecclesiam adire?*

Quarti, part. 3, tit. 10, sect. 3, dub. 11, v. *Collig. 5*. — ¹⁸ Lib. 6, part. 2, n. 272. — *Busenb.*, vide n. 318. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 6, qu. 8. — ¹⁹ Method. celebr. Miss., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 34. — ²⁰ Tr. 3, cap. 4, n. 24, i. f. — ²¹ Tr. 5, disp. 4, qu. 2, cap. 3, § 3, qu. 4. — ²² Tambur., loc. cit., n. 36. — ²³ De Sacrif. Miss., qu. 662, n. 3. — ²⁴ Cap. 21, num. 629.

¹⁸ Diana, part. 9, tr. 1, resol. 27, de eodem casu ac Palaus disputat; sed part. 4, tr. 4, resol. 208, de privilegio oratorii privati loquens, dicit sub nomine familie in dicto privilegio venire « omnes servos et servas commensales, qui in ministerio ejusdem familie sunt ». Minus igitur recte videtur adduci a Croix.

¹⁹ Haec S. Alphonsi sententia conformis est declarationi S. C. C., quae, die 30 Martii 1686, negavit praecerto satisfieri ab iis, qui Missam audiunt diebus festis in oratorio privato auctoritate apostolica erecto, et ab episcopo approbato, si non sunt de comprehensis in indulto apostolico. Vide Pallottini, v. *Oratorium*, § 2, n. 79; cfr. etiam v. *Missa*, § 8, n. 13.

²⁰ Nuñez et Pasqualigo de solo privilegiato loquuntur; Gattico autem et Fortunatus, de obligatione providendi etiam aliis de familia. Et hoc sensu auctores a Fortunato citantur.

Videtur negandum; quia, si tenetur uti suo privilegio, privilegium redderetur onerosum.

At merito affirmant teneri dominum, si commode sacerdotem habere potest, Pasqualigo²⁵, Gattico²⁶ et Pater Fortunatus a Brixia²⁷: non quidem ex vi privilegii, sed ex vi praecerti, quod obligat ad Missam audiendam omnes, qui illud sine gravi incommodo implere valent.

Hinc (ut etiam recte ait Pater a Brixia²⁸ cum Nuñez, Pasqualigo et Gattico) tenetur privilegiatus, si commode potest; providere de sacerdote, non solum sibi, sed etiam aliis de familia²⁹, si quis eorum nequit ad ecclesiam accedere.

Probabile autem est, quod satisfaciat quicunque audit Missam in *littore* aut in *castris*. — Croix³⁰ cum Bonacina et caeteris DD. citatis.

Notandum hic, quod oratoria in dominibus episcoporum, religiosorum vel missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta et benedicta ab episcopo, cum janua in via (intellige hoc pro dominibus laicorum), illa non sunt jam oratoria privata, sed verae ecclesiae. Quare in iis audientes Missam bene satisfaciunt, et in quibuscumque festis³¹. — Vide Croix³². Et vide *Tract. de Euch.*, Lib. VI, ex n. 357.

Dominus aliquando tenetur uti privilegio.

Item pro-
videre de
sacerdote.

Audiens
Missam in
littore vel
castris sa-
tisfacit.

In orato-
rio publico
vel semipub-
lico omnes
satisfaciunt.

²⁴ Operaem pretium ducimus hic exscribere ea quae Leo XIII fel. rec., per S. R. C., die 23 Januar. 1899 de oratoriis semipublicis decrevit:

« Oratoria semipublica ea esse, quae, etsi in loco quodammodo privato, vel non absolute publico, auctoritate Ordinarii erecta sunt; commodo tamen non fidelium omnium nec private tantum personae aut familie, sed aliquibus communitatibus vel personarum coetus inserviunt. In his, sicut auctoritate Ordinarii sacrosanctum Missae sacrificium offerri potest; ita omnes qui eidem intersunt, praecerto audiendi Sacrum satisfacere valent. Hujus generis oratoria sunt quae pertinent ad seminaria et collegia ecclesiastica; ad pia instituta, societas votorum simplicium, aliasque communites sub regula sive statutis saltem ab Ordinario approbatis; ad domus spiritualibus exercitiis addictas; ad convictus et hospitia juventutis litteris, scientiis aut artibus insti-

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in parochia,
dominicis et festis majoribus.

Nulla obli-
gatio au-
diendi in pa-
rochia.

320. — « Resp. Iº. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis auctorum (quos vide superiore Dubio, casu ult.), et, ut ait card. Lugo¹, certa: etsi Marchant^{a)} in dubium vocet, scrupulumque movere conetur.

Ratio est 1º. Quia nullum exstat ea de re paeceptum. — 2º. Quia cap. *Ut dominicis* jubetur parochus ante Missam ejicere eos, qui, proprio parocho contempto, istic Missam audire vellent: ergo, sine contemptu (formali) licet. — 3º. Quia can. *Si quis etiam, de consecr. jubentur ii*, qui habent oratorium domi, in majoribus festivitatibus audire Sacrum in parochia, vel in civitatis. — 4º. Quia *universalis* fidelium, et ipsorummet etiam parochorum doctorum, et confessariorum (qui poenitentes hac de re non interrogant) consuetudo id non tantum (ut loquitur Marchant^{b)}) insinuat, sed manifeste docet. — 5º. Quia Tridentinum^{c)} tantum dicit, populum

deberi moneri (non autem teneri), ut frequenter adeat parochias, saltem dominicis et festis majoribus. — Vide Fagundez, Lugo, Barbosa, Cenedo, Trulench^{d)}.

321. — « Neque obstant, quae Marchant objicit, ut:

1º. Quod jura antiqua decernant contrarium; eo quod Sixtus IVe praecipiat, ne Mendicantes praedicent, non teneri audire Missam in parochia, dominicis et festis. — Nam imprimis ex illo Sixti decreto nihil sequitur: cum is non dicat teneri; sed tantum prohibeat, ne publice praedicetur non teneri. Cum enim honestissimum sit populum audire Missam in parochia, idque suadere deceat; nomine deceret id (publice praesertim) disuadere: nam inde scandala et proprii parochi contemptus sequi possent; et hoc est quod Sixtus cavere voluit. — Deinde, esto antiqua forsitan aliqua iura id habeant; eis posterioribus temporibus.

Objectionibus satisfit.

¹ De Euchar., disp. 22, num. 2. — ^a Resolut. pastor., de Euchar., cap. 7, in princ. — ^b Sess. 22, de Observ. etc. in celeb. Miss. — ^c Fagund., de 1º Praec. Eccles., lib. 2, cap. 3, a n. 8. — ^d Lugo, loc. cit., n. 2. — ^e Barbosa, in Trid., sess. 22, cap. 8, de Sacrif. Miss., n. 31. — ^f Cenedo, Collectan. ad jus can., part. 2, collectan. 104. — ^g Lib. 3, cap. 1, dub. 6, num. 4. — ^h Marchant, loc. cit., cap. 7, init. — ⁱ Extrav. com. *Vices illius*, de treuga et pace.

tuendae destinata; ad nosocomia, orphanotrophia, nec non ad arces et carceres; atque similia oratoria, in quibus ex instituto aliquis christifidelium coetus convenire solet ad audiendum Missam. Quibus adjungi debent capellae in coemeterio rite erectae, dummodo in Missae celebratione non iis tantum ad quos pertinet, sed aliis etiam fidelibus aditus patet. — Voluit autem Sanctitas Sua sarta et tecta iura ac privilegia oratoriorum, quibus fruuntur Eñi S. R. E. Cardinales, Rñi Sacrorum Antistites atque Ordines Congregacionesque regulares. Ac praeterea confirmare dignata est decretum in una *Nivernen.*, die 8 Martii 1879. Decreta authentica S. R. C., num. 4007. Cfr. etiam *ibid.*, num. 2832. — Praeterea idem Pontifex, die 8 Junii 1896, ex S. R. C. sententia, privilegium concessit quibuscumque episcopis cum Apostolica Sede communionem habentibus sive dioecesanis sive titularibus: « Ut deinceps... eodem privilegio condecorentur, quo fruuntur Patres Cardinales, scilicet ut non solum ipsi in pro-

priae habitationis oratorio, aut super ara portatili, ubicumque degant, Missam facere aliamque in sui commodum permittere valeant; sed etiam fideles omnes alterutram ex eisdem Missis audientes, quoties opus fuerit, praecepcionem Ecclesiae adimplant ». Decret. authent. S. R. C., n. 3906.

320. — ^{a)} Quidquid dicat Busenbaum, Marchant nullum scrupulum movet, nec revocat in dubium hanc doctrinam. Etenim *Resolut. pastor., de Euch.*, cap. 7, assert obligacionem, iure communi, olim fuisse Missam parochialem audiendi, sed subdit: « Interim, cum usus et consuetudo fidelium jam aliud insinuet, non censentur peccato obnoxii, qui alibi audierint ». Quibus sic dictis, vult nihilominus monendos esse fideles, ut frequenter ad suas parochias accedant, propter fructus non exiguos et praerogativas Missae parochialis. Quae cum fuse exposuerit, concludit: « Ob haec igitur et plura alia ad parochiam suam debet populus frequens convenire, et ad id etiam serio ac crebro commovendus est ».

bus, per varia privilegia receptamque consuetudinem universalem est derogatum. Card. Lugo, et caeteri auctores citati.

« Nec obstat 2º. Quod multos canonistas eam opinionem secutos asserit. — Esto enim olim quidam sic senserint; hoc tamen tempore, post tot et tam ampla privilegia, post tam claram et diuturnam consuetudinem, post Eminentiss. Cardinalium declarationes, et ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria (ut vide sequenti Resp.): an aliqui id docent, nescio.

« Nec 3º. Locus Tridentini, paulo ante in Resp. citatus, quem objicit: ut patet ex ipsis verbis, et declaratione Eminentiss. Cardinalium, auctorumque comuni explicatione ».

Episcopus nequit cogere ad Missam parochiale.

322. — « Resp. IIº. Episcopus non potest censuris, multis aliisque poenis cogere ad audiendum Missam in parochia. — Est contra Marchant¹, ubi ait: Regulares ita communiter respondere, ut prius privilegia et antiquas consuetudines: dummodo id in contemptum parochialium ecclesiarum non faciant; et tam dictis Fratribus Predicatoribus, ac presbyteris dictae Societatis, quam aliis priuilegiatis, quibus id a Sede Apostolica indultum est, idoneis tamen et ab Ordinatione approbat, peccata sua, etiam quadagesimali, et paschal, et quovis alio tempore, confiteri lucite posse, etc.

« Ratio autem est, quia, ut ait Navarus, episcopus non potest tollere (nec restringere) jus commune et generale totius orbis consuetudinem. — Ita docent, praeter auctores supra citatos, S. Antoninus^{a)}, Silvester^{b)}, Toletus^{c)}, Laymann^{d)}, etc., et communiter omnes theologi et canonistae moderni. Afferturque Azor^{e)} et card. Lugo^{f)}, pro hac sententia, declarationem Cardinalium in Tridentinum, quae expresse habet: Non posse Ordinarium multis et poenis cogere ad audiendum Missam, vel concionem in propria parochia, etiam in casu

Lugo, de Euchar., disp. 22, n. 2. — ¹ Resolut. pastor., de Euchar., cap. 7, post. med., v. *Sed queritur*. — ^a Navar., Man., cap. 21, num. 5, v. *Excusatur*. — ^b V. *Missa II.*, qu. 5. — ^c Lib. 4, tr. 7, cap. 3, n. 2, post. med. — ^d Part. 1, lib. 7, cap. 6, qu. 6. — ^e Loc. cit., num. 2. — ^f In Trid., sess. 22, cap. 8, num. 31, et sess. 24, de Reform., cap. 4,

322. — ^{a)} S. Antoninus, part. 2, tit. 9, cap. 10, § 1, dub. 3, istam opinionem expressis verbis non habet; ita tamen de hac re scribit: « Si tamen dioecesanus hoc praecepisset, scilet audiri [Missam] in propria parochia, obedientum esset... Male tamen faciunt episcopi

negligentiae et contumaciae. — Et si quis his duobus, tamquam regularibus, minus fidat, legere potest eamdem declaratio nem apud Barbosa in Trident. ^{b)}; item, *Tractatu de Officio et Potestate parochi*, ubi eamdem sententiam Barbosa ipse sequitur, et pro ea supra viginti auctores celebres, partim theologos, partim canonistas, qua regulares, qua non regulares citat. Vide ejusdem *Remissio nes in Tridentinum*, impressum Antver piae, anno 1644 ^{c)}, et Zerola ^{d)}.

« Idem disertis verbis confirmat Cle-

In ecclesia
regularium
satisfit pae-
cepto.

mens VIII anno 1592, 27 Decembr., de creto suo, circa hanc ipsam controversiam Duaci excitatam; quo eam dirimit, his verbis: *Praesenti nostro decreto sanctimus, licere saecularibus Christique fidibus universis, Missas diebus dominicis et festis aliis majoribus audire in ecclesiis tam Fratrum Praedicatorum, quam aliorum Mendicantium, nec non etiam Collegii Societatis Jesu, iuxta eorum privilegia et antiquas consuetudines: dummodo id in contemptum parochialium ecclesiarum non faciant; et tam dictis Fratribus Predicatoribus, ac presbyteris dictae Societatis, quam aliis priuilegiatis, quibus id a Sede Apostolica indultum est, idoneis tamen et ab Ordinatione approbat, peccata sua, etiam quadagesimali, et paschal, et quovis alio tempore, confiteri lucite posse, etc.*

« — Quod si vero dicta privilegia, et alia similia, clarissimi cognoscere lubet, inspicciatur (ut alia taceam) *Compendium Priorum privilegiorum Societatis Jesu*, ubi, praeter Leonis X, clara sunt verba Pauli III in *extravag.* data anno 1549, 15 kalend. Novembr., quae incipit: *Licet debitum; qua omnibus Christi fidelibus cuiuscum-*

a num. 15. — ^{b)} Barbosa, de Off. et Potest. parochi, cap. 11, a n. 18. — ^{c)} Prax. episc., part. 2, v. *Parochia, § Tertio*; et part. 1, v. *Missa*, ad 6. Cfr. etiam Pallottini, v. *Regulares*, § 8, n. 27 et seqq; et v. *Episcopus*, § 7, n. 79 et seqq. — ^{d)} Leo X, breve *Exponi nobis*, de 3 Decembr. 1518; breve *Intelleximus*, de 13 Novembr. 1517, in Bullar. Rom. Mainardi.

in tollendo pias consuetudines cum scandalis populorum ».

^{e)} Toletus, lib. 6, cap. 7, n. 1, male allegatur a Busenbaum; hoc enim non habet.

^{f)} Est idem opus quoc modo citatum est ab ipso Busenbaum.

« que conditionis, qui verbi Dei praedicationis, in templis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem Missas audire, et Sacraenta recipere libere et licite valeant; neque ad id ad parochiales ecclesias accedere teneantur ^{a)}.

« Porro, ne quis miretur tam ampla privilegia regularibus concessa a variis Pontificibus, placebit inspicere eorum bullas; in quibus reperiet motiva gravissima. — Aut, si nec inspicere lubet, recogit saltem, Deum ipsum Innocentio III (dum vidit Ecclesiam Lateranensem jam ruituram) ostendisse, eam sustentari a S. Dominico et S. Franciscu. Consideret quod, sicut olim in variis orbis plagas, et in ipsam Germaniam, doctrina Christi translata est opera regularium; ita, sine eorum subsidio, conservata diu non fuisse, vel saltem minus floruisse. — Et denique, ne regularibus succenseat quisquam, quod pri- vilegia sua tueantur, sciendum est, quod sine consensu Sedis Apostolicae iis res nuntiare aut cedere non possunt¹; immo, etsi faciant, irritum fore, et peccaturos: quia injuriam inferrent Ordini et Ecclesiae toti ».

323. — « Nunc ad argumenta Marchantii breviter respondeo.

« I^r. Afferit auctoritatem cuiusdam Patris Capuccini, qui *Parochianum obedientem* scripsit. — Et huic quidem, me paulo ante sat multas gravesque auctoritates opposuisse existimo.

« II^r. Ait, quorundam episcoporum primum esse contrariam; eamque fundari in jure antiquo, et novo Tridentini², ubi dicit, teneri unumquemque parochiae suae interesse, ad audiendum verbum Dei et rudimenta fidei: haec autem, in plerisque locis ruralibus, docentur in Missa: ergo etiam ad Missam possunt compelli.

« Resp. 1^r. Praxim istam (sicubi est) paucorum esse, et contrariam praxi com-

¹ Cap. Cum tempore 5, de arbitris. — ² Sess. 22, de observ. etc. in celebr. Miss.; et sess. 24, de Reform., cap. 4. — ³ Sess. 24, de Reform., cap. 4. — ⁴ De Euchar.,

« muni episcoporum in omnibus regnis et provinciis, et insuper Praesulis summi.

« 2^r. Praxim istam, nec fundari in jure antiquo, cum illi (si quod fuit) per pri- vilegia sit derogatum, et abrogaverit consuetudo. — Nec in novo. Tum, quia Tridentinum³, loquendo de concionibus et catechesi, nullam facit mentionem Missae; et in poenalibus non valet illatio. Tum, quia Tridentinum expresse addit (quod Marchantius in sua citatione omittit, cum tamen ad rem plurimum faciat): *ubi commode id fieri potest*. Tum, quia nec illam quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam, ostendit universalis Ecclesiae consuetudo; eo quod forte regulariter *commode fieri non poterat*, ut notat card. Lugo⁴. Neque catechesis communiter docetur in Missa; nisi forte in pagis, ubi rarius contendunt regulares cum parochis de re praesenti.

« Denique nescio an non episcopi de quibus loquitur, ex numero forte sint eorum, de quibus Pius V in bulla *Etsi mendicantium* queritur, quod, etsi episcopi Ordines Mendicantes merito colere et adjuvare deberent, non solum id negligant; verum etiam, concilii Tridentini verbis in pravum sensum detortis, eos incommodis et perturbationibus afficiant.

« III^r. Citat decreta synodi Leodiensis et Namurcensis; subjungitque: *Quis vero haec audeat condemnare, et Patres [istius] synodi, inter quos multi docti theologi fuerunt?*

« Resp. Decreta ista (et si quae forte sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu proprii parochi audiant Sacrum extra parochiam: aut, si quem sensum alium habent, non esse recepta, vel usu abrogata. — Ita auctores citati communiter. Videri potest card. Lugo⁵, Barbosa⁶ et Zerola⁷; et dignissimus lectu libellus Francisci Fontani, concionatoris

disp. 22, n. 2. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ De Off. et Potest. parochi, cap. 11, a num. 18. — ⁷ Praxis episcop., part. 2, v. *Parochia, § Tertio*; et part. 1, v. *Missa*, ad 6.

^{a)} Sensus hujus brevis fideliter quidem hic refertur; non tamen sunt verba ipsius

textus; cfr. breve *Licet debitum*, § 18, quod reperies in Instituto Societatis Jesu.

« regii, cuius titulus: *Responsa ad quae-sita cujusdam primarii praelati, etc., ex-cusus primum gallice Nanceii anno 1625, postea vero latinitate donatus, et recu-sus Viennae Austriae, typis Michaelis Rictii, anno 1634.*

« Mitto rationes caeteras, quibus fre-quentationem parochiae (sine obligatione tamen) persuadere conatur; cum eam, ut-

« pote honestam imprimis atque decentem, minime improbare, sed erroneam tan-tum conscientiam impedit intendam: ne videlicet, cum persuasione obligationis, parochialia; vel cum apprehensione pec-cati, regularium tempora frequententur ».

Benedictus XIV¹ ostendit (contra Juenin et Van-Espen), nunc non esse obliga-tionem audiendi Missam in parochia.

DUBIUM V.

Quae excusent ab auditione Sacri.

324. Quae sint causae excusantes. — An habens privilegium oratorii teneatur conducere sacerdotem. — 325. Quomodo excusentur navigantes, vel carcerati, vel infirmi, aut excommunicati. — 326. An excusentur custodientes domos, etc.; vel timentes carcerari, aut assistentes infirmis. — 327. An uxores, filii, et famuli timentes offenditionem dominorum. — 328. An aliquando viatores. — 329. Quae distantia ab ecclesia excusat ab audienda Missa. — 330. An excusentur feminae ratione luctus vel partus, vel quia non habent vestes convenientes. — Et an puellae praegnantes; vel tempore quo faciendae sunt proclamations pro ipsis. — 331. An possit omittere Sacrum puella sciens ab aliquo turpiter concupisci. — 332. An excusat amissio magni lucri. — An aliud bonum spirituale majus. — An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire Missam in loco ubi est de paecepto.

324. — « Resp. Duae sunt causae: qua-rum altera si adsit, non teneris curare celebrari privatim in portatili cum pri-vilegio; neque (etsi id consili sit) preces interim alias, loco Missae, dicere: ut ha-bet Navarrus², Suarez, Filliucci³.

Prima causa est *impotencia*, vel sim-pliciter vel moralis; aut difficultas ex-notabili incommmodo proprio vel proximi, corporis vel bonorum, vel etiam hono-ris, quia haec est mens Ecclesiae, praeci-pientis instar discretae et benevolae matris. — Bonacina⁴, Navarrus, Filliuc-cius⁵, Suarez⁶.

Secunda causa est quodcumque mo-tivum *rationabile*, quo quis bona fide putat se excusari. — Vide Suarez⁷, Lay-mann et Bonacina⁸.

¹ De Synodo, lib. 11, cap. 14, a num. 7. — Juenin, de Sacram., diss. 5, qu. 7, cap. 2, art. 2. — Van Espen, part. 2, tit. 5, cap. 2. — ² Man., cap. 21, n. 7. — Suarez, de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 6, num. 5, v. *Secundum*. — ³ Tr. 5, n. 224. — ⁴ Disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. ult., n. 1 et seqq. — ⁵ Navarr., Man., cap. 21, n. 8. — ⁶ Loc. cit., n. 224 et seqq. — ⁷ Loc. cit., v. *Secundum* et seq. — ⁸ Loc. cit. — Laymann, lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 3. — ⁹ Loc. cit. — ¹⁰ Lib. 3, part. 1, n. 675. — ¹¹ Tr. 5, de Sacrif. Miss., cap. 6, n. 68. — ¹² Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 3, § 2. — ¹³ Id est Croix, (edit. Zaccaria) loc. cit. — ¹⁴ Suarez, loc. cit., v. *Tertium* et

¹⁵ Quartum. — Azor, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 1. — Pal., tr. 22, punct. ult., n. 4 et 5. — Filli., tr. 5, n. 226 et 227. — Tanner, tom. 3, disp. 5, qu. 6, num. 35 et seqq. — Diana, part. 4, tr. 4, resol. 80. Cfr. etiam part. 9, tr. 1, resol. 19. — ¹⁶ Lib. 3, part. 1, num. 676. — ¹⁷ Tr. 5, cap. 6, num. 62. — Suarez, loc. cit., v. *Secundum*. — Merolla, disp. 6, cap. 8, dub. 22, n. 132. — Escob., tr. 1, exam. 11, cap. 4, num. 97, (edit. Lugd. 1644); al. num. 76 (edit. Lugd. s. d.). — Pellia, tr. 8, cap. 2, n. 154. — ¹⁸ Loc. cit., n. 676. — ¹⁹ Loc. cit., n. 61. — Pal., tr. 22, punct. ult., n. 8. — ²⁰ Trull., Expos. bull. S. Cruciat., lib. 1, § 3, dub. 6, n. 9.

Causa me-dio-criter gravis ex-cusat.

Gaudens oratorio non tenet sacerdotem conducere.

Etiamsi, iuxta alios, Missa dica-tur gratis.

324. — ^{a)} Filliucci, tr. 5, n. 224, loqui-tur quidem de sacerdote stipendiario; sed una

ex rationibus quas ipse adducit, valet etiam pro casu, quo sacerdos gratis celebraret. « Quia,

non teneri Missam audire, si alias erat excusatus. Quia privilegium datur ut favor, non ut onus; et ideo nemo tenetur uti privilegio suo; nam aliter privilegium redderetur gravosum. — Probabilis tamen teneri dicunt Continuator Tournely¹; et Croix² cum Lugo, Tamburinio et communiori, ut asserit. Ratio, quia, licet non teneatur quisque uti privilegio suo; tenetur tamen satisfacere praecepto, dum potest sine notabili incommode. — Et idem dicendum puto cum Tournely, si cum modo stipendio possis conducere sacerdotem; quia quisque tenetur leve pati incommode, ut praecesto satisfaciatur.

« Unde resolves:

325. — « 1º Excusantur, qui sunt in navigatione vel carcere. Item, in morbo, vel convalescentia in qua obsit prodire foras. Item, qui sunt in excommunicatione vel interdicto; de quo suo loco ». Item, si modo stipendio ha- beat sacer- dotem.

Infirmi, quando ex- cussentur.

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita communiter doctores: Cajetanus^a, Sotus^a, Suarez, Navarrus et alii cum Salmant.^b; et

^a Decal., cap. 8, de 3 Praec., art. 2, sect. 1, concl. 4, v. 2 Cum eodem. — ^b Lib. 3, part. 1, num. 676. — Lugo, de Euchar., disp. 22, n. 14 et 17. — Tambur., Decal., lib. 4, cap. 2, § 2, num. 4. — Contin. Tourn., loc. cit. — Suar., de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 6, num. 5, v. Secundum

inquit, dicere sic Missam est edictum praeter canones, et non adeo decens; in quo casu nemo cogitur suo privilegio uti ».

325. — ^a Cajetanus et Sotus in generali dumtaxat loquuntur, licet eos Salmant. ex Leandro afferant pro sententia hic exposita. Cajetanus enim, *Sum.*, v. *Festorum violatio*, scribit pro rationabili excusationis causa haberi: « omne motivum rationi humanae consentaneum, etiam si non fuerit urgens ». — Sotus vero, in 4, dist. 13, qu. 2, art. 1, v. f.: « Illos excusari, inquit, qui legitimo impedimento cohibentur, ut infirmi ».

^b Sanchez, *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 45, n. 3, disputat de officiis divini recitatione; ejusque opinionem de ea re Gobat transtulit ad praesentem materiam.

^c Suarez, *de Relig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 20 et 21, ut ipse Gobat animadvertisit, de horis canonicas loquitur, et consentit, dicens in hoc dubio petendam esse dispensationem; quodsi vero superior adiri nequeat, tutiorem partem regulariter esse sequendam, et officium recitandum, nisi practice deponi possit dubium.

Elbel^d. — Apud quem, Gobat cum Sanchez^e excusat etiam eum qui aegra valitudine laborans, timeret exeundo notabile gravamen capitum, virium lassitudinem, cruditatem, etc.

Sed quid, si dubium sit, an incommode sit leve vel sufficienter grave? — Standum est consilio medici, aut superioris, aut parochi, vel alius viri prudentis. Et etiam suo iudicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita judicet.

Sed quid, si adhuc, consilio petito, maneat dubius?

Suarez^c dicit tunc petendam esse dispensationem. — Sed Palaus^d, Gobat, Bonacina^e apud Croix^f, et Salmant.^e, dicunt absolute non teneri ad Missam; quia, stante periculo gravis damni, praeceptum Ecclesiae tunc non possidet adversus infirmum. Et idem sentit Lugo^f. Saltē (ait Gobat), tunc judicandum est, Matrem Ecclesiam in tali casu non obligare: vide Croix^g. Et est valde probabile cum Mazzotta^h.

Excommunicatus vel interdictus non peccat, omittendo Missam, et sic pariter

^d Palaus, tr. 22, punct. ult., n. 4, quamvis a Gobat pro officiū recitatione invocetur, hoc tamen non habet.

^e Bonacina, *de Horis can.*, disp. 1, qu. 6, punct. 1, n. 5, a Gobat allegatus, concordat, disputans de horis canonicas. At, *de Euch.*, disp. 4, quaest. ult., punct. ult., n. 3, loquitur de casu praesenti, et dicit: manente hoc dubio, « non potest domo exire » ad audiendum Sacrum. — Idemque tenent Salmant., tr. 5, cap. 6, n. 59, negantes posse domo exire, ne se exponat gravioris morbi periculo. Cui doctrinae videtur accedere S. Alphonsus in *Hom. Apost.*, dum ibi, tr. 6, n. 39, scribit: « In tali dubio praevalet jus naturale conservandi salutem ».

^f Lugo non citatur a Gobat pro hoc casu. Sed Gobat asserit primo praeceptum in possessione esse; regulam tamen possessionis locum non habere, quando ex eius observatione aliquis incurrit in discrimen damni notabilis; tunc enim non est amplius par causa; et Gobat addit: « Hanc solutionem repertis alii casui applicatam a card. de Lugo, in *Consil. moral.*, lib. 1, dub. 4, n. 3.

etiamsi negligatur ab soluto,

nisi ex proposito negligatur,

aut facile possit obtineri.

Dubius de gravi incommode, stet consilio prudentis.

Dubio persistente, non tenetur ad Missam.

Excommunicatio, carcer, etc. excusantur.

carceratus; etiamsi negligatur absolutiō nem vel libertatemⁱ, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos, apud Salmant.^j, cum Navarro, Suarez, Azor, Bonacina, Sà, Palao, etc. — Modo, bene advertunt Sporer^k et Elbel^l, ipsi non ideo ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad Missam. Immo, probabilis dicunt Bonacina^m et Trullenchⁿ, ac Continuator Tournely^o, ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem aut libertatem obtinere, et negligunt; quia quisque tenetur cum levi incommode tollere impedimenta, ut gravi praecesto satisfaciatur.

326. — « 2º Item, qui custodiunt castra, « urbem, gregem, infantes, (vel puerum, « qui in templo quietus, et sine perturbatione aliorum contineri non potest), vel « domum; aut aegris solatio sunt, aut co- « quere debent, et similia curare quae « omitti non possunt. — Bonacina, Co- « ninck^p ».

Excusantur igitur custodientes domos vel greges. Ex communi, cum Laymann^q,

ⁱ Tr. 5, cap. 6, n. 53. — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 3. — ^j *Suar.*, de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 6, n. 2, v. *Prima*. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 1. — *Bonac.*, disp. 4, de Euchar., qu. ult., punct. ult., n. 23. — *Sà*, v. *Missae auditio*, n. 3. (edit. correcta). — *Pai.*, tr. 22, punct. ult., n. 2. — ^k Tr. 3, cap. 4, n. 26. — ^l In 3 Praec., n. 365. — ^m Decal., cap. 3, de 3 Praec., art. 2, sect. 1, concl. 4, v. *Sed hic quaedam*. — *Bonac.*, loc. cit., a num. 5. — ⁿ Lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 3. — ^o Tr. 22, punct. ult., n. 6. — ^p Disp. 4, de Euch., qu. ult., punct. ult., num. 6 et 7. — ^q Tr. 5, cap. 6, n. 68. — ^r Loc. cit. — ^s Lib. 3, part. 1, n. 686. — *Stephan.*, a *S. Paulo*, tr. 5, disp. 4, dub. 16, n. 102. — *Gobat*, tr. 5, n. 494. — ^t Loc. cit., n. 5. — ^u Loc. cit., n. 72. — *Suar.*, loc. cit., num. 7. — *Trull.*, lib. 3, cap. 1, dub. 7, num. 5. — ^v Loc. cit., num. 389. — *Laym.*, loc. cit., num. 3. — ^w Loc. cit., n. 689.

Palao^g, Continuator Tournely^h, Bonacinaⁱ et Salmant.^j. — At, si sint plures custodes, et una dicatur Missa, debent alternatim eam audire. Ita Salmant.^k cum Suarez^l, Navarro^m, Bonacinaⁿ, Laymann^o, Coninck^p, etc.

Et ita pariter, si a viro vel uxore manendum sit domi ad custodiam; non protest vir cogere illam, ut semper domi maneat: cum sit socia, non famula, quae e converso cogi posset. Sed etiam posset dominus manere domi quandoque, ut famula audiret Missam; nam istius utilitas dominum excusaret. Ita Croix^q, cum Stephano et Gobat.

Pari modo excusantur ab audiendo Sacro matres, quae non habent domi cui relinquant parvulos sine periculo; et contra, non possent eos adducere in ecclesiam sine notabili adstantium perturbatione. Ita Bonacina^r, et Salmant.^s cum Suarez, Trullench; et Elbel^t cum Laymann, etc. communiter.

Probabiliter excusatur etiam, qui timet carcerari si ecclesiam audeat. — Croix^u

Quid, si sint plures custodes.

Uxor nequit cogi ut semper domi maneat. Quid de herbo et famula.

Mater custodientis parvulum excusatur.

Item, qui timet carcerem.

sane enim: « Bubulci et ovium custodes, nisi alius ferat omnimoda necessitas, pecora domi continere possunt per tempus Missae, aut aliam adire Missam in vicinis pagis, si possunt, etiam cum aliquo ordinarii somni dispendio ».

^c Suarez, *disp. 88, sect. 6, n. 7, v. Quintum*, brevius loquitur, dicens pastores excusari, « quando per alium munus suum supplere non possunt ». — Navarrus autem, *lib. 2, de feriis, consil. 5*: Custodibus ovium, inquit, praecipiendo est, ut ita inter se conveniant, quod possint audire Missas a se necessario audiendas ».

^d Bonacina, *loc. cit.*, n. 6, ait pastores debere sese « vicissim juvare, ita ut unus ecclesiam audeat, altero custodiente gregem; eo vero redeunt, alter ad Missam accedat, modo [nota] supersit alia Missa dicenda ».

^e Laymann, non satis accurate citatur a Salmant.; asserit enim dumtaxat, *loc. cit.*, n. 3, excusari eos, « qui domum vel gregem custodire debent ne damnum inferatur ». — Coninck pariter hic male citatur a Salmant., sicut supra male citatus est a Busenbaum.

cum Henriquez, Dicastillo et Gobat; ac Zaccaria¹.

Assistens
infirmito ex-
cusatur.

Excusatur etiam, qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentia ad cibum sive ad remedia praestanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiatur. Ita Palaus, Dicastillus, Filiuccius^f, Sotus^g, etc. cum Salmant.^h Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et alias gravem pateretur tristitiam. Ita Pasqualigo apud Croixⁱ, et Mazzotta^j.

327. - « 3°. Item, cui periculum est gravis offensionis mariti, parentum vel dominorum. Henriquez^a, Suarez, Filiuccius^b. - Si tamen id fere semper fieret, de alio medio laborandum esset ».

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, et omittere nequeant sine gravi incommodo dominorum; debent tamen mediocrem diligentiam adhibere, ut Missam non omittant. Ita Suarez^c, Palaus^d, Tournely^e; et Salmant.^h cum Coninck et Dicastillo. - Immo notat Croixⁱ cum Palao, Bonacina, Azor, cum Salmant.^k; Mazzotta^l, quod minime peccant domini, si tempore Missae precipiant famulis quae nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). - Et tunc sane excusantur etiam famuli, si tempore Missarum, sint occupati in obsequio actuali et necessario; ut ait Sporer^m cum Salmant., etc., ut supra.

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi vel zelotypi; securus, si levem. Communiter Palaus, Suarez, Bonacina, Azor, cum Salmant.^k; Maz-

Henrig., lib. 9, cap. 25, num. 10. - *Dicast.*, tr. 5, de Sacrif. Miss., disp. 5, dub. 10, § 4, n. 187. - *Gobat*, tr. 5, num. 501. - ¹ Id est *Croix*, (edit. Zaccaria) lib. 3, part. 1, num. 689. - ^f *Pal.*, tr. 22, punct. ult., n. 5. - *Dicast.*, loc. cit., dub. 10, § 4, num. 189. - ² *Tr.* 5, cap. 6, num. 76. - *Pasqual.*, de Sacrif. Miss., qu. 1829, num. 3. - ³ *Lib.* 3, part. 1, n. 680. - ⁴ De 3 Praec., cap. 3, § 2, vers. *Tertio*. - *Suar.*, de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 6, n. 6. - *Bonac.*, de Euchar., quæst. ult., punct. ult., n. 9. - *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 1. - ¹⁴ *Loc.* cit., n. 67.

molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni.

At si ministerium non sit ita necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impedian Sacrum audire. - Ipsi autem famuli tenentur tunc audire, adhuc contra domini jussum: nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim et de facili non possent alium dominum invenire: ut bene ait *Croix*^c, cum *Palao*^c. Quicquid dicant Sporer¹⁰, et Salmant.¹¹ etc., sentientes famulos per aliquot vices semper excusari.

Notat autem Mazzotta¹², quod minime peccant domini, si tempore Missae precipiant famulis quae nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). - Et tunc sane excusantur etiam famuli, si tempore Missarum, sint occupati in obsequio actuali et necessario; ut ait Sporer¹³ cum Salmant., etc., ut supra.

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi vel zelotypi; securus, si levem. Communiter Palaus, Suarez, Bonacina, Azor, cum Salmant.^k; Mazzotta¹², quod minime peccant domini, si tempore Missae precipiant famulis quae nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). - Et tunc sane excusantur etiam famuli, si tempore Missarum, sint occupati in obsequio actuali et necessario; ut ait Sporer¹³ cum Salmant., etc., ut supra.

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi vel zelotypi; securus, si levem. Communiter Palaus, Suarez, Bonacina, Azor, cum Salmant.^k; Mazzotta¹², quod minime peccant domini, si tempore Missae precipiant famulis quae nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). - Et tunc sane excusantur etiam famuli, si tempore Missarum, sint occupati in obsequio actuali et necessario; ut ait Sporer¹³ cum Salmant., etc., ut supra.

n. 7. - ⁷ *Loc.* cit., n. 6. - ⁸ *Loc.* cit., n. 74. - *Coninck*, de Sacram., qu. 83, n. 315. - *Dicast.*, loc. cit., § 5, n. 214. - ⁹ *Loc.* cit., n. 685. - *Pal.*, loc. cit., n. 6. - ¹⁰ *Tr.* 3, cap. 4, n. 34. - ¹¹ *Loc.* cit., n. 75. - ¹² De 3 Praec., cap. 3, § 2, v. *Sexto*. - ¹³ *Tr.* 3, cap. 4, n. 34. - *Salmant.*, tr. 5, cap. 6, n. 74. - *Pal.*, tr. 22, punct. ult., n. 4, v. *Secundo*. - *Suar.*, de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 6, n. 6. - *Bonac.*, de Euchar., quæst. ult., punct. ult., n. 9. - *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 1. - ¹⁴ *Loc.* cit., n. 67.

^f) *Filiuccius*, tr. 5, n. 227, non loquitur de casu quo infirmus gravem turbationem patetur; in reliquis vero concordat.

^g) *Sotus*, quem *Salmant.* nimis fidentes a Dicastillo mutuati sunt, id non habet in 4, dist. 13, qu. 2, art. 1.

327. - ^a) *Henriquez*, lib. 9, cap. 25, n. 10, de solo marito loquitur, et concordat.

^b) *Continuat.* Tournely, de 3° Praec., art. 2, sect. 1, concl. 4, Prob. 3, non ita clare loquitur; postquam enim excusavit famulos, « quibus per dominos non licet adire ecclesiam », istud tandem his verbis limitat: « Qui dominis impiis serviunt quaeritare debent religiosiores, qui non negent tempus exercendae pietatis sufficiens; neque hic excusaret lucri majoris intuitus; si enim alibi habent alimenta et quibus teguntur, contenti esse debent... Quodsi servi..., quorum fundus totus est labor, a dominis quibus necessario adhaerent

distineantur, quo tempore vel officio vel sacris cæchesibus interesse oportet, utique immunes erunt, modo mentem quo meliori poterunt modo erigant ad coelestia ».

^c) *Croix*, lib. 3, part. 1, n. 685, de hoc casu ita loquitur: « Famuli... excusantur saltem pro aliquot vicibus, si sine gravi incommodo detrectare non possint; si autem tale impedimentum non ordinarium neque per se necessarium foret continuum, tenerentur deserere talern dominum ». - *Palaus* pariter, tr. 22, punct. ult., n. 6: « Si vero necesse sit, inquit, aut dominos deserere aut gravem iram et dominorum turbationem sustinere, excusari possunt ». Monet tamen quod si hoc impedimentum Missae audiendae frequens fuerit et quasi per consuetudinem, obligatos esse enacta opportunitate herum deserere et alium querere, cui inserviendo, præcepta Ecclesiae servare possint ».

Seclusa
necessitate,
berus et fa-
mulus pec-
cant.

Limitatio.

Viator,
quando ex-
cusetur.

Gravis in-
dignatio vi-
ri raro ex-
cusat ux-
orem.

Pater po-
test tenere
filium clau-
sum.

zotta¹ et *Elbel*². - Sed hoc raro admittendum.

Ex justa causa, notat *Croix*³, cum Tamburino et Fagundez, posse patrem detinere filium domi clausum in poenam, etsi Missam non audiat. Idem ait *Elbel*⁴ - Recte etiam excusatur, cum Continuatore Tournely⁵, qui omitteret Missam ad reparandas⁶ rixas aliorum aut furta alienorum bonorum.

328. - « 4°. Item, si quis alioqui omis-
surus esset occasionem commodam iti-
neris, v. gr. socios, cum viam ignoret
vel pericula metuat. Alias vero, tenetur
ad Missam ante iter vel in itinere. -
« Suarez⁶, Rodriguez^a, Bonacina^b.

Pro distantia excusantis, alii assignant tria milliaria nostrata, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personae, temporis, etc.; ut Busenbaum, Viva, Salmant., ex communi. - Ordinarie tamen, milliariis distantia non excusat; ut bene ait *Croix*¹⁴. Sed Dicastillus^e, apud ipsum, non obligat mulieres nobiles et teneras ad 1500 passus; obligat vero alias mediae sortis et rusticas ad longius spatium. - E converso, Salmant.¹⁵ cum Suarez, Palao, Trullench, Filiuccio, etc. (qui bus adhaerent Zaccaria¹⁶, ac *Croix* cum

¹ De 3 Praec., cap. 3, § 2, v. *Sexto*. - ² In 3 Praec., num. 369, sub 3. - ³ Lib. 3, part. 1, num. 688. - ⁴ Tambur., Decal., lib. 4, cap. 2, § 2, n. 4. - ⁵ Fagund., Decal., lib. 4, cap. 1, n. 2. - ⁶ Loc. cit., n. 380. - ⁶ De 3 Praec., art. 2, sect. 1, conclus. 4, prob. 2, v. *Hinc* 2. - ⁷ Loc. cit., sect. 6, n. 5, v. f. - ⁷ Loc. cit., n. 6. - ⁸ *Suar.*, disp. 88, sect. 6, n. 5. - ⁹ Dicast., de Sacrif. Miss., disp. 5, dub. 10, § 4, n. 178. - ¹⁰ *Gobat*, tr. 5, n. 496. - ¹¹ Loc. cit., n. 682. - ¹² *Tr.* 5, cap. 6, n. 69. - ¹³ Loc. cit., n. 383. - ¹⁴ Loc. cit. - ¹⁵ Loc. cit. - ¹⁶ Loc. cit., n. 687.

^a) Id est ad praecavendas vel coercendas rixas.

328. - ^a) Rodriguez, *Sum.*, part. 1, cap. 123, n. 9, brevius dicit excusari « itinerantes cum bona societate, quam amitterent si demorarentur ».

^b) Bonacina non satis accurate a Salmant. allegatur; id enim loc. cit., n. 6, non habet.

^c) Suarez rem breviter indicat, loc. cit., ubi negat sufficientem videri causam omittendi Missam: « Solum amittere comites viae, si nullum aliud incommodum adjungatur »; excusari autem si comites, quos amitteret, sint sibi « ob aliquam gravem causam » necessarii.

329. - ^a) Bonacina, loc. cit., n. 12, requirit sex aut septem milliarum distantiam; sed subdit in hac re dijudicanda, opus esse « prudenter, habita ratione loci, temporis et personae », ita ut tempore nivis aut magna pluviae, satis sit duorum milliarum distantia ».

^b) Suarez, loc. cit., n. 5, ab audienda Missa excusat, « si necessarium... sit longum iter,

DUB. V. - QUAE EXCUSENT AB AUDITIONE SACRI.

longae viae auferet taedium: quod certe videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi; ut Tamburinus, Suarez^c, Dicastillus, Gobat, Henriquez, apud *Croix*¹⁸.

^{329.} - « 5°. Si sit gravis difficultas eundi ad ecclesiam ob distantiam, v. gr. unius vel alterius milliaris germanici, vel etiam minoris spatii: maxime si via sit molesta, coelum pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci, temporis et con-suetudinis. - Bonacina^a, Suarez^b, Filiuccius^c, Marchant^d ».

Magna dis-
tancia excu-
sat.

Quanta es-
se debeat.

v. g. unius leucae peditem conficere; idemque est, quamvis non sit tanta distantia, tamen est aliqua notabilis, et aliunde tempestates ingruunt et pluviae, ita ut prudenter rem considerando, notabile censeatur detrimentum ».

^c) *Filiuccius*, tr. 5, n. 226, requirit pro pedite trium milliarum; vel etiam, cum pluvias, tempestate, etc., duorum distantiam, « ita ut, consideratis circumstantiis personae, loci et temporis, prudenter judicetur notabile dampnum ».

^d) Jacobus Marchant, *Resolut. pastor.*, de celebrat. Miss., cap. 6, qu. 1, cas. 7, excusari affirmat, « si oportet multum itineris cum gravi labore conficere. Ut si quis pedes debeat ire ad duas horas tempore turbido et pluvio; vel etiam ad unam, tempore ventis et tempestate pleno ».

^e) Dicastillus a *Croix*, loc. cit., allegatur, quasi obliget ad 1500 passus mulieres mediae sortis; ipse tamen Dicastillus, tr. 5, disp. 5, dub. 10, § 4, n. 185, ita obligat « generaliter

Diana^f), Gobat et Fagundez) dicunt quod regulariter excusat distantia leucae sive trium milliarum: id est (ut Croix), unius bonae horae seu 5 quadrantum iter pedibus agentes; et minus, si esset molestia nivis, imbris vel alia causa. Et idem tenet Mazzotta^g, dicens absolute, quod distantia trium milliarum omnes excusat.

330. - « 6°. Si ex consuetudine patriae « feminis egredi non soleant tempore luctus, vel etiam post partum. — Silvester^a, Cajetanus et Filiuccius¹ ».

Luctus
excusat vi-
duas.

Quanto
tempore.

Excusant igitur viduae ratione luctus; ut Sporer^b et Elbel^b; ac etiam filiae et sorores, ut addit Mazzotta cum Suarez^c. — Sed talem consuetudinem (ajunt Filiuccius^d, Villalobos^d et alii), non esse extendendam usque ad mensem a morte viri. Mensem tantum permisit S. Carolus Borromaeus in concilio primo Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse damnamdam de peccato gravi docent Palaus, Dicastillus et Filiuccius, cum caeteris apud

Gobat, tr. 5, num. 486. - *Fagund.*, de 1° Praec. Eccles., lib. 2, cap. 9, n. 10. — *Croix*, loc. cit. — *Cajetan.*, Sum., v. *Festorum violatio*. — ¹ Tr. 5, n. 229. — *Mazzott.*, de 3 Praec., cap. 3, § 2, v. *Demum excusat.* — *Concil. Mediolan.*, Constitut. part. 2, cap. 5, v. *Viduae.* — *Pal.*, tr. 22, punct. ult., n. 7. — *Dicast.*, tr. 5, disp. 5, dub. 10, § 6, n. 219. — *Fill.*, tr. 5, n. 229. — ² Tr. 5, cap. 6, n. 82. — ³ Loc. cit. - *Pal.*, loc. cit., n. 7. — ⁴ Loc. cit., num. 81. — *Pal.*, loc. cit., n. 7. — *Suar.*, disp. 88, sect. 6, num. 8. — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 3. — *Henrig.*, lib. 9, cap. 25,

loquendo, tempore hyemis aut aestus ». Sed si « pluit aut ningit notabiliter », ne viros quidem et rusticas mulieres obligat ad assistendum Sacro, si iter mediae leucae vel 1500 passuum eis esset conficiendum.

^f Diana ita quidem citatur a Croix; ipse vero, part. 10, tr. 15, resol. 35, hanc a se allegatam sententiam non dijudicat, tametsi ei suffragari videatur, scribendo: « Non videatur concedendum quod eadem distantia sufficiat pro itinere pedestri ac equestri: nam in itinere equestri minus laboratur; unde ego puto quod saltem distantia unius leucae et mediae sit necessaria ad excusandum auditionem Missae ».

^g Mazzotta, de 3° Praec., cap. 3, § 2, v. *Hinc excus.*, rem clare significat, dicens excusari aliquem: « per tria milliaria, vel per duo, aut etiam aliquando per unum, attenta circumstantia personae, pluviae, aestus et alias circumstantiarum ».

330. - ^a Silvester, v. *Missae II*, qu. 2, de solis viduis tempore luctus loquitur.

Salmant.² — Illae tamen, quae e domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandae; ut recte notant Salmant.³ cum Palao.

Alicubi etiam ex consuetudine virginis excusantur a Missa, ne in publicum exeant: Salmant.⁴ cum Filiuccio^e, Palao et Suarez; — qui tamen, cum Azor^f et ceteris, merito advertit talem consuetudinem moderandam esse, quoad fieri potest.

« 7°. Si quis non habet vestes statui suo convenientes. — Navarrus, Henriquez, Sà, Azor, Bonacina⁵ ».

« 8°. Si quae ex occulta fornicatione praegnans metuat, ne id advertatur, si prodeat. — Laymann⁶ ».

Bene excusantur, cum Busenbaum et Elbel⁷, mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum aut sociam; sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait Mazzotta⁸. Sed merito advertunt Salmant.⁹, Ledesma, Suarez, Filiuccius, Dicastillus, Palaus, etc.,

n. 10. — *Sà*, v. *Missae auditio*, num. 3. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 1. — ⁵ De Euchar., qu. ult., punct. ult., num. 8. — ⁶ Lib. 4, tr. 7, cap. 4, num. 3. — ⁷ De 3 Praec., n. 367. — ⁸ De 3 Praec., cap. 3, § 2, v. *Quinto*. — ⁹ Tr. 5, cap. 6, num. 64. — *Petr. de Ledesma.*, Sum., de Sacram. Euchar., cap. 27, concl. 16, excus. 3, vers. *Hac etiam.* — *Suar.*, de Sacrif. Miss., disp. 88, sect. 6, num. 5. — *Fill.*, tr. 5, n. 226, v. *Tertio.* — *Dicast.*, tr. 5, disp. 5, dub. 10, § 4, num. 175 et 176. — *Pal.*, tr. 22, punct. ult., num. 4, v. *Tertio*.

^b Sporer, tr. 3, cap. 4, n. 35; Elbel n. 384, id concedunt, non quidem universali, sed in aliquibus locis, ubi viget consuetudo.

^c Suarez, falso a Mazzotta allegatus, non loquitur, loc. cit., n. 8, de sororibus et filiabus, sed solum de viduis.

^d Filiuccius, loc. cit., n. 229, negat extendendam esse hanc licentiam ultra mensem. — Idemque tenet Villalobos, part. 1, tr. 8, diff. 36, n. 8, addens in hoc attendendam esse consuetudinem, in specie pro mulieribus nobilibus.

^e Filiuccius, loc. cit., addit: « Est tamen potius improbanda, praelest in festis solemnibus ». — Cui consentit S. Alphonsus in *Hort. Apost.*, tr. 6, n. 42, ubi ait: « Nulla autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut melius dicam abusus), qua puellae, ne in publicum exeant, ab audizione Sacri se abstinent ».

^f Azor, etsi a Salmant. citatur pro hac limitatione, eam tamen non habet.

Nisi egre-
diantur ad
alia.

Virgines
alicubi ex-
cusantur.

Puerilae,
quarum ma-
trimonium
publicatur.

Non ha-
bent vestes
de centes
statui, ex-
cusatur.

Limitatio.

Puerpera
excusatur.

non esse excusandas ab audienda Missa valde mane, si possunt; aut in ecclesia remota, ubi populus non concurrit. — Idem dicitur de puella in honeste praegnante, si posset in aliquo loco occulte et sine nota Missam audire^g. Ita communiter, cum Busenbaum supra, Elbel¹, Continuator Tournely²; et Palaus, Laymann, Reginaldus, etc. cum Salmant.³

Sic etiam possunt aliquando excusari puellae, quae ab ecclesia exeunt quando fiunt proclamationes pro earum matrimoniiis: etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita Elbel⁴. Idemque sentit Sporer^h de mulieribus nobilibus. — Hoc autem raro et difficile puto admitti posse; at si revera puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improba. Croix vero⁵ absolute tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo.

Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per ali-

¹ De 3 Praec., n. 367. — ² De 3 Praec., art. 2, sect. 1, concl. 4. — *Pal.*, tr. 22, punct. ult., n. 4, v. *Tertio.* — *Laym.*, lib. 4, tr. 7, cap. 4, n. 3. — *Regin.*, lib. 19, n. 16. — ³ Tr. 5, cap. 6, n. 64. — ⁴ Loc. cit., n. 384, sub 2. — ⁵ Lib. 3, part. 1, num. 690. — *Sporer*, tr. 3, cap. 4, num. 35. — *Elbel*, loc. cit., sub 3. — ⁶ Loc. cit., — ⁷ Loc. cit., sub 3. — ⁸ Loc. cit., n. 79. —

^g Non omnes auctores hic allegati eo modo exponunt suam de hoc casu sententiam; Reginaldus loquitur fere ut Busenbaum supra; Contin. Tournely et Laymann simpliciter excusant mulieres in honeste praegnantes, quae nequeunt absque pudore et infamia templum adire.

^h Sporer, tr. 3, cap. 4, n. 35, dicit aliquibus in locis excusari puellas nubiles tempore consulariorum.

331. — ^a Laymann, lib. 2, tr. 3, cap. 13, n. 10, haec habet: « Accidere potest casus, licet raro, ut mulier debeat etiam festo die auditionem Missae intermittere; si propter circumstantias brevi tempore mutandas intellegat infirmum adolescentem lapsurum esse in aspectu ipsius ».

^b Sporer, tr. 5, cap. 1, n. 29: « Femina, inquit, sciens determinatam personam ex aspetto suo scandalizari, potest una aut altera vice domi se continere, omisso Sacro... Et certum est non teneri abstinere saepe vel ad longum tempus ».

^c Valentia, in 2am 2ae, disp. 3, qu. 18, punct. 4, reg. 3, v. *Secundo sequitur*, dicit teneri ad omittendum Sacrum, sed addit: « Non tamen teneretur perpetuo, etiam aut

quod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur Sporer et Elbel), etiam postquam convaluerint. Ita Sporer⁶, Elbel⁷, et Salmant.⁸ cum Palao⁹. — Non vero excusant mulieres ob menstruum. Salmant.¹⁰.

331. — « ⁹°. Si quae sciret alteri, a quo « perdite amaretur, secuturam occasio- nem peccati, si prodiret. — Sà, Filiuc- cius¹¹ ».

Quaestio magna est: *an puella, sciens ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere Missam?* — Tres sunt sententiae.

Prima, quam tenet Laymann^a, Sporer^b, Valentina^c, Lopez^d, apud Salmant.¹², dicit posse; et bis vel ter etiam teneri omittere. — *Secunda*, cum Palao et Henriquez, dicit, teneri audire Missam, non obstante ruina alterius: quae illi voluntarie evenit. — *Tertia*, cum Mazzotta^e, qui asserit communem cum Suarez, Sà^f, Filiuccio, Bonacina, Sanchez^g, etc., apud Salmant., docet, posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum: sed non te-

Puella
sciens se
turpiter
concupisci.

Potest, et
bis vel ter
tenetur o-
mittere Sa-
crum.

Probabi-
liter tenetur
audire.

Probabi-
liter potest,
sed non te-
netur omi-
tttere.

per unum annum carere perpetuo Sacro; nam id esset intolerabile ».

^a Lopez, *Instruct. consc.*, part. 1, cap. 57, v. *At praedicta*, vult puellam istam teneri ad omittendam Missam semel vel bis; sed « ultra unam vel duas vices, aut ad summum tres, jam mulier tenetur, non obstante tali scandalo, prodire ad Missam de praecerto audiendum ».

^b Mazzotta, de 3° Praec., cap. 3, § 2, v. *Dubium est*, dicit: « Posse (saltem si id saepius non accidat) Missam omittere... ; sed ad id non teneri ». Et hanc sententiam *communi- niorem appellat*.

^c Sà, v. *Missae auditio*, n. 3, dicit excusari eo casu; unde videtur admittere quod non teneretur omittere Missam.

^d Sanchez citatur quidem a Salmant. pro hac sententia, sed ex Leandro; at ipse, *Decal.*, lib. 1, cap. 6, n. 16 et 17, non disputat de hoc praecerto, sed in genere quaerit: « An femina conspectu viri se offerens, a quo se turpiter amari novit, peccet mortaliter peccato scandali, quando nullatenus eum ad sui amorem provocare intendit ». Et quamvis probabilem reputet opinionem, quae asserit eam mortaliter peccare, si id absque necessitate

neri, quia utitur jure suo, et damnum illa sua culpa patitur.

Hae sententiae omnes sunt probabiles; sed prima, probabilior. Ratio, quia praeceptum naturale de vitando scandalo, preferendum est positivo de audienda Missa. E converso, quia caritas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinere a Missa plus quam semel vel iterum. Vide dicta *de Caritate*, Lib. II, n. 51 et 53.

332. — Quaeritur hic in fine: *An amissio notabilis lucri excusat ab auditione Sacri?*

Negant Salmant. ¹. — Sed satis probabiliter affirmant doctus Pater Holzmann ², Viva ³, Mazzotta ⁴, Elbel ⁵ cum Anacleto ⁶, Diana ⁷, etc., Tamburinius ⁸; cum Azor, Bassaeo, apud Croix ⁹. Ob eamdem rationem, qua diximus supra n. 301, excusari qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo: ex ratione generali, quia praecpta ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet Gobat, qui excusat pauperem, etiam ob lucrum unius ducati; et duorum, alium tenuis fortunae. — Et injuste Salmant. ⁸ rejiciunt praedictam secundam sententiam: cum alibi ⁹ cum Suarez, Palao, Bo-

¹ Tr. 23, de 3 Praec. decal., cap. 1, num. 345. — ² De Praec. decal., num. 528, i. f. — ³ De Praec. decal., qu. 9, art. 3, num. 7, v. *Quarto*. — ⁴ De 3 Praec., cap. 3, § 2, v. *Quarto*. — ⁵ De 3 Praec., n. 368. — ⁶ Decal., lib. 4, cap. 2, § 2, num. 7. — ⁷ Azor, part. 1, lib. 7, cap. 7, qu. 1. — ⁸ Bass., v. *Missa IX*, n. 3. — ⁹ Lib. 3, part. 1, n. 681. — *Gobat*, tr. 5, n. 492 et 498. — ¹⁰ Tr. 23, cap. 1, n. 345. — ¹¹ Tr. 5,

nacina ^c, etc., non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas quas sperat a socio, Sacrum omittit.

Utrum autem excusetur, qui in sabato venatum iret, ubi Missam audire nequit? — Vide dicta n. 301, v. *Merito*.

Verum Dicastillus et Gobat, apud Croix ¹⁰, excusant *aurigas*, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquant cum notabili jactura. Idem ait Mazzotta ¹¹ de *tabellaris et custodibus gabellarum*, qui timeant notabilem jacturam. Idemque dicit de *nautis, vectoribus mercium*, qui nequeant audire Missam sine magno incommodo. — Illud autem non admittimus, quod aliqui auctores addunt, apud Croix ¹², scilicet, quod, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari posset ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. — Pariter ¹³ dicunt Suarez ^d et Gobat, excusari *molitores*, si, causa Missae, eis eveniret jactura mediocriter gravis.

Valde autem probabiliter excusatur, qui ob Missam audiendam omittere debet negotium cum damno gravi; ut Suarez, Dicastillus, Cajetanus ^e, etc. cum Salmant. ^f.

cap. 6, n. 69. — *Suar.*, disp. 88, sect. 6, n. 5, — *Pal.*, tr. 22, punct. ult., num. 4, v. *Quarto*. — *Dicast.*, tr. 5, disp. 5, lib. 10, § 4, n. 178. — *Gobat*, tr. 5, num. 9. — ¹⁰ Loc. cit., num. 684. — ¹¹ Loc. cit., v. *Quarto*. — ¹² Lib. 3, part. 1, n. 684. — ¹³ Apud Croix, loc. cit. — *Gobat*, tr. 5, n. 500. — *Suar.*, de *Sacrif. Miss.*, disp. 88, sect. 6, num. 5. — *Dicast.*, loc. cit., n. 178 et 180.

faciat; secus vero, si ob causam necessariam, ut « eundi ad ecclesiam »; absolute tamen negat eam teneri ad se privandum libertate e domo exundi.

332. — ^a) Anacleto citatur quidem pro hac sententia ab Elbel; ipse tamen, tr. 10, dist. 1, n. 46 et 52, hunc casum in specie non habet, sed in genere dicit excusari, « cum nequit audiiri Missa absque jactura boni notabilis aestimationis ».

^b) Diana, part. 2, tr. 15, resol. 34, pariter citatus ab Elbel, ibi non disputat de omittingendo Sacro, sed de opere servili, quod fieri licitum asserit, si lucrum cessans aestimari possit non mediocre nocumentum.

^c) Bonacina, loc. cit., n. 6, non facit mentionem expensarum itineris, quidquid dicant Salmantenses.

^d) Suarez perperam allegatur pro hac sententia a Croix et Gobat, qui tamen allegationem sumpserunt ex Bonacina; ipse enim loc.

cit., sect. 6, num. 5, non loquitur de molitoribus.

^e) Cajetanus non expresse sic docet; haec tamen sententia ex ejus dictis, in *Qam 2ae*, qu. 122, art. 4, § *In 3 casu*, colligi potest, ut dicit Fillucci, a quo Salmant. hanc allegationem mutuati sunt. Cajetanus enim ibi licita reputat servilia opera, quae fiunt propter necessitatem non differendam.

^f) Salmant., tr. 5, cap. 6, n. 70, hanc opinionem, quam amplectuntur, ita coarctant: « Quod intelligendum est, inquiunt, quando hujusmodi negotia praeveniri non possunt, ne Missa auditorem impedit, vel e contrario Missa praeveniri nequit, ut negotiis vacet; nam si quis velit prius nimio somno indulgere, unde postea non possit utrique oneri satisfacere, non excusabitur a culpa ratione praeteritae negligentiae, si fuit praevisum impedimentum et voluntarie non praeventum ». — Idemque tenet Suarez, loc. cit.

Prima opinio probatoria.

Bonum spirituale maius non excusat.

Limitatio pro confiteente,

Consecratio pro aurigis,

pro tabellaris et custodibus gabellarum,

pro nauitis et vecto-ribus mercium,

Praecep- tum Mis- sae speciale alicui loco,

probabi- ter obli- gat peregrinos brevi- commoran- tes.

probabi- lius eos non obligat.

Negotium grave excusat.

pro molitoribus.

Non excusatur autem, ex communiori cum Pasqualigo apud Croix ¹, qui omittet Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. — Probabiliter tamen ² admittit Illsung ^g excusari qui omittet Sacrum pro se confitendo, si alias deberet aliquandiu permanere in statu peccati mortalis. Et idem tenet Croix ^g, cum Lessio ^g. — Item excusatur a Missa, qui alias non posset impedire blasphemias, rixas, furta, etc. Elbel ^h.

Hic refert adnotare, quod Benedictus XIV, in brevi *Cum sicut etc.*, dato die 12 Decembr. 1748, quoad regna Neapolis et Siciliarum, indulxit ab abstinentia operum servilium in diebus festis, exceptis dominicis Paschatis et Pentecostes, ac omnibus aliis dominicis in anno: item die Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini: item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis et Conceptionis B. Virginis Mariae Immaculatae: item die SS. Petri et Pauli, Omnium Sanctorum et Patroni principalis cuiuscumque civitatis aut pagi illius dioecesis. — In aliis vero festis, praescripsit fideles teneri tantum ad Missam audiendam.

Affirmant Suarez ³, Pontius ⁴, Joseph de Januario et Salas, apud Palaum ⁵; qui merito probabile ⁱ id vocat cum Sanchez ⁶ et Salmant. ⁷. Ratio, quia peregrini vere fiunt subditi superioris loci ubi sunt, licet per breve tempus ibi commorentur.

Probabiliter tamen negant Sanchez ⁸ cum Toledo ^j, Azor, Sayro, etc.; Bonacina ⁹,

¹ Pasqual., de *Sacrif. Miss.*, qu. 1843. — ² Lib. 3, part. 1, n. 683. — ³ Croix, loc. cit. — ⁴ De Relig., tr. 2, lib. 2, cap. 14, num. 7 et seqq. — ⁵ De Matrim., lib. 5, cap. 7, num. 14. — ⁶ Jos. de Januar., Resol. mor., part. 1, resol. 64, num. 1. — ⁷ Salas, de Legib., disp. 14, sect. 4, n. 50. — ⁸ Tr. 3, disp. 1, punct. 24, § 3, n. 11 et 12. — ⁹ Decal., lib. 1, cap. 12, n. 37. — ¹⁰ Tr. 11, cap. 3, num. 56 et 58. — ¹¹ Decal., lib. 1, cap. 12, n. 38. — ¹² Azor, part. 1, lib. 5, cap. 11, qu. 3. — ¹³ Sayr., Clav., lib. 3, cap. 4, n. 15. — ¹⁴ Disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 6, n. 36 et 43. — ¹⁵ De 3 Praec., n. 381 et 382. — ¹⁶ Granado, in 1st 2nd, controv. 7, tr. 8, disp. 6, n. 23 et 24. — ¹⁷ Tr. 11, cap. 3, n. 58.

^g) Scilicet, uti ait Illsung, tr. 5, n. 164, i. f., si quis confiteri non posset « eadem die ». — Croix autem, loc. cit., idem concedit, « si aliquandiu in statu peccati mortalis esset alioqui permanens, quamvis, n. 655, absolute dicat quod si confessio esset omittenda, si suaderi potest, ut fiat sub Missa ». — Lessius vero,

^h) in Auctar., v. *Missa*, cas. 2, scribit de iis qui tempore Missas confitentur: « Omnino... videtur excusandi, quibus ratione negotiorum, vel quia sunt in obsequio aliorum, non est integrum aliud Sacrum audire ». Et inferius: « Si... ob notabile commodum temporale, inquit, licitum est etiam a Sacro abesse, si alia ratione id obtineri nequit..., cur ob ingens lu-

Indul- tum pro re- gno utrius- que Sicili- ae.